

Др. Ђорђе Тасић, проф. Универзитета — Београд.

СУБЈЕКТИВНЕ И ОБЈЕКТИВНЕ ТЕОРИЈЕ О ВОЉИ КОД ПРАВНИХ ПОСЛОВА *)

Као што код тумачења закона постоје две теорије: субјективна и објективна, исто тако и код тумачења правних послова, и то, може се рећи још од римског права и римских правника.¹⁾ По субјективној теорији код правних послова води се рачуна о вољи (правој, психолошкој вољи) странака, јер се сматра да је воља та која обавезује. По објективној теорији, напротив, води се рачуна о изјави воље или изјављеној вољи, јер по њој обавезује не воља него сама изјава по себи. Ове теорије су, нарочито раније, добијале облик психолошко-каузални. По субјективној теорији воља, изражавајући се у спољашњем свету, обавезује зато што је она управо узрок изјаве и онај агенс који ставља индивидуу у правне везе са другим индивидуама. Али, на истој тој основи стојећи, објективна теорија сматра да воља само ставља у покрет правни поредак и да, према томе, вредност воље зависи од самог поретка. У модерније доба ове теорије се приближавају нормативистичком схватању, што ће рећи да оне постављају питање нормативно, сматрајући да је битно утврдити шта вреди (обавезује) са гледишта правичности и с обзиром на потребу у друштву: унутрашња воља или изјава воље сама по себи. И разликује се међусобно по томе само, што субјективне теорије добијају више етички карактер, у томе смислу, на име, што се у моралу води више рачуна о субјективном стању, докле објективне теорије воде више рачуна о социалном моменту, проглашавајући да вреди само оно што може да допре у социалан свет, бар по својим последицама. Док субјективне испадају као гледишта која воде рачуна више о интересима лица која изјављују своју вољу (јер чим је главно шта лице стварно хоће, тим самим она су заштићена), објективне, напротив, као теорије које воде рачуна више о интересима трећих лица. Ове последње ће се формулисати као теорије, по којима воља вреди у колико је социална, или у колико

*) Овде нећемо улазити у питања свесне несагласности воље и изјаве (ментална резервација, шала и симулација) нити у питање заблуде (где би човек могао бити сам крив што није добро пазио или где је могао бити преварен). Овде је реч само о могућности људи да се изразе и могућности да буду правилно од других схваћени или, управо, реч је о томе како имају бити схваћени од других.

¹⁾ В. Др. Р. Rastovčan, *Темелјна начела приватног права на основу римског права*, стр. 129.

се социално појављује (на пр. по формули коју даје Дигуи). Међутим, такво гледиште је чисто догматско, јер у истини, са социалног гледишта, може се тражити и права воља; то се унапред не може утврдити. И тако су логичније оне објективне теорије, које се претстављају као гледишта која воде више рачуна о интересима трећих лица, т. ј. о томе како су могла разумети вољу трећа лица. Питање је, међутим, да ли је правилно не водити рачуна о томе како је могло изјаву разумети само лице које је даје. На другој страни субјективне не могу затворити очи пред интересима трећих лица. Тако се десило да су субјективне теорије поред начела аутономности воље, битног по њима, (јер из њега следује одговорност за оно што се у истини хтело), постоји и начело „одговорности“ (Маник) што ће рећи начело да се мора да води рачуна и о трећим лицима. Али дешава се, при томе, да се начело аутономности воље схвати уско, као кривица у моралном смислу (погрешка учињена умишљајно или нехатно) чиме се испуштају из вида случајеви где постоји међу странкама неспоразум у погледу самог смисла воље, независно од кривице. И то је једна слаба тачка тих компромисних решења.

Кад се решава ово питање, ваља водити рачуна о овим моментима: (1) да се човек изражава социално, пред другим људима и да га разумеју друга лица или, другим речима, да је његов чин изражавања управљен на социалан ефект и (2) да ваља изабрати оно решење које је правично. Што се тиче прве тачке не само да се њом истиче социалан момент, него се чини неко помирење субјективне и објективне теорије. Правни свет (свет правних односа) не може се замислити да изјаве не одговарају правој вољи, јер тај би свет био, иначе, изграђен на самој лажи. (А то, зар смемо и можемо претпоставити?). Па ипак могућа су разлижења и неспоразуми међу људима. И онда се поставља питање: можемо ли једном лицу урачунати оно што он баш није мислио конкретном, — питање од битне важности за појимање воље у праву.

На то питање ми дајемо позитиван одговор: можемо урачунати човеку и оно што он баш није мислио да каже. Али за ово, објашњење не можемо наћи у нормативистичком гледишту, по коме је правна (као и морална, уопште нормативна) воља нешто сасвим друго него воља у психолошком смислу. Јер онда или воља у нормативном смислу није уопште воља него нека „тачка урачунавања“ коју можете испунити садржином каквом год хоћете, или пак то су две савршено различите воље, чиме улазимо у област једне дуалистичке метафизике која се не може одржати. У немачкој пандектној теорији 19 ст. је био изграђен појам „*Rechtsfolgewille*“ (воља правних последица). Овај појам, прилично неодређен и недовољно рашишћен у овој теорији, због чега је изазивао многе дискусије и сумње, има нешто што се може сматрати као здраво и са гледишта модерне теорије. У појмовима, као што су то „изјава обавезности“ „стављање на снагу“ чиме је искључено самовољно мењати обавезу, мисао у опште везивања, „утврђивања“ обећања: *stare promisso uti legassint ita ius esto*, може се пронаћи модерна мисао о хотеној правној снази, о хотеном ва-

жењу. Ова модерна мисао хоће да се врло често објасни путем психологије емоционалног мишљења, на основу интенције лица које изражава вољу: да она важи социално и, према томе, правно. „Смисао изјаве воље је једна волитивна (вољна) изјава, управљена на правно важење, као један емоционалан појав, који има један смисао јер је управљен на правну последицу. Воља се хоће заједно са правним ефектом који има да се оствари. До душе, хоће да се изрази једно хотење, али оно је директно управљено на важење онога што треба да буде (Gelten-Sollendes).²⁾ На овај начин схваћена, воља се одваја од психолошке, и у томе смислу, може се рећи, нема супротности између субјективног и објективног момента праве воље и њене изјаве. То је сад једно исто, одређивано и оцењивано са гледишта важења. Могло би се рећи да воља управљена на важење покрива садржину хотења тако да се оне могу само релативно разилазити. И хотење и изјава су, и оно што је мишљено од субјекта и оно схваћено од других, momenti једног истог процеса, јер у резултату дају вољу важења. (Нека нешто важи!). Расправљање воље и изјаве како се у науци дотле чинило нема својег оправдања. У формули Ларенца, по традиционалној теорији сматрало се да се воља саопштава другима и, ако се деси да се погрешно саопшти, онда се поставља питање да ли ће се узети воља странке која саопштава или воља странке којој се саопштава.

Ова теорија хоће да пронађе помирење индивидуалног и социалног тиме што узима да је воља правна воља важења. И то ова теорија чини што вољу схвата по њеној социјалној интенцији. То може да врло добро послужи код тумачења воље, али има проблема који прелазе област тумачења. Правна воља треба да буде тако схваћена, да ми имамо такође и објашњење и за основну чињеницу да човек ступа у правне односе, не знајући за све правне последице својих радњи и не предвиђајући их. (Јер ко их, одиста, зна потпуно и ко их може знати?). Правна воља би према томе била воља која значи пристанак на оно што буде објективни поредак одредио и, у крајњој анализи, синтеза субјективне воље и правног поретка. Да ли се то, међутим, не објашњава најбоље, ако се та воља схвати као воља социална, која прима социалну идеју, т.ј. да наша воља, онако како је психолошки дата, не долази и не може доћи до изражаја у праву, већ некако идеално дата, са претпоставком да она признаје оно што је социално нужно, корисно и правично? Или, можда, на који други начин? Очеvidно је да се ми ту налазимо пред једним основним филозофским питањем које се тиче суштине правне норме и њеног односа према људској вољи. На један или други начин формулисана, мора се признати да у вољи има један момент преко и изван психолошке воље. Горња теорија која хоће да вољу обележи као вољу важења може се примити као општа формула, у колико се хоће да истакне овај момент. Међутим њој насупрот треба

²⁾ Dr. Karl Larenz, Die Methode der Auslegung des Rechtsgeschäfts, Leipzig 1930. Овим одличним делом смо се највише послужили при изради овог чланка; али, као што се може видети из нашег излагања у главном тексту, стојимо на другом гледишту него Ларенц.

истаћи не само да је проблем шири него што је тумачење воље, већ не треба такође испустити из вида ни могућност супротности унутрашње воље и воље изјављене, и да, ако нема супротности у резултату, има је у самом процесу. Водећи пак рачуна о вољи по њеној социалној интенционалности, ми погађамо један врло важан социалан момент. Човек, улазећи у правне односе, има један социалан начин изражавања: он ступа у односе са другим људима да буде од њих схваћен, под претпоставком да постоји неки споразум у смислу његових речи и његових аката. Отуда им се даје оно значење које имају у једном кругу људи, у једној средини. Међутим то не обухвата све случајеве, јер могуће је да се исте речи и акти могу у истом кругу схватити на више начина тако да остаје да се одлучи према схватањима странака или заинтересованих у опште. То указује на друге моменте, и на првом месту на момент правичности или целисходности, јер изабраће се оно значење које је најправичније или најцелисходније, узимајући у обзир интересе свих учесника као и свих које погађа дотични однос. Може се, у осталом, поставити питање о могућности да се констатује права воља субјеката, узимајући у обзир све тешкоће и опасности по сигурност. Али и сам критериум да наша изјава има да се тумачи како је може разумети средина ставља се под захтев правичности. Јер кад се појединцу урачунава оно значење које је он могао и морао знати, онда је то и правично; правично онолико исто колико и неопходно у социалном општењу. Најзад, ако странке припадају различитим круговима, значење се не може добити из схватања изјаве социалног круга него из нечег трећег, т.ј. правичности и корисности. Не улазећи у детаљно излагање питања, истаћи ћемо само неколико момената који ће показати како ће изгледати примена горње теорије. Тако у случају супротног схватања странака једне изјаве ваља узети да не постоји сагласност воље. Али такође, с друге стране, у случају, ако се странке слажу у тумачењу изјаве, биће равнодушно што ће други свет другаче разумети изјаву. Објективно пак не важи, ако је неко намерно учинио друкчије него што су се странке споразумеле, без обзира што би се то могло разумети објективно друкчије; то ће рећи важи оно на што су се странке споразумеле. При решавању свих питања има да се води рачуна и о једној и о другој странци, т.ј. не само како је могла разумети једна странка него и супротна.

Драгослав П. Ђорђевић, адвокат — Београд.

„МОЖЕ ЛИ СУПРУГ КОЈИ ЈЕ НАПУСТИО ХРИШЋАНСКУ ВЕРУ ТРАЖИТИ НА ОСНОВУ ТОГА РАЗВОД БРАКА.“

I.

Ова интересантна тема под горњим насловом, постављена је од г. др. Драг. Аранђеловића професора права на Београдском Универзитету, у часопису „Правосуђе“, — свеска за јануар 1935 год. Расправа овог актуелног питања за наше данашње православно брачно право специјално и наш брачни поредак у опште, — дошла је као одговор на предавање о истој, које је држао у децембру 1932 год. и јануару 1933 год. на Коларчевом Универзитету г. Живојин Перић професор права на Београдском Универзитету. Ова су предавања одржана под именом „Лично брачно право по српском грађанском законнику“ а оштампана су од Библиотеке за правне и друштвене науке у 1934 год.

У времену када је одржао ова предавања г. Перић на Коларчевом Универзитету као предавање за народ, православно брачно право било је регулисано искључиво прописима Српског грађанског законика и Закона о црквеним властима, тако да су ова питања тада била актуелна како са гледишта живота тако и са гледишта правних прописа, који су онда везивали подједнако и грађанске и црквене судове.

Међутим, после ових предавања г. Перића, — 1 септембра 1934 год. православна црквена законодавна власт (Св. Арх. Сабор) на основу једног лаконски штурог државног овлашћења у закону — „Устав срп. православне цркве“, — уведе у живот свој нови „Брачни Правилник Срп. православне цркве“, који из основа измења прописе државног грађанског законика и потпуно укине Закон о црквеним властима. Својом применом од стране аутономних црквених судова који припадају само Епархијском Архијереју, — брачни поредак доведе у положај да се једновремено решава и расправља о једној брачној спорној материји и по државном и по црквеном закону, који један други у највише случајева потпуно искључују.

Колика је „законска вредност овог Брачног Правилника, ми смо већ дали своје мишљење у чланку оштампаном у „Браничу“ за новембар 1934 год. у коме смо тврдили, да је овај Правилник донет и у живот уведен противу државног закона и противу државне воље а силом своје црквене аутономије пошто црквена законодавна власт није добила од државе толико власти, да може по својој вољи и личном нахођењу мењати не само постојеће државне законе већ и државни основни закон — Устав. У истом смислу, већ су се и раније изјаснили г. др. Милан Бартош проф. права београдског Универзитета у „Архиву“ за јануар 1934 год. у чланку „Брачна правила појединих цркава“, — са којим се слаже и проф. г. Перић у колико је реч о материјално правним прописима Брач. Правилника.

Да ли је по овом питању правне важности Брачног Правилника, где год специјално дао своју реч и г. др. Аранђеловић, нама

није познато. Али, судећи по горњем чланку у „Правосуђу“, мислимо, да ни г. др. Аранђеловић Брачни Правилник не сматра „законом“ у државно правном смислу. У својој горњој расправи г. др. Аранђеловић се у опште на њега не позива за своју аргументацију постављене тезе коју води само по прописима грађанског законика и ако је у времену њеног писања, „јус когенс“ требао да постане и сам Брачни Правилник. Да Правилник г. др. Аранђеловић признаје „законом“, несумњиво да ово конкретно актуелно питање не би расправљао по прописима грађанског законика као „јус когенс-а“, који би у том случају припадао историји нашег права. Морамо ипак признати, да се г. др. Аранђеловић за подкрепљење своје тезе, онако узгред, позвао на неке прописе Брачног Правилника, и то само у једној примедби уз главни текст, без икаква изјашњења о његовој правној важности или неважности.

* * *

Истакнуто питање од г. г. Перића и Аранђеловића данас се мора силом прилика посматрати са два законодавна гледишта. Са гледишта државног и са гледишта црквеног законодавства, јер је и једно и друго „јус когенс“. Прво важи по основном принципу државне суверености у издавању закона за регулисање брачних односа, а друго „важи“ са принципима делегиране црквене законодавне власти која је делегацију у принципу прекорачила и ушла у домен неовлашћене измене и укидања државних закона. Али, не ометана од оне прве, државне власти, — она спроводи кроз живот донете одредбе о брачном праву православних државних поданика а својих верских припадника у самој ствари по некаквим quasi ius cogens-у. Грађани силом прилика доведени у положај да се морају покоравати донетим одлукама црквених судова у начелу по закону установљених за решавање брачних спорова, — без државне интервенције нису у стању да својом вољом мењају „постојеће стање“ па макар оно било и противправно.

1.) Са црквено законодавног гледишта ово спорно питање није данас тешко решити. Оно је јасно регулисано материјалним условима у поступку за развод брака.

По пропису § 4 Брач. Прав. ваљаност православног брака цени се по времену његовог склапања. Доцније појављени услови за немогућност склапања оваквог брака као и остале сметње и забране истом, — не утичу на важност тога брака.

По пропису § 86 Брач. Прав. „брак се може развести само по тражењу једног брачног друга“, али, „брачни друг, чијом је кривицом настао бракоразводни узрок, не може тражити развод брака, осим ако су оба брачна друга криви“.

По пропису § 107 Брач. Прав. „брак се разводи кривицом лица које отпадне од православне вере, или прими другу веру или вероисповест или буде коначно искључено из црквене заједнице“.

Према овим прописима развод брака може тражити један брачни друг и то само онај, који је за развод брака „невин“, сем, ако и његовом једновременом кривицом није створен бракоразводни узрок — (§§ 88—107) — који би давао права и оном другом да тражи развод брака и са своје стране. Ако би један брачни

друг отпао од православне вере, па постао безверник у опште или прешао у муслиманску или јеврејску веру, или прешао у какву другу веру или вероисповест, које у см. § 23 Прав. немају „тајну крштења“, или чије крштење православна црква не признаје као „тајну“, јер су сви ти услови неуклоњиве личне сметње и за закључивање самог брака у опште по § 12 тач. 9. Брач. Правилника, — онда само други, „невини“ брачни друг има права да тражи развод брака.

Од начела у пропису § 86 од. II. Прав. постоји један једини изузетак у § 255 цркв. судс. поступка. По овоме пропису „развод брака пред црквеним судом може тражити ма који брачни друг, без обзира на то ко је тражио развод брака пред грађ. судом“. Овај пропис односи се на оне брачне спорове лица везаних једновремено грађанским и црквеним браком, које имамо по правилу, на територији Новосадског Апелационог Суда. У оваквим случајевима развешће се прво грађански па тек потом црквени брак чији развод може тражити супружник који није тражио развод код грађ. суда. По § 256 цркв. пост. пресудом грађ. суда о разводу или уништају брака, улази се одмах у главни поступак из §§ 211—222 предајом формалне тужбе. Црквени суд није апсолутно везан доказним чињеницама грађ. пресуде. Дозвољен је противдоказ, тако да се у поступку пред црквеним судом може десити случај да грађ. суд разведе брак на штету једног супруга а црквени суду на штету другог. Последице грађ. пресуде повлаче за собом имовно правне захтеве на које црквено судска пресуда нема утицаја.

Члан православне црквене заједнице, који би после развода грађ. брака ступио у нову брачну везу путем поновног грађ. брака пре но што би црквени брак био поништен или разведен, — по пропису § 257 цркв. пост. такав брачник губи право да тражи црквени развод овог раније, грађански разведеног брака, па без обзира чијом је кривицом тај брак разведен. Овим је прописом таквом супружнику онемогућен други грађ. брак и пред црквом.

Могли би имати и једну мало другојачију ситуацију.

Развод овако створеног нехришћанског брака црквене власти не могу тражити по званичној дужности, као што то могу учинити у случају уништаја брака по § 39 Прав. Поступак може да поведе само други, „невини“ брачни друг. Ако он тај поступак ипак не поведе, брак остаје у сили и важности, не само по пропису § 4 Прав., већ посматрано супротно и по аналогiji из прописа § 125 Прав. по коме једно лице из нехришћанског брака (али не и из грађанског брака чију правну и фактичну егзистенцију прав. црква у опште не признаје) пређе у православље. Овај нехришћански брак и даље остаје у снази и важности, али само донде, докле нехришћанско лице из таквог брака хоће да живи и даље у брачној заједници са православно покрштеним брачним другом, или док тај покрштени брачни друг не нађе да му некрштени брачни друг смета у вршењу верских обреда своје нове вере, или из других бракоразводних узрока по §§ 88—106 Прав. По тражењу покрштеног лица, надлежни Епарх. црквени суд овакав брак ће „раскинути“ и „покрштеном лицу дозволити ступање у

нови брак“, јер ова одлука важи само за „покрштено православно лице“. Нови брак тога покршеног лица не би морао да буде са лицем православне вере. Може да закључи и мешовити брак.

Са државно правног гледишта, обзиром да је неколико вера законом признато а њихови црквени бракови правоваљаним актом, — у оваквим случајевима поновног ступања у нови брак имали би у ствари два брака једног лица т.ј. две жене једног мушкарца или два мужа једне жене — бигамију и полиандрију — покршеног лица. Остављени нехришћански брачни друг био би са гледишта своје цркве правно у браку а фактично ван брака, ако је такав брак по прописима те вере неразведив или неуништив.

По слову свог § 125 и § 4 Прав. у случају да православно брачни друг хоће да живи и даље у таквој нехришћанској брачној заједници, неправославни брачни друг неће имати права тражити развод брака код прав. црквеног суда ни у ком случају па чак ни у случају да православно брачни друг својом кривицом створи друге бракоразводне узроке из §§ 88—106 Прав. Дакле ни овим путем такав брачни друг неће се моћи отрести једне брачне заједнице која правно постоји а њега фактички оставила ван брака. Такав брачни друг мора са државно правног гледишта ући у конкубинат а евентуално рађати још и ванбрачну децу.

Брачни Правилник познаје две врсте „растура“ (правилно употребљен израз г. Перића) правноваљано конституисаног брака. Једна је уништај а друга је развод брака, под тачно материјално прописаним условима. Међутим § 125 од. II. Прав. за растур нехришћанског брака дао је овлашћење црквеном суду да овај брак може „раскинути“. Како услови из § 125 нису предвиђени као услови за уништај или развод православног брака, значи да се овакав један брак подводи под једну трећу врсту растура у Правилнику означену под општим именом „разрешење брака склопљеног ван православне цркве“. Под овај растур брака спада и „коначан развод брака“ православног лица и нехришћанина друге вероисповести са условима из § 124 Правилника.

Када смо већ код овог питања промене вере за време трајања брака, да узгред наведемо како је оно исправљено, по одредбама закона који важи за грађански брак на територији Апелационог Суда у Новом Саду.

По § 80 тач. а. Закона о брачном праву — Угарски Зак. чл. XXXI. 1894. — на молбу једног од брачних другова, може грађ. суд разрешити брак ако други брачни друг „својим намерним понашањем тешко повреди супрушке дужности, осим случајева у §§ 76—78“ — Касац. суд у Н. Саду под Г. 7/1921. (коментар Општег прив. права у Војводини — Др. Н. Никетић — Др. Г. Богданфи стр. 312) овај пропис протумачио: „То, што је једна брачна страна после склапања брака променула своје верско убеђење, не може се субсенирати ни под коју тачку § 80“. — Дакле, промена вере нема утицаја на грађански брак. Природна последица разлога за увођење обавезног грађ. брака у коме је извршена потпуна верска слобода супружника.

II.) У наслову постављена теза, са гледишта Србијанског грађанског законика не стоји исто, као и са гледишта Брачног

Правилника. Мислимо да се гледиште проф. г. Перића много више приближава и слову и духу грађанског законика, но гледиште г. др. Аранђеловића. Али, како је и проф. г. др. Аранђеловић о овом истом питању дао аргументоване разлоге за своје супротно гледиште, односно којих се до данас г. Перић није изјаснио, бранећи своју раније постављену тезу, — то смо се по овом питању обратили лично г. проф. Перићу с молбом, да нам накнадно изложи своје гледиште обзиром на напред наведени чланак г. др. Аранђеловића.

II

Проф. г. Перић нам је изложио своје гледиште у следећем:

Ја сам прочитао чланак Г. Аранђеловића, у Бр. од Јануара ове год. „Правосуђа“, са великим интересовањем и коришћу као, у осталом, и друге радове Г. Аранђеловића. Г. Аранђеловић је ту изнео неколико важних момената у опште из Права а специјално из Права Брачнога на којима се вреди задржати. Ја ћу то и учинити, у овоме своме разговору са Вама, не зато да бих Г. Аранђеловића придобио за своје мишљење — далеко је од мене таква претензија (да не кажем претенциозност!) према једном тако истакнутом правном стручњаку као што је Г. Аранђеловић. Већ налазим да, можда, то неће бити бескорисно по саму ствар а и зато да би Г. Аранђеловић имао у виду и моја скромна разматрања, ако би се евентуално, у овој или оној прилици, хтео понова осврнути на исто питање.

1°. Најпре, што се тиче примедбе Г. Аранђеловића да, ако би, с обзиром на §§ 69. и), 79. и 93. А) 8. Грађ. Зак., било нелогично да брак где би један супруг оставио Хришћанску Веру остане и даље а зато што невини супруг не би тражио развод брака, исто би тако било нелогично да се може хиротонисати ожењено лице када Црква забрањује ступање у брак свештеницима, та примедба не представља овде, изгледа ми, један довољно адекватан пример. Јер, шта је противно црквеном (па, дакле, код нас и државном) *ius cogens*-у то није чињеница да се један свештеник налази уопште у браку — као што је познато, ожењено лице може, у Православној Цркви, ступити у чин мирскога свештеника¹⁾ (противно ономе што постоји у Цркви Католичкој) — него чињеница да свештеник као такав ступи у брак, као такав стане, у својству младожење, пред олтар (в. овде и § 63. Аустр. Грађ. Зак. и § 25. XXXI. Угар. Зак. Чланка од год. 1894.—1895.). Отуда, нема никакве нелогичности, мислим, у томе што ожењено лице може постати свештеник, и ако се свештенику не дозвољава вен-

¹⁾ В. Др. Никодим Милаш, *Православно Црквено Право*. Измене и Допуне превео и додатак написао Др. Радован Н. Казимировић, професор. За штампу приредио Риста Кисић. Треће издање на српском језику, Београд, 1926. год., стр. 633. и 634. У својој књижици: *Лично Брачно Право* (стр. 34.) казали смо да нико не може да постане свештеник, ако није ожењен. Овом приликом то исправљамо у толико да није забрањено ни у Православној Цркви бити и мирски свештеник без жене (в. Др. Н. Милаш, *op. cit.* стр. 633.), али, у пракси, онај који хоће да се, код нас, хиротонише склапа, по правилу, брак пре тога. И ово је сасвим разумљиво, пошто наши свештеници (реч је, разуме се, о мирском свештенству) често подижу глас против тога да свештеник може бити ожењен само тако ако је био већ у браку пре хиротоније: они би желели да се, и после хиротоније, могу бар још једном женити.

чање: само ово последње иде против *ius cogens*-а а ни и оно прво. У осталом, међу православним свештенством било је заступано и схватање да ни други свештенички брак (т.ј. брак други у опште рачунајући, дакле, и онај у коме је свештеник био као световно лице, пре хиротоније)²⁾ не би био противан канонима Православне Цркве. Напослетку, и нека би овде било какве нелогичности код Цркве, то не треба да буде, за нас световњаке, разлог да, код тумачења државних закона, пођемо, и ту, за Црквом.³⁾

²⁾ Када се говори о „другом браку свештеника“, мисли се, наравно, на други брак имајући у виду и први брак, онај закључен пре хиротонисања. И ми смо се у том смислу и изразили на стр. 12. нашега рада: *Лично Брачно Право*, Београд, 1934. год. [„а наши православни свештеници шта више траже да се могу и два пута женити [други пут по хиротонисању]“. У осталом, то се види и из ових ставова истог нашега рада (стр. 34. и 35.): „... а када постане свештеник па, после тога, било обудови било се разведе, он не може више ступити у брак“; „Из тога што свештеник чији брак је престао не може више да се жени“; „Али, ако је тако, ако се из тих разлога забрањује свештеницима да могу ступити у брак...“; „Ову недоследност, изгледа, запазили су наши православни свештеници и желе да је отклоне на тај начин што би се и свештеницима допуштало да се, и после хиротоније, могу женити, бар још једном.“ Према томе, неумесно нам примењује Г. Ђ. Слијепчевић, у своме приказу нашега горњег рада (в. „Правослање“, орган Удружења Српског Православног Свештенства Архиепископије Београдско-Карловачке, Београд, Јануар, 1935. Бр. 1.), као да смо ми у стању: „други пут по хиротонисању“, стр. 12. реченога нашега рада, хтели рећи: други брак без онога брака пре хиротоније (дакле, управо ту би било говора о *шри* брака): свакако да је Г. Ђ. Слијепчевић био изгубио из вида наше мало час наведене пасусе.

³⁾ У своме горе наведеном раду: *Лично Брачно Право*, ми смо покушали показати да схватање Цркве о браку није много у складу са Христовом Ђиком (стр. 10.—12.). На томе се је задржао и Г. Ђ. Слијепчевић у своме врло интересантном приказу тога нашега рада („Правослање“, Јануар, 1935.): Г. Слијепчевић се ни мало овде не слаже са нама и своје разлоге изнео је прилично *ex cathedra* и са самопоуздањем: ово долази од онога или оно од овога. У сваком случају, самопоуздање је за похвалу, јер без њега не може бити успешне борбе ни у области идеја као ни у рату. Разуме се да је друго питање да ли се је, у конкретном случају, остало, код самопоуздања, у оправданим границама, као што, с друге стране, самопоуздање не искључује скромност ни скромност самопоуздање. Ствари на које, разуме се, није потребно подсећати једног хришћанског свештеника (Г. Ђ. Слијепчевић је, сигурно, свештено лице) чија прва врлина је скромност (ту се, несумњиво, Г. Слијепчевић не одваја од нас).

Г. Ђ. Слијепчевић се је, да би поткрепио своје тврђење да Христово Учење о браку није онакво како ми то узимамо нити да је Црква ту, ма и делимично, у одреци са Христовим Учењем, позвао на оно на шта се, наравно, један свештеник и теолог може и мора позвати када је реч о питањима ове врсте и уопште када је реч о Христовом Учењу, т. ј. на Библију. Нећемо и не можемо одрицати Г. Слијепчевићу стручност у овим стварима, без претензије да ће ово за Г. Слијепчевића имати много значаја, јер долази од нестручнога лица. У осталом, то не би било ништа немогућно да и један нестручњак, световњак, односно нетеолог, те исте ствари, само ако би хтео, савлада и тако постане у њима стручњак, као што би, наравно, и један свештеник (теолог) могао опет, ако би хтео, савладати и научити другу коју дисциплину (н. пр. правну). Све науке су приступачне сваком који се за њих интересује и у данашње, у просвећењу толико одмакло, доба стручност није нешто изузетно да би могла особито импоновати. Што, пак, није чест случај и што импонује то су примери високих душевних особина, начелност и пожртвованост за своја уверења. А сама специалност и цитати, ма то било и из Библије, неће много допринети лечењу садашњег беспринципиелнога времена. Нарочито неће томе лечењу допринети Хришћанска Црква код оволике и овакве њене раздвојености. Најмање је, у овој области, могао мислити Г. Слијепчевић да ће нас убедити својим наводима. И то је сасвим разумљиво када се има у виду да се је, још у XI. Веку (1054. Патриарх Цариградски М. Cerularius, 1045., умро 1058.), Црква.

2^о. Исто тако не чини ми се конгруентно ни упоређење које Г. Аранђеловић повлачи између случаја тач. 1. и 2. §-а 94. Б.) с једне и тач. 4. тога §-а Грађ. Зак. Јер, случајеви тач. 1. (прељуба) и 2. („радење о глави супруга“) слични су релативним брачним сметњама где право на уништај (Anfechtung) брака има само невина страна. И, заиста, код супрушкога неверства право

Христова поделила на Источну (сада Православну) и Западну (Католичку), а Западна Црква на Римску и Протестантску у XVI. Веку (суђење М. Luther-у 1521. год. пред диетом у Worms-у). Додајмо томе стварање, у XVI. Веку (Хенрик VIII.: 1533.), Англиканске Цркве и Старо-Католичке у XIX. Веку (после проглашавања догме о папској непогрешивости: 1870.). Остављамо на страну многобројне секте које су се у току Историје Хришћанске Цркве појављивале и данас појављују. Па и у самом крилу једне и исте Цркве, међу њеним представницима (свештеницима и теолозима), тако су чести спорови о правом смислу Христовога Учења: нигде, ни у коме домену идејне активности, нема, ваљда, толико дискусија и спорова колико у домену хришћанско-црквеном. И ми, као одани приврженик Христовога Учења о браству и миру међу људима и народима, са жаљењем то констатујемо. Јер, ко је позванији од Христове Цркве да ради на идеји светскога браства и мира: то је њена мисија а са каквим ауторитетом, међутим, може она данас, у својој разједињености и начелној и организационој проповедати ту идеју и радити на њеном ширењу? Прво Црква треба да заведе браство и мир у својој средини па да са успехом може то тражити од световњака чије им је духовно вођство Христос оставио. И то неутешно стање, то одсуство слоге у крилу Хришћанске Цркве, јесте један од главних разлога страховања хришћанских пацифиста да ли се, можда, не иде, захваљујући том призору у Хришћанској Цркви, паду утицаја тако Божанске Науке као што је Наука Христова?

И стога свештеницима и теолозима не треба да буде ни најмање чудно зашто се ми световњаци не можемо тако лако да одредимо, у верским питањима, ослањајући се само на њихове полемике и њихове цитате из религиозних извора. На те изворе се апелује, не ретко, ради одбране најантиподних система: н. пр., диктатори и апсолутисти, да је „свака власт од Бога“ а демократи да је vox populi vox Dei. Библија и други црквени документи слични су овде Римском Праву за које се правници, да би утврдили тачност својих излагања, везују тако често. А, међутим, и Римско Право и црквени извори могу да буду сасвим невини и неодговорни у датом случају. Са наводима из ових последњих извора дешава се често као и са чињеницама: ове се напобирче да се подупре извесна философија. Нема, на тај начин, с обзиром на безбројне факте који постоје и сваки час искршавају у свету, те идеологије која се не би могла исконструисати на бази факата. У свету чињеница имате све (све могућне закључке) и ништа (сви ти закључци су несигурни). Зато је и узвикнуо једног дана један француски научник: „Il n'y a rien de si misérable qu'un fait!“ Стога смо ми, на једном другом месту, и рекли да не разумемо много оно одушевљење извесних наших писаца за философију „Горскога Вијенца“ у колико се у њему борба представља као неки основни закон у Природи: на сваки факат, наведен у томе иначе великом уметничком делу у прилог основности поменутога закона борбе, могло би се наћи сто факата у противном смислу. У кратко, Г. Ђ. Слијепчевић нека нам не замери што, и поред све његове богословске спреме и његових богословских цитата, остајемо скептици према његовом схватању Христовога Учења о браку. Већ ћемо се и ми послужити истим правом којим и Г. Слијепчевић т. ј. правом да, својим сопственим и независним резонавањем, доспемо до једне концепције о браку која би, по нашем најдубљем уверењу, одговарала Христовом Учењу. Није нужно, наравно, да доказујемо да ми, овде, немамо ту амбицију, која би, у осталом, ишла преко наших ништавних моћи, да вршимо какву утицајну религиозну улогу у друштву: то је позив других, много јачих, снага т. ј. црквених представника. Ми само желимо да, схватањем Христове Науке, дођемо до једног душевног мира који нам не пружају, бар не у довољној мери, теолошко знање и цитати Г. Слијепчевића, не пружају нам, јер Г. Слијепчевић није успео да одбрани нелогичност држања Православне Цркве код питања о полним односима и браку. Није, одиста, довољно да се когод изјасни против Гностицизма (Парсизма односно Манихејства), где се је, узгред речено, Г. Слијепчевић послужио једним не много естетичним тоном, па да нас само тиме увери да је он у поседу праве Христове Науке. Може онај коме се каже да је гно-

на развог брака има једино невини супруг (в. у том смислу и § 292. одељ. 2. Југосл. Крив. Законика од 27. Јануара, 1929. год.) а не и онај други, криви, супруг, тако да отпада она (у осталом разумљива) бојазан Г. Аранђеловића да би, ако се усвоји моје схватање гач. 4 §-а 94. Б.), могао онда један супруг лако, само својом вољом, створити у своју корист узрок за развод брака извршу-

стичар да буде више Павле а да други који се назива Хришћанином буде више Савле. (Разуме се да је овде од нас далеко свака алузија на Г. Слијепчевића). У овој области не може се применити оно римско правило: *Forma dat esse rei*: ту је битност, садржина *главно*. Је ли или није нека идеја саобразна Христовом Учењу, у томе је питање а не да ли је бранилац дотичне идеје обучен црквено или световно и да ли или не врши све *сиољашње* верске обреде. И ми нисмо једини који не налазимо душевнога мира у раду (говорима и писању) многих наших свештеника, што, свакако, није сигуран знак да је тај рад њихов у духу Хришћанске Науке. Као веран син Православља, ми ово сматрамо за дужност поново истаћи, јер бисмо хтели да оно, Православље, у овом моменту идејне дезориентације, дејствује, много више него што је данас случај, у смислу духовне срећности, а то је могућно само једном начелном и логичном акцијом т. ј. акцијом основаном на Христовом Учењу. Начелност и логичност је одлика сваког правог система а на првом месту система над системима, Система Хришћанскога. Како, пак, представници наше Цркве објашњавају нама ланцима Христово Учење, ово Учење, код најкрупнијих питања, било би прилично далеко и од једнога и од другога.

Интересантно је да Г. Ђ. Слијепчевић пориче идеју праотачанскога греха извршенога у Рају: и у школи и увек учили смо да су Адам и Ева зато изгубили Рај. Г. Слијепчевић тврди противно. Па зашто су они, ако је тако, изгнани из Раја? Шта је значила онда она Евина јабука? Свакако не јабуку врлине то јест апстиненције. Ни схватање нашега народа није у смислу тврђења Г. Слијепчевића. Напротив, у народној песми: „Косовка Девојка“, Орловић Павле пита овако Косовку Девојку: „Сестро драга, Косовко девојко! која ти је голема невоља, те преврћеш по крви јунаке? Кога тражиш по разбоју млада? Или брата или братучеда? Ал' по греху стара родитеља?“ (Вук Стеф. Караџић, *Српске Народне Пјесме*, књ. II, 3. изд., Биоград, стр. 306. и 307.: курсив у наводу је наш). Па и данас, у селу, кад муж хоће да представи своју жену, каже: „Ово је, простићеш, моја жена“. А у псалмима Давидовим (да се и ми мало послужимо методом Г. Слијепчевића — цитатима) налазимо исту мисао о полном греху: „Гле, у безакоњу родих се, и у грјеху затрудње мати моја мном“; Псалам 51., стих 5. В. опширније о полном греху и о грешности рода човечјег (грешан је јер излази из тога греха) у нашем раду: *Човек и жена* (од њега је један део изишао и у „Архиву за Правне и Друштвене Науке“, 1922.), Биоград, 1922.

Да и Црква, с једне стране, гледа на исти начин не само на полне односе него и на сам брак то се види и по томе како она поступа са породиљом: „Породиљу Црква представља за такву грешницу, да изгледа, као да је грех чак ући у кућу, где се дете родило. По правилима црквеним, породиљи се не дозвољава ни да се дотакне крста за 40 дана после рођења и за све то време она се сматра за нечисту и душом и телом, лишава се права на причешће, она не сме улазити ни у храм, па ма се тамо вршило опело над њеним дететом... Ако је мушкарац (реч је о новорођенчету) унесе га у олтар, а ако је девојчица, онда се у олтар не сме уносити“ (Арх. Платон, *Црква и Жена*, у књизи *Српска Црква*. Календар за преступну 1912 годину. Издање одбора Госпођа „Књагиња Љубица“, Биоград, 1911, стр. 55.). Свакако, ово није много у сагласности са оним благонаклоним схватањем Цркве о браку за које Г. Слијепчевић каже да одговара Христовој Етици. Ако је тако како тврди Г. Слијепчевић, зашто Црква забрањује да лице, које се није пре хиротоније оженило, ступи у брак? Каква је то логика од стране Цркве глорификовати брак а свештеници да морају бити и остати безбрачни, ако се нису оженили раније, још као световњаци, односно ако обудове или се разведу? И зар је то доследност: забранити свештенику да ступи у брак а дозволити да се хиротонише онај који је већ у браку? Занимљиво би било знати како свештеници и са њима Г. Слијепчевић објашњавају ове противуречности (ми смо на њих указали и у своме *Личnome Брочноме Праву*, стр. 34. и 35.).

Ако би брак био нешто што би сачињавало део Христове Идеологије, онда зашто се сматра завет неженства и девојаштва т. ј. монаштва као позив који се

јући прељубу. Он то не би могао постићи, ако други супруг не би тражио развод брака, а други супруг може да не тражи ту развод брака и да, тако, брак и даље одржи на снази зато што законодавац сматра као приватну ствар преваренога супруга да ли ће он хтети да опрости своме другу и да, опраштајући му, и даље с њим остане у браку. Законодавац, дакле, тај факат да су

највише приближава истој Идеологији? Каква би то била доследност и логика? Осим тога, чињеница да католички свештеници не смеју бити ожењени не би се, код свих правих Хришћана, сматрала као једна установа далеко изнад брачно-полних односа православних свештеника, када полна апстиненција (као, у осталом, апстиненција од свакога сладострашћа) не би више одговарала духу Христове Науке. Ако неженство, дакле полна аскеза, не би била пример за углед по Хришћанском Учењу, зашто онда наши, православни, архијереји не би били у браку? Ми бисмо били захвални нашим православним свештеницима (па, разуме се, и Г. Слијепчевићу) да нам објасне ове парадоксе и да нам наведу цитате из црквених извора који имају моћ да такве нелогичности преобрате у логичности. Даље, ако је полни однос у браку нешто не само, по Хришћанској Етици, допуштено него још и за препоруку, како нас учи Г. Слијепчевић, онда не видимо разлога да он буде забрањен изван брака. Једна радња или је морална или неморална и ту не игра никакву улогу ни место (полни однос у брачној постели или изван ње) ни време. Рећи да је саобразно вери имати полни сношај у браку а вери противно имати га изван брака, то би значило рећи да је грех извесно јело јести у гостионици а није јести га у својој кући. Ако је полни однос у браку делане које Хришћанска Вера благосиља као добро, онда зашто се не само вршеће тих односа крије него се сматра као ружно и срамотно о њима чак и *говориши* јавно (а да, наравно, оставимо на страну његово јавно *вршење*)? Једна исправна радња коју Хришћанска Етика жели али које се Хришћани стиде! Врло би нас занимало да нам црквени људи протумаче ову квадратуру круга.

Ми сасвим разумемо Државу и њено настојање за рађањем, и што већим, деце: ми смо већ у *Личном Брачном Праву* истаkali разлику између ње као овоземаљске установе и Христа Чија Идеологија нема ничега земаљскога. Зар није Христос казао: моје царство није од овога света? У свом двоструком својству: као представник Христове Идеологије, с једне стране, а, с друге стране, као једна организација која дугује своју егзистенцију Држави (по својој сувереној власти, Држава би могла да забрани црквене организације), Црква мора да се равна према тој реалности и да, својим држањем, не смета, браку који Држава хоће али да, тако исто, не проповеда, као ово Г. Слијепчевић, како су полни односи вршени у браку нешто сасвим у духу Христове Етике, јер то, у крајњој анализи, значи одбацити хришћанску идеју о полном односу као нечему телесном и нечистом па стога *грешном*, а, ваљда, ни Г. Слијепчевић неће тврдити да су полне појуде и полни сношаји радње које су на висини чисте, бестелесне и беспојудне хришћанске љубави. „Et Il est descendu à la Terre pour ré-pandre le feu du saint amour“: „И сишао је на земљу да распростре ватру свете љубави“. *Свешта љубав* то сигурно није, како нам проповеда хришћански свештеник Г. Слијепчевић, оно „телесно смешање“ о коме говори § 114. Лаичкога Грађ. Законика. Ми потпуно схватамо тешкоћу мисије Хришћанске Цркве у једној земаљској, да не употребимо баш, иначе адекватан израз, паганској, установи као што је Држава. Хришћански свештеници — онако како их ми себи представљамо — са којима смо о томе разговарали (а њих има, наравно, доста и у нашој Православној Цркви) овако су нам објаснили држање Хришћанске Цркве често недоследно с погледом на Христово Учење: она је принуђена, казали су нам, да чини Држави многе концесије које се не слажу са Христовим Учењем а зато да би могла опстати у Држави и да би, егзистирајући, вршила, свуда тамо где буде могла, своју божанску мисију. Ми то објашњење сасвим примамо, мада, нека нам је допуштено рећи, Црква је често ишла и сувише далеко у својим уступцима Држави, посебно у аутократским режимима, у чему су се њени представници служили и разним наводима из црквених извора да би, пред народом, боље потпомогли такве и сличне режиме: и свештеници су, најзад, људи и, као такви, могли су се, код тих уступака, руководити и побудама које горе речена опортуност није управо изискивала. Али, друго је ово објашњење а друго је када свештеници, као ово Г. Слијепчевић, хоће да нам докажу како су полни односи, ако су у браку, нешто чему се

у браку два лица која једно другом нису верна (једно или обоје) не сматра као противан *ius cogens*-у те се ту и не меша у приватно-правне односе. Друкчије је, међутим, када се деси да један супруг напусти Хришћанску Веру па, узмимо, пређе у Веру Мојсијевску или Мухамеданску: такав брак законодавац сматра у опште противан јавном поретку, *ius cogens*-у, без обзира на то

нема шта да замери са гледишта Хришћанскога Учења и што, напротив, треба одобравати.

Као год што категорички одбацујемо и оно апсолутно антихришћанско схватање које први пут чујемо код једног хришћанског свештеника да материја није зло. Ако је што противно спиритуалистичкој Идеологији Хришћанске Науке то је материја и материјално. На тој основи почива то целокупно Учење и требало би, тако рећи, преписати све Еванђеље па о томе уверити онога који би у то сумњао, ако ко такав у опште постоји. И ако игде, нама лаицима, нису потребне проповеди свештеника, то је овде. Због чега, када је реч о основима Хришћанске Етике, ми световњаци најенергичније одбијемо евентуалну претензију црквених људи или теолога да је то само њихов домен: објашњавање Христове Идеологије. Појава Христа, тај највећи догађај у Историји Човечанства, јесте најважнији и најопштији проблем којим има право да се бави исто тако лаик као и свештеник: ту бар не може и не сме бити никаквога мандаринства. У осталом, ми смо већ казали, још у почетку ове примедбе, колико има слагања и међу самим Црквама и њеним представницима у питањима вере и веровања те се, ни због тога, не би дала разумети и најмања тежња њихова да монополишу за себе студије о Христу. Христос није оставио, о своме Учењу, Свој текст (в. овде Др. Н. Милаш: *Православно Црквено Право*, издање Др. Р. Н. Казимировића и Р. Кисића, стр. 40. и 41.) него нам је Његова Наука предата у начелу у Новоме Завету (Еванђељу од четири Еванђелиста: Матеје, Марка, Луке и Јована — в. и Дела Св. Апостола од Еванђелиста Луке, Посланице Апостола Павла и Откровења Јована Богослова), што, разуме се, као и сваки људски документ, подлежи тумачењу, а да ово није исто код свих црквених интерпретатора то смо већ довољно напоменули. Отуда, не постоји, код спорних питања, па ни код питања о браку (противно ономе што, за ово последње, тврди Г. Слијепчевић), једно аутентично тумачење (слично аутентичном тумачењу државних закона: § 11. Срп. Грађ. Зак.) примљено од свих Хришћанских Цркава. Али, за идеализам Христовога Учења, идеализам који не чини никакве компромисе са материјалим и материјализмом — база Христове Науке — ту није потребно никакво тумачење, јер одбијати ту базу, то значи одбацити само Христово Учење. Г. Слијепчевић вели: „И Господ сам је рекао да из срца излазе мисли зле и добре“ али не додаје које су мисли зле а које добре. Ми ћемо то учинити: зле су мисли оне које потичу из егоизма а егоизам је у тесној вези са материјализмом; добре мисли произилазе из алтруизма (несебичне љубави) а он нема у себи ничега материјалнога. *Егоизам* то је *материјално* (паганско) а *алтруизам* је *духовно* (хришћанско): пориче ли то Православна Црква? Изгледа да Г. Слијепчевић, један од њених представника, то тврди.

И, тако, идејом *одуховљавања* (спиритуализирања) човека, Хришћанско Учење тежи свођењу на све мању и мању меру зависност човека од материјалнога и телеснога, тежи уништењу код њега свих прохтева и пожуда које са тим стоје у вези, па, дакле, и полне пожуде и прохтева. Доследно, Хришћанско Учење води ка сузбијању полних општења, рађању дече и одржању људскога рода: пошто, као што смо казали већ у својим радовима: *Човек и Жена* и *Лично Бракно Право*, и једно и друго значи грех, јер и једно и друго долази од мешавине духа са материјалним и телесним т. ј. са злим односно са *Сашаном*, онда, догод траје Човечанство, све дотле не бити греха и владе, бар делимичне, Сатане, све дотле не Човечанство бити несавршено. И тек када га нестане, када *изумре*, оно не постане савршено, јер не се тада дух потпуно ослободити материје т. ј. земље т. ј. Сатане и отићи не у Царство Божје ка — Христу и Богу. (Шта вели ђакон Авакум, из друштвенога т. ј. свештеничкога реда Г. Слијепчевића, када су га Турци осудили на смрт и повели на губилиште? „Мајко моја на млеку ти хвала, нема боље Вере од Хришћанске, Срб је Христов радује се смрти, Благо оном ко раније умре, о мање је муке и *гријеха*“: курсив је наш). Према томе, у Човечанству, на земљи, још Бог није победио сасвим Сатану, још на њој *живи*

да ли је тај факат створен самим венчањем (§ 79.) или после њега (§ 94. Б.) тач. 4.), јер eadem est ratio legis. Отуда, такав брак не може више остати ни опстати, и ту је воља супружника који би желели да остану и даље у браку ирелевантна (§ 13. Грађ. Зак.), онако исто као што би њихова воља била ирелевантна и у случају да они, мада су се венчали противно §-у 69. и) Грађ. Зак.,

род људски који омогућава и Сатанину, до извесне мере, Владу. Постава се питање да ли на Марсу и другим планетама има живих бића сличних човеку: ако би их било, то би само значило да и тамо још дејствује и Сатана а ако их нема, онда ће то рећи да су се њихова некадашња жива бића отргла потпуно од Сатане и постала духовима. Али, и Човечанство на Земљи, отеће се назад од Сатане, успеће у своме: „Vade retro, Satana“, победиће дефинитивно Бог и оно ће, Човечанство, умрети као и у колико је тело а васкрснути само као дух.

Ово су перспективе које нам Хришћанско Учење ставља у изглед, перспективе којима ми, Хришћани, имамо да тежимо: живећи у том смислу и у тој тенденцији, ми ћемо бити све мање егоисти, бићемо све бољи, више ћемо се волети, мање ћемо се борити за материјално т. ј. земаљска блага, више ће бити мира и браства међу народима и мање ратова. И нека би Христово Учење одвело само смањењу minus-а који, својом несавршеношћу, Човечанство представља, па то само и толико довољно је да покаже сву његову узвишеност,

Тако ми схватамо Христово Учење са којим се Г. Слијепчевић може не slagати, што је, разуме се, његово право: ми не бисмо били Хришћани, ако не бисмо били толерантни. А Г. Слијепчевић као свештеник биће, сигурно, толерантнији од једног лаика и, шта више, опростиће му — дужност је свакога хришћанина а специјално свештеника да праштају — ако лаик греша схватајући овако Хришћанску Етику.

* * *

Нису наши, православни, свештеници често недоследни, према нашем нахођењу, само у питању брака него још и у неким другим обзирима. Тако, н. пр., пре неколико година, свештеници су били предузели једну енергичну акцију: прво, у смислу побољшања њиховога „материјалнога стања“, и друго у сврси да им се допусти да се могу, и после хиротонисања, бар још једном, венчати. Нама лаицима падало је чудно да свештеници своју јавну активност усредсређују на питања плата и брака и да они нису имали пречих, т. ј. духовних, брига. Ми смо, том приликом, били слободни да у недељном свештеничком листу „Веснику“, Јануар, 1929. (коме смо увек захвални на објективности и гостопримству, што је, у осталом, и личило једном свештеничком органу), скренемо пажњу на ту аномалију. Свакако и свештеници су имали и имају право на пристојну егзистенцију али ограничити се, пред световњацима, само на расправљање тога питања и на питање свештеничке женидбе није баш спадало у специјалну дужност последника Христових апостола. Исто тако многи наши, православни, свештеници скоро стално, и у својим списима и у својим говорима, величају национализам и националне ратове, једно директно негирање Христовога Учења о свеопштем браству као и његове идеје о једној светској држави („И биће једно стадо“) која идеја искључује деобу Човечанства на независне и суверене државе и народе: и прво и друго јесте услов за мир међу народима односно мир међу народима значи браство међу њима и једну општу верску заједницу. Ми смо били слободни да укажемо и на тај антихришћански менталитет не једног нашег свештеника у једном чланку који је био, такође, тако хришћански добар да прими (са извесном оградом) „Гласник“, службени орган Срп. Прав. Патријаршије (Сремски Карловци, 1931. год.): ту смо нарочито навели допис једног босанског православног свештеника (објављен у једном црквеном листу) у коме дописник исписује своје заслуге за Српство речима да му је он (т. ј. Српству) „камом и бомбом крчио пут кроз Македонију“ (једновремено, додаје ми, када је, у Цркви, упућивао своје парохијане да љубе и своје непријатеље, једна карактеристична несрећност у појмовима о својој дужности и позиву), као и то да Католичка Црква, стојећи својом организацијом изнад држава и народа, одговара, много више него Православно-Источна Црква, карактеру Универзалности Христове Цркве (в. овде и наш рад: „Религија у Српском Грађанском Законику. Поводом оснивања Богословскога Факултета код нас. Београд 1919., стр. 16. и 17.). Захваљујући својој аутокефалности поједине Православне Цркве постале су, у току времена, нацио-

хоће да се брак њихов ипак не поништи већ да се сматра као пуноважан. Ове напомене вреде, такође, и за случај развода брака из §-а 94. Б) тач. 2. Грађ. Зак. који Г. Аранђеловић, тако исто, наводи у својој горњој паралели.

Дакле, слично ономе што постоји код уништаја брака где имамо две врсте узрока, једне јавно-правнога карактера, и ту

нале Цркве, што им не мало смета у вршењу њихове међународне Хришћанске мисије. Треба, н. пр., само отићи у Цркву Св. Александра Невскога у Београду па се о томе уверити: иста Црква делимично је не Хришћански Храм него југословенски национални музеј. [Да, и овом приликом, подсетимо и на оно раније позивање, па чак и од стране Православне Цркве, у националну борбу у *име крста* („за крст часни и слободу златну“): дакле апеловање, у рату и пролевању крви, на крст на коме се Христос дао распети баш зато да не буде ни рата ни пролевања крви међу људима! Којим цитатом из Јеванђеља би се могло објаснити ово потпуно одсуство идејне срећености?].

Оваквим својим радом и држањем ти православни свештеници слабе хришћански значај Православља и иначе, из горе показаних разлога, у неповољнијем положају у упоређењу са Црквом Католичком, слабе га на велику штету и опште мисије Хришћанских Цркава и самога Српства коме својим национализмом они желе да служе, мада њихов позив није у томе: да буду прво Срби па после хришћански свештеници него да буду прво хришћански свештеници па после Срби.

И тако, рекапитулишући до сада речено, многи наши, православни, свештеници у врло битним тачкама представљају Христово Учење у смислу и на начин који ми, Хришћани лаици, сматрамо као једну врсту неопаганства (*формално хришћанско, у суштини нехришћанско*). Наиме, дакле:

а) Код брака чије узношење подстиче на нехришћанску концепцију о карактеру полних односа.

б) Код *национализма* где они, у место озближавања народа, потпомажу, не велимо намерно, штетно дејство нехришћанске идеје борбе раса и народа.

в) Додаћемо још: и *код ишана о својини*.

Најпре, они поричу да је, како то истичу социјалисти и комунисти, Христос био социјални револуционар у смислу ових последњих. И у томе, и по нашем схватању Христовога Учења, они су у праву. Христос је, заиста, био само *идејни* револуционар и то највећи у целокупној људској историји, али Он није био револуционар по *методима* нити је могао то бити с погледом на Његово Учење о браству и љубави међу људима, Учење које је искључивало свако насиље а револуција у методима то је физичка борба онако исто као и рат: револуција је рат у границама једне и исте државе. Г. Ђ. Слијепчевић (в. његову расправу: *Хришћански Поглед на Привашну Својину*, „Весник Српске Цркве“, орган Православног Свештеничког Удружења, Београд, Фебруар, 1932., стр. 90. и 91.), бранећи, тако исто, ово правилно гледиште, оповргава тачност тумачења, од стране социјалиста и комуниста, извесних ставова у Делима Апостолским као и многих места у Светом Писму која осуђују богаство. [Ово неслагање Г. Слијепчевића са социјалистима и комунистима односно значења дотичних пасуса у црквеним изворима показује, тако исто, да се интерпретација црквених извора, од стране свештеника и теолога, не може и не сме увек узети као неки несумњив аргуменат за њихове тезе: исти ставови служе, видимо овде, једновремено и социјалистима односно комунистима и свештеницима за доказивање противречних тврдњи].

Међутим, мислимо, да су, обрнуто, социјалисти и комунисти на правом путу када Христа представљају као противника приватне, индивидуалне, својине. Г. Ђ. Слијепчевић вели да је Христос био само против богаства, јер оно наводи човека на грех. [Г. Слијепчевић цитира, тим поводом, и ове речи Св. Јована, богослова: збо у свету најје ништа друго него „телесна жеља, жеља очију и понов живота“ (*Хришћански Поглед на Привашну Својину*, „Весник“, Марта 1932., стр. 161.), што, по нама, одговара боље Хришћанском Учењу него његово, Г. Слијепчевићево, схватање о браку. И у опште, у овој расправи Г. Слијепчевића има много више праве Хришћанске садржине него у његовом приказу нашега *Личнога Брчнога Права*. У том смислу, можемо нарочито навести ове речи Г. Слијепчевића којима се радујемо: „Аскетизам је подвиг духа, да се

уништај може тражити и супруг који није невин (као и свако правно заинтересовано лице па и сама власт), друге приватно-правнога реда где право на тражење уништаја има само невина страна, исто тако те две категорије узрока предвиђа закон и код развода брака, оне из §-а 94. Б.) тач. 1., 2., 3. и 5. [право на развод (растур) брака припада ту само једној, невиној, страни] и узрок из

ослободи од оклопа тела и богатства и да нађе себи и својој егзистенцији смисао у Богу. Прави аскет који је за идеал Царства Божјег презрео све материјално и чулно најпотпуније изражава и преставаља хришћанизовану личност, личност, којој је Господ Христос једино богатство. Прави аскет је једини потпуно морално слободан": *op. cit.*, „Весник“, Март, 1932., стр. 171. Г. Слијепчевић је, изгледа нам, прилично, с погледом на овај цитат, еволуирао од 1932. до 1935. али не у правцу Христове Идеологије, како је ми схватамо. Да ли је сада на бољем путу као хришћански свештеник? Зависи од тога која је концепција, његова (из год. 1935.) или наша, ближа истинском Христовом Учењу]. Али, по Ђ. Слијепчевићу, Христос није одбацао приватну својину у колико је она била „потребна свакој личности за одржање њене физичке егзистенције“ (*op. cit.*, „Весник“, Март, 1932., стр. 166.). Ово је једна недоследност више код наших, православних, свештеника: када богатство врло лако води греху због чега је и Г. Слијепчевић против њега и када су богатство и својина квалитативно исто и само се могу разликовати квантитативно, онда бити за својину значи ипак бити за оно што чини основ богатству а то опет значи бити за оно што омогућава грех. У осталом, чим се призна човеку право на својину у границама потреба за егзистенцију, тим самим отварају се врата и богатству, јер — апетит долази једући. Осим тога, није друштвена организација на бази приватне својине једини систем у коме сваки може имати што му је нужно за живот, а то се доказало још у првим временима Хришћанства када су хришћанске општине биле уређене на основи заједничкога (комунистичкога) живота, чињеница која речито, мислимо, утврђује да би једна друштвена организација без индивидуалне својине била сасвим у духу Христовога Учења. Даље, Христос није могао бити за приватну својину ни зато што је он био за социјалну и економску једнакост (а био је за њу јер је био за мир — они који су једнаки не бију се и не ратују међу собом): те једнакости (па дакле, ни мира) не може, пак, бити у систему индивидуалне својине, као што нам то, у осталом, доказује данашње буржоаско-индивидуалистичко оруштво. Приватна својина не може се, мислимо, сложити са овим Христовим речима (Његовим ученицима) „ако ко хоће на мном ићи, нека се одрече себе, и узме крст свој и иде за мном“ (Јеванђеље по Матеју, Гл. 16. 24.^о: в. и Јеванђеље по Марку: Гл. 8. 34.^о: као и Јеванђеље по Луци: Гл. 14. 27.^о): то јест нека напусти све што има и нека пође за Христом, нека напусти *материјално* и нека пође за *духовним* (пошто се не може служити једновремено, казао је Христос, и Богу и Мамену). И ово је потпуно у складу са Христовом Идејом о алтруизму, јер приватна својина („моје и твоје“) то је егоизам. Христос је говорио да треба оставити и сву своју породицу и поћи за Њим (в. Јеванђеље по Матеју: Гл. 10. 37.^о, Гл. 19. 29.^о): породица значи породични егоизам као што нација значи национални егоизам.

Свештеници који бране тезу да Христово Учење не искључује приватну својину па према томе ни друштвену организацију на тој бази наводе, у прилог тога, Христове речи: да ваља дати Богу Божје а Цару Царево. Али, та реч, наглазимо, не може ићи нити иде против схватања да је приватна својина једна од ових људских установа које су најпротивније битности Христовога Учења: она значи само то да Христос Који, као што смо то истакли, није био револуционар по *средствима*, није хтео насилно обарање тадашњег социјалног уређења него је он само начелно био устао против идеје о индивидуалној својини, очекујући да, марном еволуцијом, осећај алтруизма савлада и потисне осећај егоизма, што ће само од себе, дакле без борбе и бола које доноси револуционарни методи, довести до ишчезнућа приватне својине. Христос није био за идеју револуције која би, како се погрешно мисли, као нека стаклена башта вештачки и у кратком року благотворне (фагоцитне) бакције алтруизма развила и тако уништила патогене бакције егоизма. Јер, револуција то је насиље (одозго) као што су насиље и државни удари (одозго), што, разуме се, повећава борбу т. ј. отпорност микроба егоизма. (В., код Г. Михаила Тошовића, *Христос и Раш*, „Све-

тач. 4. истогa §-а [напуштање Хришћанске Вере од стране једног супруга, узрок код кога право на развод (растур) брака, као код случаја апсолутних брачних сметњи право на уништај брака, припада свима лицима мало час за овај последњи случај означенима].

3°. Односно правила *in fraudem legis agere* које Г. Аранђеловић такође помиње, то правило, без обзира на његову етичку вредност, не може се, по моме схватању, сматрати код нас као законска норма. Јер, ако би се друкчије узело, онда би то било противно једном основном принципу Приватнога Права освештаном изречним законским прописима, оном о карактеру приватних права и о њиховој апсолутности (§§ 22., 211., 216. Грађ. Зак.). Исто то вреди и за појам злоупотребе права. Јер, као што сам то већ казао и у свом Личном Брачном Праву (стр.

тосавље⁴, орган Студената Православног Богословског Факултета, Београд, Нов. Дец. 1933., стр. 242., једно духовито објашњење горње речи Христове, објашњење по коме, такође, Христос није уопште признавао приватну својину. Да напоменемо овим поводом да ова студија Г. Тошовића долази међу оне радове наших свештеника и теолога који нас, Хришћане лаике, охрабрују и улевају нам наде да ће се и наше православно свештенство, најзад, ослободити по Хришћанство и његове залатке штетних утицаја, у колико ти утицаји постоје).

Ипак треба признати да Г. Ђ. Слијепчевић, у своме тврђењу да Христос није сасвим одбацивао приватну својину, није отишао тако далеко као, и пр., Г. Прота Гр. А. Н-ић (Ириг) који се, у својој расправи (по руском): *Преирес Социјалистичкога Учења о Праву Својине и Свеопштој Једнакости* („Весник Српске Цркве“, Јули—Август, 1928., стр. 479.), изражава овако: „Да, право својине — вечан је појам! Оно никад неће изгубити силе. Уништити то право значи ићи против божанских и човечјих закона, против човечје природе, против разума, против културе и цивилизације, значи посветити све најбоље, узвишено, благородно, таленте, срећу човека, науку и вештине на сигурну пропаст“. Оволико и овакво величање својине (и ако по „руском“, ипак је ово, сигурно, и Г. Протино схватање) не налазимо ни у Декларацији Права Човека и Грађанина Француске Револуције (1789.) — најјаче место у њој односно својине јесте да је она „sacréé“ — Револуције коју су водили Енциклопедисти, следбеници Волтера и Русоа, и који, као што је познато, нису били велики поклоници ни Бога ни Олтара. Данаас, после Великога Рата (1914.—1918.), великога по злу, који је резултат индивидуалистичке идеологије Француске Револуције, и када та идеологија, јасније него икада, показује сву своју нехришћанску т. ј. паганску природу, православно прота проповеда својој пастви да својину, темељ те идеологије, сматра божанским законом. Али, може бити да и за то постоје ставови у оној истој црквеној литератури по којој је „свака власт од Бога“?

И брак и национализам и својина са гледишта Хришћанскога Учења јесу питања и сувише крупна и сувише важна да би било могућно, више него у најкраћим потезима као што смо ми то учинили овде, на њима задржати се у примедби једног часописа. Без и најмање претензије да их ту специјално расправљамо, чак и у колико би нам то допуштале наше слабе моћи, ми смо само хтели да, и овом приликом, укажемо на скоро свакодневне противречности између Христовога Учења и говора односно писања и у опште акције једног не тако малог броја наших православних свештеника. Ми, Хришћани лаици, као Хришћани уопште а, нарочито, као православно Хришћани, не можемо да останемо равнодушни према тој појави, у уверењу, можда погрешном, да нисмо у заблуди када мислимо да треба, ма колико то изгледало парадоксално, да узмемо Христа у одбрану — од свештеника. У осталом, на свештеницима је дужност да нас из евентуалне заблуде изведу и убеде нас да нема места нашој одбрани Христа било зато што они у самој ствари овде схватају као и ми Христово Учење било стога што би нас непобитним доказима уверили да је то наше схватање неосновано: ма колико да бисмо, у овом последњем случају, жалили да Христово Учење није овакво како га ми замишљамо, ми бисмо се, разуме се, пред таквим њиховим доказима поклонили.

Ж. М. Перич

74. у примедби), „ни једну од тих установа не предвиђају наши закони, на сваки начин зато што, када закон једном појединцу призна извесно овлашћење одн. право, не може се допустити истраживање побуда (мотива) зашто је подмет овлашћења (права) учинио од овога овакву или онакву употребу односно зашто није га уопште употребио (у самој ствари, и неупотреба је једна врста употребе, као што је, н.пр., и неверовање једна врста вере). И, заиста, када би се улазило у такво испитивање, онда ту више не би било ни овлашћења ни права (в. у овом смислу § 22. Срп. Грађ. Зак.)“. Да је Модерно Приватно Право, следећући и у томе своме изворнику, Римском Приватном Праву, стајало, и још непрестано стоји, на становишту неограничености субјективнога права, види се и из тога што су Законници који су увели установу злоупотребе права (*l'abus du droit, der Rechtesmissbrauch*), као Грађ. Зак. Немачки (§§ 226., 826.), Швајцарски (чл. 2. одељ. 2.), Аустриски (§ 1295. одељ. 2., Новела III. § 154.), морали да о томе донесу нарочите прописе, што значи да, без тога, само дотадашње Позитивно Право није садржавало такву норму. Истина, и француска јуриспруденција је конструисала теорију злоупотребе права без наслона на законски текст [в. L. Josserand, *L'Evolution de la Responsabilité*, Coimbra, 1931 (Publication de l'Institut français de Portugal), p. 10. à 14.] али ја сумњам да се то слаже са концепцијом Франц. Грађ. Законика о карактеру приватнога права, концепција римска коју су, разуме се, прихватила и морала прихватити законодавства свих буржоаско-индивидуалистичких држава. Француска јуриспруденција дошла је овде, онако исто као и мало час наведени Законници, као реакција против последица којима води римска идеја о апсолутности приватних права али то је само знак да буржоаско-индивидуалистички систем почиње да подбацује и да је дошло време да се он мења а никако, пак, да се карактер субјективнога приватнога права слаже са идејом злоупотребе права. И када француско правосуђе, без оних и онаких овлашћења каква садрже Грађ. Законници Немачки, Швајцарски и Аустриски, даје, ма и у ограниченом обиму, места примени теорије злоупотребе права, оно, несумњиво, иде даље од своје, судске, улоге, ударајући у темељ индивидуалистичкога уређења друштва: то није његова него законодавчева надлежност.

Уосталом, као што сам имао прилике то истаћи више пута (последњи пут у чланку: L. Duguit-ева гледишта о субјективним правима, „Архив за Правне и Друштвене Науке“, Бр. од 25. Новембра, 1934. год.), израз „злоупотреба права“ није тачан: он је, управо, једна *contradictio in adiecto*, јер се право (приватно) не може злоупотребити него само власт (јавна). Теорија злоупотребе права примљена у новијим Грађанским Законцима (ту долази и Бразилиански Грађ. Законик од год. 1916., чл. 160.) није ништа друго до једно сужавање круга приватнога права, одсецање и социјализирање једног његовог дела, али оно што су ти Законници оставили и даље од тога круга то представља суверену, неограничену, вољу субјекта права и ту не може више бити злоупотребе права. И по реченим Закон-

цима, дакле, приватно право је апсолутно само што је поље те апсолутности сада мање (в. § 1305. Аустр. Грађ. Зак., Нов. Ш., § 155.). А тамо где би као било „злоупотребе права“, т. ј. у оном одсеченом делу субјективних овлашћења, ту сада нема никаквога права.

Исто ово има да се примени и на теорију изигравања закона. Код употребе (вршења) права, пита се само то да ли је подмет права био у границама свога права па, ако јесте, његово делање је законито без обзира на то да ли он, можда, није при том учинио акат т.зв. изигравања закона. Евентуално „изигравање закона“ улази, овде, у појам вршења права: да ли ће и како подмет права употребити своје овлашћење (Vefugnis), то је зависно једино и потпуно од његове воље: главно је да он није изишао из круга свога овлашћења. Дакле, онако исто као што је, код приватних права, појам злоупотребе права *contradictio in adiecto*, исто то вреди, код тих права, и за појам изигравања закона. Рећи појединцу: Вама се признаје то и то право (н.пр. право својине), то јест ви сте власник, господар, од тога права (као што веле §§ 22., 211., 216. Срп. Грађ. Зак. и уопште законници буржоаских држава које су засноване на установи субјективних приватних права) па, када подмет права почне да врши своје право, казати му: Ви сте злоупотребили своје право, Ви сте, употребљујући своје право, обишли (изиграли) закон, то би значило појединцима направити замку, бити према њима нелојалан. Ко би онда смео уопште да врши та и таква тобожња права? Зар то не би било слично са случајем судије коме би закон дао слободу схватања и тумачења закона и кога би закон, пошто је судија учинио употребу од те своје слободе, повукао на одговор зашто је закон овако а не онако разумео? И ко би се усудио да, под таквим условима, „слободно“ тумачи закон?

Да наведем сада и који пример те да и на тај начин покажем како примена теорије *in fraudem legis agere* не би могла допринети правној сигурности и правном развоју у области Приватнога Права. Један родитељ који, истина, нема законскога разлога да искључи из нужнога дела наслеђа своје дете (§ 480. Грађ. Зак.) али који ипак не жели та му остави ни тај део утроши (теретним правним пословима, разуме се — јер то не може поклонима с погледом на своју намеру — односно оштећењима других лица: § 800. Грађ. Зак.) целу своју имаовину: он је ту изиграо закон (§§ 477. и 480. Грађ. Зак.) па опет сва његова делања производе своје правно дејство, нити би ту могле бити, н.пр., уништене продаје добара које је он извршио. Или, родитељ има једно законито дете коме би морао оставити бар половину своје заоставштине (§ 477. Грађ. Зак.); међутим, он то неће и за то позаконно накнадним браком (§ 134, 2) Грађ. Зак.] извесно своје небрачно дете или усвоји туђе дете по првом начину (§ 137. Грађ. Зак.): и на тај начин, дакле, родитељ има могућности да обиђе § 480. Грађ. Зак. по коме он сме лишити, потпуно или делимично, своје дете закона (нужнога) дела само у случајима ту предвиђенима и та тако егзередацију детета постигне и изван §-а 480. Разуме се да ће, и поред тога, позаконјење и усвојење произвести свој учинак. Или,

из Тражбенога Права, закуподавац који нема још, по уговору, права на отказ закупа а који хоће ипак да крене закупца из закупљенога добра, продаће ово и закуп тада престаје и престаје истека рока: код нас (contra § 571. Нем. Грађ. Зак.) Kauf bricht Miete (осим она два случаја предвиђена у §-у 704. Грађ. Зак.). Истина, закуподавац одговара тада закупцу за евентуалну штету али то ће бити само једна теориска накнада, ако је закуподавац инсолвентан. Или, припадник и припадница Србије Православне Вере не желе да се венчају у Цркви и тога ради отпуштују, рецимо у Швајцарску, и тамо, где је брак световни, венчају се грађански: тај брак је, бар по јуриспруденцији Београдскога Касационога Суда (одлука Опште Седнице од 24. Јуна, 1930. год., Бр. 8440.), пуноважан у Србији.⁴⁾

Дакле, ако би се, на вршење права, применила теорија in fraudem legis agere, то би одвело, и у пракси, резултатима врло неповољнима по садашњи приватно-правни систем и по сигурност правних послова. То би отворило врата једној тако широкој судској произвољности и самовољи да би субјективно приватно право изгубило врло много од свога правога карактера и од свога данашњег социалнога значаја.

И зато, у нашем случају, има се, мислим, овако резонovati: сваком супругу припада, на основу чл. 11. Устава, право да промени веру и употреби тога његовога права не може се стати на пут по том основу што би он хтео тиме, можда, да изигра закон о разводу брака (баш и када би се знало да супруг има такву намеру) нити се уопште сме улазити у такво испитивање (јер би то иначе значило повреду његове слободе вере и савести зајамчене му Уставом). Преласком, пак, у нехришћанску веру ствара се једна нова ситуација, та: да сада имамо брак између хришћанина и нехришћанина и иста ситуација има да се расправи онако како је то закон предвидео. А како је то закон предвидео? Да је такав брак противан ius cogens-у због чега има да се растури, што би била дужност и саме власти, поименице онда када то растурање не би тражили супрузи (претпоставка је да супруг који је прешао у нехришћанску веру није то учинио у сврси да добије развод брака) или које треће правно заинтересовано лице. Само ако би се узело да брак између хришћанина и нехришћанина није повреда ius cogens-а у случају да је та чињеница наступила тек после закључења брака, могла би се усвојити солуција да би брак тада имао право развести једино супруг који је остао у Хришћанској Вери. Али, ја не видим разлога да се једна иста чињеница, брак између хришћанина и нехришћанина, час сматра као повреда ius cogens-а (ако је то постојало још у време венчања) а час не (ако је то наступило после венчања). Ако је брак склопљен између лица од којих је једно хришћанин а друго нехришћанин противан јавном поретку, а он то јесте с погледом на §§-е 69. и), 79. и) 93. А) 8. Грађ. Зак., онда ће исто тако бити и када се то појави после закључења брака.⁵⁾

⁴⁾ В. у овом смислу и А. Weiss, *Manuel de Droit international privé*, 8-ième édition, 1920., p. 384.

⁵⁾ Да и по нашем Грађ. Законику постоји правило о забрани in fraudem legis agere, то се види, вели Г. Аранђеловић, и из §-а 303.а. тога Законика који

40. Врло су занимљива и учена разлагања Г. Аранђеловића о методима тумачења закона, разлагања којима, такође, он хоће да поткрепи своје схватање §-а 94. Б) 4. Грађ. Зак. Г. Аранђеловић, за објашњење нејасности односно непотпуности овога законскога прописа, одбацује логично тумачење, оснивајући своја резолувања на „правди и правници“: ни једна ни друга не би допуштале да супруг може, једностраном вољом (т.ј. напуштањем Хришћанске Вере), створити себи узрок за развод брака, аргуменат коме сам и раније (у своме Личном Брачном Праву) признао сву његову тежину. Г. Аранђеловић се, углавном, држи, односно метода тумачења закона, система чувенога аустрискога цивилиста, Dr. A. Ehrenzweig-a, чији систем овде он је изложио у својој изврсној студији: Ehrenzweig-ова гледишта о тумачењу и попуњавању закона („Бранич“, Број од Јануара 1935. год.) пропраћена његовим сопственим и сугестивним објашњењима.

Питање, боље: проблем, тумачења законâ и попуњавања њихових празнина (lacunes de lois, Gesetzeslücke) јесте један од најкрупнијих и најважнијих у Праву. У самој ствари, тај проблем не

освештава установу Actio Pauliana [Г. Аранђеловић ту, наравно, мисли на Закон о Побијању Правних Дела изван стечаја од 22. Јануара, 1931. год. (одн. Аустриски Anfechtungsgesetz од 10. Децембра, 1914. — 1. Јануара, 1915. год. н. к.: дан ступања на снагу) као и на §§ 27. à 42. Стечајнога Закона од 22. Новембра, 1929. год. (одн. Аустриски Konkursordnung: исти датуми као и за Anfechtungsordnung, §§ 27. à 43.), Закони који су укинули §§-е 303.а. и 565. Срп. Грађ. Зак. и делимично изменили actio Pauliana Римскога Права]. Али, узимајући (што не стоји) да је § 303.а. један случај недопуштености in fraudem legis agere, ја мислим да баш та уставна показује да, у нашем Приватном Праву, нема горње норме, јер иначе законодавац не би био сматрао за потребно да унесе у Грађ. Зак. § 303.а. (и § 565.). Баш тај аргуменат, и ја мислим са разлогом, истичу они који, у француској доктрини, тврде да, по Француском Праву, не постоји правило in fraudem legis agere: какве потребе би имао, веле они, француски законодавац да забрани изречно извесна оближења закона („cas particuliers de dérogation détournée aux lois ou même de fraude“), ако је он санкционисао једну општу забрану те врсте? (В. о овом питању — in fraudem legis agere —: Alex. Ligeropoulos, prof. Salonique, et L. Aulagnon, prof. Aix-en-Provence: *Fraude à la loi*, extrait du „Répertoire de Droit international“, Paris, 1930., p. 443 et 444 — глагинација из „Répertoire“). Међутим, § 303.а. Грађ. Зак. није случај, или то није увек, забране in fraudem legis agere. Јер, најпре, код теретних правних послова није довољно, за actio Pauliana, да је дужник био malae fidei (т. ј. да је знао да ће својим делањем оштетити повериоце) већ је, за то, још потребно да је таква била и друга страна (треће лице). Ма колико да би дужник био malae fidei (односно, по Г. Аранђеловићу, хтео in fraudem legis agere), правни (теретни) посао остаје у снази, ако је друго лице било bonae fidei. Затим, ако се тиче добричних правних послова, по новим Југословенским Закономима горе наведенима (§ 3. Зак. о Побијању, § 30. Стеч. Закона) ни сам дужник код њих не мора бити malae fidei: довољно је да је он добричним правним послом оштетио повериоце па да они имају право на њихово побијање (*contra* Франц. Право: в. А. Colin et H. Capitant, *Cours élémentaire de Droit civil français*, t. II, édition IV, Paris, 1924, p. 53.; код нас је то питање спорно). Дакле, изгледа ми да, у опште, прописи о акцији pauliana нису пример забране in fraudem legis agere. Али баш и да узмемо да наше Право зна (implicite) за ту забрану, тешкоћа о којој је овде реч није тиме решена, јер чињеница да је супруг прешао у Нехришћанску Веру да би изиграо закон не отклања правну ситуацију тим фактом створену а то је да сада имамо један брак противан ius cogens-у. Да ли, зато што је супруг радио у таквој намери (in fraudem legis), има да се остави једна ситуација противна јавном поретку (осим већ ако невини супруг не би захтевао развод брака)? Ја мислим да не: не може fraus супругов нешто што је противно ius cogens-у преобратити у ситуацију саобразну јавном поретку.

тиче се самога Права: у тесној вези са питањем о изворима и постанку Права (Објективнога и Субјективнога), исти проблем прелази границе правне дисциплине и улази у област општих социјалних питања (у колико се већ само Право не би сматрало као синтеза и позитивно т.ј. обавезно решење тих, социјалних, питања). Овим хоћемо да кажемо да ми није, разуме се, намера да у то питање овде детаљније улазимо: ја сам имао прилике да се њиме, мање више, на другом месту позабавим и о њему изнесем своје скромно мишљење.⁶⁾ Сада, пак, желим да се задржим, укратко, на прописима о тумачењу закона које садржи наш Грађ. Законик и само у колико нам је то потребно за овај специјалан случај т.ј. тумачење §-а 94. Б) 4. Грађ. Зак.

Сви Грађ. Законници не садрже норме о тумачењу закона: такви су, на пр., Француски и Немачки Грађ. Законик. Редактори тих Законика, свакако, мислили су да, пошто би наређења о тумачењу била само једна примена правила Логике, то није било потребно да се та правила нарочито унесе у Грађански Законик: и без тога ће судија и коментатори умети да иста правила употребе у своје стручноме раду. Други Грађански Законници, напротив, имају и прописе о тумачењу закона, што је, налазимо, боље а особито када се тиче попуњавања законских празнина где једино и сама правила Логике, често, неће бити од довољне помоћи. Такви су, н. пр., Аустриски, Црногорски (Имовински), Швајцарски, нови Бразилијански и наш Грађ. Законик. Разуме се да, у овом случају, коментатор и судија, и у опште власт која примењује закон, дужни су, код тумачења закона, придржавати се законских правила о томе.

Тумачење закона у ужем смислу значи изналажење смисла нејасних законских прописа: законодавац је предвидео дотични правни однос али га није нормирао на један прецизан начин. Ту долази и случај противречних законских прописа: закон се, у два или више прописа, бави истим правним односом, у сваком пропису он је јасан али ти прописи се не слажу међу собом, тако да се, у самој ствари, не зна шта је законодавац хтео (в., н. пр., §§ 36., 58., 206., 515. и 521. где се тиче правнога карактера породичне задруге тј. да ли је она правна личност, § 36., или смешништво § 215., §§ 134. и 409., §§ 537. и 937., §§ 921. и 942. нашега Грађ. Зак.). Случај нејасности је и онда када закон предвиђа, истина, један правни однос али га непотпуно нормира (н. пр. § 553. о раскиду уговора због неизвршења, § 505. о исправци деобе због „уштрба“: исти Зак.). У ширем смислу, тумачење обухвата и попуњавање законских празнина т.ј. случај где законодавац није у опште предвидео изванредан правни однос (мада га је, можда било и у време доношења закона или се је, пак тај однос појавио доцније, у развоју правнога живота народа).

Ако се тиче тумачења закона у ужем смислу, тада се судија

⁶⁾ В. наш рад: *Један поглед на еволуционистичку правну школу* (оштмпано из „Гласа Краљ. Српске Академије“), Београд, 1908., као и чланке: *О обичајном Праву у нашој Држави*, „Бранич“, Јануар, 1932 (овај чланак изишао је и у часопису „Pravni Obzor“, Bratislava, 1932.) и: *Судска пракса (јуриспруденција) као извор Објективнога Права*, „Правосуђе“, Мај 1932.

налази у својој правој улози, улога у којој он не примењује своје схватање ни своју вољу него схватање и вољу законодавца: ту кроз уста судије говори законодавац чији је он, судија, само један преносилац мисли и наредаба, т.ј. мисли и наредаба суверене власти (државе). Отуда, када је реч о тумачењу закона *stricto sensu*, прво и основно правило јесте да судија извиди каква је воља и намера законодавца (§ 8. Срп. и § 7. Аустр. Грађ. Зак.)⁷⁾. па да тој вољи и намери да важности и примене, онако исто као што ту вољу и намеру има да поштује када је смисао законскога текста несумњив и када нема шта да се тумачи него само да се текст приведе у дело. Разуме се да су, по правилу, речи које је законодавац употребио најмеродавније за сазнање воље и намере законодавчеве: језик је зато да се мисли исказују (а не зато да се оне крију, како је то казао, тврди се, Talleyrand). И стога се на речи мора прво мотрити: „Сваки да пази на речи“, вели између осталог § 8. нашега Грађ. Зак. (§ 6. Аустр. Грађ. Зак.), а ако то не помаже да би се увидела намера (воља) законодавца, онда настаје истраживање те воље и прво средство којим судија има да се ту послужи, то је логика и логичка конструкција на основу свега онога што закон пружа у том погледу, те да би се из тих познатих премиса дошло до закључка који одговара вољи и намери законодавца. Логички метод јесте, дакле, први и најпоузданији пут да се, овде, дође до истине, до онога што је била воља и намера законодавца. Законодавац је, разуме се, радио и резонувао логички (не смемо претпоставити да законодавац који је суверен резонује нелогично: шта би онда остало за оне, власти и појединце, који нису суверени и који су испод њега и нижи од њега?). Логичко тумачење је често сигурније за изналагање воље и намере законодавчеве него и само граматичко тумачење: не ретко се законодавац погрешно изрази или учини оно што се зове *lapsus linguae* (в. н.пр. § 447 одељ. 2. Грађ. Зак.), као што се може десити, у кривичном спору, да индицијум буде сигурнији доказ него сведок (материјална веза између дела и човека непристрасна је, док сведок не мора бити такав).

И када нас, тако, пут логике одведе и доведе до онога што је законодавац хтео, немамо ни на шта више да се осврћемо па ни на саму правичност (или „правду и правичност“): закон се има применити онакав какав је (*durat lex sed lex*), јер иначе, то јест ако би се закључак и резултат до кога смо логичким тумачењем доспели и који, као што рекосмо, представљају намеру и вољу законодавчеву, могли одбацити зато што не би одговарали правичности (онако како ми ову схватамо), онда би то значило одрећи обавезну снагу закону, овај одбацити. У осталом, оно што закон наређује то је увек, у основи, правично. Јер не треба мешати законску правичност (законску правду) са оним што, у даном спору, може бити правично. Када законодавац не-

7) Наравно, овде је реч о намери законодавних органа из доба доношења закона: не може се говорити о намери садашњих законодавних органа, за једно време када они нису функционисали односно када су могли имати сасвим друге намере. Законодавац се не може узети овде у апстрактном смислу, јер би то правило судију законодавцем.

што прописује, он има, разуме се, у виду и правичност али правичност у највећем броју случајева: његово правило је *id quod plerumque fit*. Може бити да, у конкретном случају, примена закона не буде правична (*summum ius summa iniuria*), али се судија не може руководити том изузетном правичношћу већ оном општом, законском, правдом: то је она правда која „држи земљу и градове“. Н.пр., по §-у 517. Грађ. Зак., сви задругари изнад 15. године равни су у принову без обзира на то колико је ко радио. У неком случају то може да буде неправично т.ј. да, заиста, један задругар добије мање него што заслужије и *vice versa*, али, у великој већини случајева, § 517. биће правичан т.ј. заслуга задругара биће мање више иста а, осим тога, установа породичних задруга је, у очима законодавца, толико важна и општекорисна да он прелази преко евентуалних неправичности које могу бити скопчане с њом.

Међутим, ако, променом животних прилика, та законска правда не би више била у сагласности са оним *id quod plerumque fit*, на законодавцу је да закон доведе у склад са друштвеном еволуцијом али догле судија мора да га примењује. Тако, данас се више не схвата да је правило по коме син искључује кћер из интестатскога наслеђа родитеља правично као ни неспособност законскога наслеђивања код ванбрачне деце, али ипак судија мора та правила да примени. Када би, код тумачења закона, судија имао власт да одбаци закључак до кога је, помоћу логичкога резонувања, дошао изналазећи намеру законодавчеву, дакле да одбаци вољу законодавца, зато што би, можда, тај закључак вређао правичност у конкретном случају, када би, другим речима, за судију био релевантан, код тумачења закона, аргуменат „правде и правце“ а не логика која му највише омогућава да сазна шта је законодавац управо хтео у нејасним прописима, онда би то значило, на место једног сигурног, или бар много сигурнијег, критериума логике и логичнога, послужити се, за тумачење закона, једним критериумом несигурним, или бар много несигурнијим, „правдом и правцом“. Јер, логика и логично резонување код тумачења закона јесте један критериум општи, објективан: сваки судија употребљујући тај критериум у послу око истраживања намере законодавчеве доћи ће, махом и пре, до истог резултата и солуције, док тако неће бити ни издалека, ако се оперише појмом „правде и правце“, појам ни објективан — напротив врло субјективан — ни одређен. У једном друштву подељеном, као данашње на редове (класе, сталеже) махом противничке, друштву у коме су лични интереси, утакмица и борба главна карактеристика, поставити појам „правде и правце“ као основу за тумачење и примену закона, то значи, уместо закона и права који су нешто прецизно и стално — или бар прецизније и сталније —, завести као правац у приватно-правним односима произвољност, субјективност, несигурност и, једном речи, неред а у даљем развоју можда и хаос.

И пошто се, овде, има да бира између Логике и „Правде и Правце“, не можемо се двоумити. Јер, држава која омогућаје ред и мир (услови Културе и Напретка) значи један систем, то

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јест једну логичну конструкцију, док су „правда и правича“ нешто алогично, осећајно, ирационално, нешто несистемско или, гачније, антисистемско, нешто, дакле, што није у стању да зајмичи друштвени поредак назван и без кога нема ни правде ни правиче, будући су и једна и друга друштвени појмови и друштвена творевина. Применом метода „правде и правиче“ код тумачења закона добиће се можда, у конкретном случају, таква до правичнијег решења али би се та ретка корист ме-тода „правде и правиче“ скупо платила, јер употреба истога ме-тода уопште води, у крајњој анализи, као што смо мајо час показали, нишчезавању сваке правде и правиче, док, међутим, логички метод тумачења, ако се, који пут, и не покаже сага-сан са правдом и правичом, даје, с друге стране, много више јамства да ће се, и код нејасних и непотпуних законских про-писа, доћи и догизити до једнаких резултата, јер ће се оне до-носити по једној утврђеној норми, норми законској коју метод логичког тумачења омогућава пронаћи код тих прописа, омогућава далеко сигурније него метод „правде и пра-виче“ и тиме, у исти мах, омогућава да ове последње, обезбедом владу закона и законитости, имамо у великој већини случајева. Логички метод тумачења и примене закона једини удаљује, из Права, све ризике и опасности произвољности, колебљивости и беспринципности од којих пати данашња по-литика: уместо да проширимо утицај те и такве политике и на Право, потрудимо се да се, напротив, политика утврди на Право и да ој алогичне и ненаучне поставе логична и начелна. Г. Аран-ђеловић стравље да не буде: Fiat logica percat mundus, међутим, обрнуто, биће баш обрнуто (percat mundus), ако не буде оно прво (fiat logica), јер, логика је закон Универзума (Mundus) који саичњава један систем а систем, види ти смо, то је логика. Нити ће бити: Fiat logica percat iusticia; напротив, у области ту-мачења закона, можемо рећи: Fiat iusticia percat logica, а када, правда (које нема без закона т.ј. државе.)

Према томе, када Грађ. Зак. забрањује закључење брака из-међу хришћана и када је такав брак противан ис-согласју, потпуно је логично — т.ј. одговор на мери и за-конодавца (§ 8. Грађ. Зак.) — да се не води рачуна о томе да ли је то постојало још у тренутку његовог закључења или је на-ступило после. Неготично би било — па, дакле, противно за-конодавачевој намери — да браак између хришћанина и нехриш-ћанина буде противан јавном поретку, ако је та разнородност вера била још код венчања а да није том поретку противан, ако

Самом она ако логички метод тумачења закона не буде од помоћи, што ће бити ређе, да не кажемо никада, код тумачења у јужем смислу, може се, и мора оперисати појмовима „правде и правиче“: в. § 8. Грађ. Зак. Даламо још да баш и када би се, са гледишта излагажења намере законодавачеве, метод правде и правиче морао ставити на равну ногу са методом логике, онет би вај био више за препоруку као метод објективнији и стога за праву сигурност: www.

субјективности и произвољности.

је таква разноликост наступила после венчања. Истина, Г. Аранђеловић има право када истиче сву аномалију те чињенице да један супруг може, само својом вољом, створити за себе узрок растура брака али нису ретке аномалије као ни неправичности у законима. Тако, н.пр., зар то није једна не мала аномалија да један родитељ који има брачну кћер усвоји мушко дете које му није никакав род па да тако потпуно лиши законскога наследнога права своју рођену кћер? Аномалија коју је ранија пракса Касационога Суда сводила на мању меру тиме што је § 477. Грађ. Зак. примењивала и на случај усвојења (пракса, у осталом, погрешна и коју је доцније Касациони Суд напустио)⁹⁾. Или, чл. 102. Грађ. Зак., у вези са чл. 218. Срп. Зак. о Црквеним Властима Источно-Православне Цркве од 27. Априла, 1890. год., омогућава сваком супругу да, после пет година рачунајући од правоснажности пресуде о одвојеном животу (а овај се мора досудити, чим један супруг неће да живи више у браку), тражи развод брака: то је један чист случај развода брака по вољи само једног супруга, и ако наш Грађ. Зак. не допушта развод брака ни по узајамном пристанку.¹⁰⁾ Али, аномалије и неправичности у законима само је законодавац надлежан да отклони, не, дакле, и судија и у опште један орган Извршне Власти.

Друга је, међутим, ситуација судије код законских празнина које се не могу попунити Обичајним Правом (аналогију, §§ 8. и 10. Грађ. Зак., ни ужу, законску, ни ширу, правну, не помињем овде зато што она не долази у област попуњавања закона него у област тумачења закона у ужем смислу: аргуменат аналогизом спада у логички метод тумачења закона). Ту се мора судији дати много шира власт, чим је он дужан сваки спор да расправи без обзира на то да ли у закону има или не за то потребних прописа. Та власт је, у основи, слична власти законодавца, мада законодавства то не кажу увек отворено.¹¹⁾ Ипак је велика разлика између правога законодавца и судије-законодавца, посебице у томе што попуњавање закона од стране судије т.ј. норма коју он ствара вреди само за конкретни случај: преко тога, та норма нема обавезне снаге па чак ни за самога судију, тако да, у другом истоветном случају, судија може поставити другачију норму, ако за то буде имао оправданих разлога. Иначе

⁹⁾ Могло би се једино, из те аномалије, извести закључак да и по нашем Грађ. Законику не може бити адопције ако има брачне крвне дече, али наш Грађ. Зак. не садржи то ограничење: он није ту усвојио свој изворник, Аустриски Грађ. Зак. (§ 179.).

¹⁰⁾ Брачна Правила Архијерејскога Сабора Српске Православне Цркве укинула су установу одвојенога живота која је постојала по горе наведеним прописима наших Закона (одвојени живот из §-а 73. Брачних Правила није та уставова: то је само једна привремена мера коју Црквени Суд може изрећи у току спора о поништају или разводу брака) и која постоји и у другим законодавствима (н. пр. француском (la séparation de corps), Немачком и Швајцарском (Trennung von Tisch und Bett), и т. д.). У осталом, Брачна Правила нису ту, као ни у многим другим својим одредбама, на Закону основана, како ја мислим. В. о томе прим. 13 овога састава.

¹¹⁾ Ту је Швајц. Грађ. Зак. најодређенији (чл. 1. одељ. 2.). В., у самој ствари исте, § 8. Аустр., чл. 3. Црн., чл. 7. (Увода) Браз. Грађ. Зак., као и наш овде већ наведени чланак: *О Обичајном Праву у нашој Држави* („Бранич“).

се и судија-законодавац, стварајући норму, руководи истим мотивима и обзирима као и државни законодавац а међу овима треба да буде, на првом месту, „правда и правда“. Ту судија ваља да има, као што умесно вели Г. Аранђеловић, „једно топло срце“, т.ј. да му доброта служи за директиву, она хришћанска доброта и самилост (специално у кривичним стварима) које треба да људима буду перспектива у Прогресу Човечанства. Ово значи да то ваља да буде идеја-водиља и државном законодавцу, што, у даљој анализи, значи да му буде идеја-водиља потпуна једнакост међу појединцима, једнакост не само правна, законска, него и фактичка т.ј. социална и економска. Тако ће само место егоизма моћи доћи алтруизам и оно „топло срце“ које Г. Аранђеловић са разлогом жели и препоручује: тада можемо слободно допустити да судија суди по „правди и правди“. Само, у том и таквом друштву, неће више бити потребна ни држава ни закон ни судија, јер неће бити ни сукоба ни спорова међу људима.

А дотле, власт судије-законодавца треба брижљиво избежавати и свести на најмању меру, јер ће све до те еволуције и преображаја човека та власт представљати само једно нужно зло, представљаће зло зато што нећемо, тамо где је судија законодавац, т.ј. тамо где је закон празан, где законодавац ћути, имати ону правну сигурност и сталност коју нам зајамчавају јасни и несумњиви законски текстови и код чије примене судија остаје у својој правој судиској улози, а та је да, у конкретним случајима, просто примени вољу законодавчеву. И, одиста, судија-законодавац то је — могућност и евентуалност неједнаких решења истоветних и сличних спорова, то је правна неизвесност и несигурност, нешто у основи прстивно карактеру државе и друштвеном поретку, тим условима Напретка. Отуда је, по моме нахођењу, погрешна и штетна, па и опасна, теорија која ограничава рад законодавца само на прописивање основних норма, остављајући судији да он, у детаљима, попуњава закон према развоју животних прилика: разлог је тој теорији да се законодавним радом не спречава и не омета правна еволуција која, почивајући на еволуцији самога друштва, сва је, као и ова последња од које је она само један део, динамична (т.ј. у сталном кретању). По тој теорији, кодификација, која је нешто статично (стално, непроменљиво), по својој природи је, дакле, у противности са карактером живота који није никакав петрефакат, и стога је треба, кодификацију, свести на најужу меру. Међутим, овако схватање није доследно: по њему би требало управо одбацити сваку кодификацију и оставити судији да једновремено ствара закон (у право констатује га: њега ствара живот) и примењује га. Да би оваква теорија значила, осим неодговорне свемоћности судије,¹²⁾ једну друштвену анархију, то не треба, мислим, много доказивати. Напротив, друштву чији је опстанак и напредак условљен, као што смо већ видели, редом и правном сигурношћу,

¹²⁾ В. о томе наш чланак: *Une nouvelle forme de pouvoir absolu*, *Zvláštní otisk z Randova Jubilejního Památníku*, Прага 1934.

У нужни су баш што детаљнији и прецизнији, да не кажем казуистички, закони. О животним приликама и друштвеном развоју има да води рачуна законодавац, при доношењу закона, не смећући с ума ни рационалистички метод помоћу кога ће индивидуалности и вођи друштвени дати друштвеном напретку један јачи импулс а неће се, фаталистички, ослонити на саму еволуцију. Али, када се, тако, законом да друштвеним појавима њихова форма, онда има све да се креће, у Праву, по оним нормама које је закон прописао једном геометриском (математичком) логиком (Право је најматематичкија друштвена дисциплина, односно од свих наука у Математици има највише Права), што ће бити гаранција правилнога функционисања државнога система. И само у једном таквом друштву могућна је и правна еволуција која се не да замислити у једном хаотичном стању неминовно везаном за противну теорију: ова теорија, у жељи да обезбеди правни развој, одвела би само његовој негацији. Тек у колико законодавац не би увек стигао да новине које би донео правни живот у народу озакони (кодификује) на време, имао би судија да, на горе показани начин, буде сарадник законодавца. И тако ће се, код постанка закона, употребити један метод који одстрањује оба крајња система: и онај који одбацује кодификацију као и онај који не би, ни онда када живот претекне закон и његова предвиђања, дозвољавао судији да оде даље од законскога слова него да, применом само и једино метода познатог под именом *Begriffsjurisprudenz*, укочи, у томе случају, развој Права. Али, наравно, један брижљив законодавац неће допустити да, одсуством његове функције, евентуална судијина законодавна сарадња, својим сувише дугим трајањем, узметелике размере да доведе до последица чију штетност смо горе покушали истаћи.

* * *

Закључак је свега овога да нити се може усвојити тумачење да судбина брака међу хришћанима када један супруг напусти Хришћанску Веру зависи од онога другог супруга, јер би то значило да би такав брак могао остати и даље, поименце онда ако тај супруг не би тражио развод брака, а такво тумачење би било очигледно противно закону који забрањује брак међу хришћанином и нехришћанином као противан јавном поретку.¹³⁾ Нити, пак,

¹³⁾ У смислу мојега схватања §-а 94. Б) 4. и Г. Л. Урошевић, *Судски Требник*, I Лео, Друго попуњено издање. Београд, 1927 [само прелаз у другу нехришћанску веру може бити разлог за развод брака и то по свима прописима дотичне вере. Развод брака има се извршити по званичној дужности, пошто се према § 93. брак између хришћана и нехришћана не допушта, а ако је закључен сматра се за ништаван*, стр. 105. примедба 6. ка §-у 94.Б)], делимично и Др. Л. Марковић, *Породично Право*, Београд, 1920. („Као и у свима претходним случајевима тако и у овом, право на развод зависи од нахођења другог супруга, ма да би изгледало доследно пропису §§ 69. и 93. допустити развод брака и по званичној дужности“, стр. 89.). Оба цитата се, такође, налазе и у мојем *Личном Брачном Праву*. Да наведем овде још и одлуку (Срп.) Архијерејскога Сабора од 23. Новембра, 1890. год. С.Бр. 65.: „Кад једно лице из нехришћанске вере пређе у Православље, брак раније закључен остаје у важности, кад то желе оба супружна лица. Ну кад нехришћанска страна неће да продужи живот с новокрштеним, онда је

треба да остане та аномалија на коју Г. Аранђеловић сасвим оправдано инсистира да један супруг може, евентуално, слободно и једнострано створити у своју корист узрок за развод брака. Само, како отклонити ту аномалију? Да супрузима-Хришћанима закон забрани прелаз у Нехришћанску Веру? Али то би било

овом новокрштеном лицу слободно ступити у други брак с лицем из хришћанске православне вере“ (Зборнич А. С., стр. 231.: Гојко Никетић, *Грађански Законик Краљевине Србије*, Треће допуњено издање, Београд, 1922., стр. 44, прим. код §-а 79.). Одлука, такође, противна Грађ. Законнику, пошто допушта да се брак и даље продужи, ако на то пристану обе стране, и ако имамо, после преласка једног супруга из нехришћанске вере у хришћанску, брак између Хришћанина и Нехришћанина, што Грађ. Законик забрањује. Затим, други део одлуке не слаже се са првим делом, јер, док би из првога дела излазило да се брак може одржати са пристанком обе стране, што би значило да Архијерејски Сабор бар делимично узима да, после покрштења једног супружника, имамо брак противан *ius cogens*-у (како би се иначе дало разумети да тада брак може остати само тако ако на њега пристане и супруг који је прешао у Хришћанску Веру, дакле, супруг који је једнострано створио узрок за развод брака?), докле други део одлуке потиरे такав закључак, јер по њему покрштени брачни друг може ступити у други брак са православним лицем (пошто, разуми се, добије развод брака) само тако „кад нехришћанска страна неће да продужи живот с новокрштеним“. Једна одлука, дакле, недоследна са самом собом. § 125. Брачних Правила Арх. Сабора Срп. Прав. Цркве од год. 1933.—1934 у главном се слаже са горњом одлуком прератнога Срп. Арх. Сабора, стим да у њему нема показаних недоследности. Разуме се да, у колико и по §-у 125., може да и даље постоји брак, и ако је једна страна прешла из нехришћанске вере у Православље, и тај пропис је противан Срп. Грађ. Законнику. Др. Н. Милаш вели (код узрока за развод брака): „2. Ако једна страна (муж или жена) одступи од хришћанске вере. И овај се узрок за развод брака оснива на божанском праву [у прим. 13]: „1 кор. 7, 12—15“], а на основу тога говоре и канонони одступништво од хришћанске вере, као о бракоразводном узроку. Наводи исти узрок и данашње грађанско законодавство“ (стр. 675. и 676.). Када се, пак, брак сматра као верска тајна, *sacramentum*, и када све тајне проистичу из Божанскога Права (Др. Чед. Митровић, *Црквено Право*, Треће издање, Београд, 1929. стр. 123.), онда не можемо да разумемо како је то могућно, као што излази из горе цитиране одлуке Архијерејскога Сабора и § 125. Брачних Правила, да, од воље супругâ (управо од воље онога који је остао у нехришћанској вери), зависи да ли ће и даље да постоји брак између Хришћанина и Нехришћанина т. ј. тај брак може да остане и даље само зато што је та чињеница наступила после венчања? То значи да је и такав брак, брак између Нехришћанина и Хришћанина, црквена тајна т. ј. црквено-хришћанска тајна? Закон о забрани брака између Хришћана и Јевреја који је издао 339. год. Цар Константин унесен је доцније „у хришћанске каноничке зборнике, те поред сличних каноничких наредба постао обавезан за све. [под прим. (7): „Номоканон XII, 13. Властар. Г., 12 (At. Синт. I, 271. VI, 175)]“: Др. Н. Милаш, *op. cit.*, стр. 660. В. и Др. Ч. Митровић, *op. cit.*, стр. 128. Међутим, § 107. Брачних Правила прописује: „Брак се разводи кривицом брачног лица које отпадне од православне вере, или прими другу веру или вероисповест или буде коначно искључен из црквене заједнице“, не говорећи јасно о томе ко ту има право тражити развод брака? Свакако, не би се могло у опште усвојити да, ако је брачно лице прешло у другу хришћанску веру (католичку или протестантску), право на развод брака имао би и тај супруг (Срп. Грађ. Зак. не предвиђа тај случај развода брака). Али *quid* ако је брачни друг прешао у нехришћанску веру? Аналогно §-у 125., и тај брак би могао остати, ако не тражи развод супруг који је остао у хришћанској заједници, солуција за критику, према мојим разлагањима овде. *Quid*, такође, ако један супруг буде коначно искључен из црквене заједнице? Ко ту може захтевати развод брака? Вероватно само супруг који није искључен коначно из верске заједнице. А ако је он искључен само *привремено*, док је други искључен *коначно*? (В. и § 86. истих Правила).

Брачна Правила Српске Православне Цркве (у „Збирци закона“ коју издаје Г. Др. Г. Никетић, та Правила се зову „Брачни Правилник“, св. 229., а у „Издању Св. Арх. Синода“: „Брачна Правила“, Сремски Карловци, 1934.] донесена су 27. Маја (9. Јуна) 1933. год. (А.С.Бр. зап. 161. у Сремским Карловцима) а објављена у

противно чл. 11. Устава о слободи савести и вере? Или, да се, а у циљу да се не повреди Устав, нормира законом да, ако се чињеница да се налазе у браку Хришћанин и Нехришћанин појави после венчања, та чињеница неће бити сматрана као противна ius

„Гласнику“, службеном листу Српске Православне Патријаршије, Ср. Карловци, Бр. од 25. Августа (7. Септембра) 1933. год. (Бр. 33. и 34.). Она су имала да ступе на снагу 1. Јануара 1934. год. али је Архијерејски Синод [Син. Бр. 13798., зап. 3162. из год. 1933.] био решио да „привремено одложи ступање на снагу Брачних Правила Српске Православне Цркве“: в. „Гласник“ Срп. Прав. Патријаршије, Бр. од 23 (10) Децембра, 1933. год. То је било учињено услед тога што се у јавности порицала, мање више, законитост тим „Правилима“ а и од саме службене (државне) стране била се је појавила сумња у истом смислу. Теузу о незаконитости истих Правила заступали су специјално пок. Др. Чед. Митровић, ред проф. Црквенога Права на Беогр. Универзитету, Г. Г. Др. Рад. Н. Казимировић, прота Љубо Влацић („Архив за Правне и Друштвене Науке“, Београд), Љубомир Божићевић („Политика“ Београд) и Др. Р. Вукчевић, адвокат у Београду. Правила су бранила нарочито Г. Г. С. Троицки, ред. проф. Црквенога Права на Правном Факултету у Суботици, и Др. С. Симеонович-Чокић, адв. из Карловаца [в. њихове чланке и студије у засебним отисцима: *У заштити Брачних Правила Српске Православне Цркве*, из „Гласника“ Срп. Прав. Патријаршије од 23 (10) Децембра, 1933. год. бр. 46. и 47.]. Како се, пак, није могло доћи до споразума између Државне и Црквене Власти, то је Архијерејски Сабор, одлуком својом од 3.—16. Јуна, 1934. год. (под А.С.Бр. 126... Зап. 191.), одредио „обавезну снагу Брачних Правила са 1. септембром (19. августом) 1934. године.“ („Из канцеларије Светог Архијерејског Синода. Бр. 6976. Зап. 1590 из 1934.“ В. Бр. 26., од 12/25 Августа, 1934. год. Патријаршискога „Гласника“, стр. 401.). После ступања на снагу Брачних Правила, о њима је највише, можда једино, говорио Г. адв. Драг. П. Борђевић, поименце у своме чланку: „Брачни Правилник Срп. Православне Цркве. Законитост и брачни поредак“ (објављен у бр. 11. од Новембра, 1934. год. „Бранича“ а у вези са његовим рефератом по том питању Адвокатској Комори у Београду), чланак чија енергичност не умањује ни најмање његову правну и законску основаност.

У своме *Личвоме Брачноме Праву* (стр. 30. у примедби), наводећи да Г. Др. М. Бартош, проф. Беогр. Универзитета, оспорава (в. његов чланак: *Брачна Правила појединих цркава*, у „Архиву“, бр. од 25. Јануара, 1934. год.) законитост Брачних Правила у колико је реч о њиховим материјално-правним прописима (Г. адв. Драг. Борђевић иде у свом горњем чланку, изгледа нам, још даље, не признавајући тим Правилима у опште законитости), ми смо се, такође, изјаснили у смислу Г. Бартоша односно питања о законитости истих Правила. Не да би та Правила била, у реченом обиму, незаконита зато што она као једна *уредба* не би могла укинута извесне порме државних закона, јер, као што је познато, један закон може бити измењен, допуњен и укинут и уредбом, само ако је уредбодавац био за то једним државним законом овлашћен (в. н. пр., чл. 21., 63. и 66. Финансискога Закона за 1934.—35. год. од 28. Марта, 1934. год.) него стога, како и ми налазимо, што је Архијерејски Сабор имао законодавно овлашћење да нормира само *формалну* страну закључења брака припадника Српске Православне Цркве [испит, оглас, венчање, додајмо томе и вођење књига рођених, кошених, предбрачних испита, венчаних и умрлих: чл. 168. 14] Устава Српске Православне Цркве од 16. Новембра, 1931. год.] а не и материјално-правну страну Личвога Брачнога Права, поименце: материјално-правне услове склапања брака, ништавост (Nichtigkeit) и рушливост (Anfechtbarkeit) брака као ни његов престанак (непотпуни: одвојени живот, потпуни: развод, смрт односно проглашење умрлости). Ни чл. 1. Закона о Срп. Прав. Цркви од 8. Новембра, 1929. год. ни чл. 63. 13) Устава Срп. Прав. Цркве на које се позива Архијерејски Сабор у чл. 135. својих Брачних Правила не могу се никакo тумачити тако широко. Да приметимо да та власт не припада Арх. Сабору ни по §-у 68. Срп. Грађ. Зак., мада би његов текст, узет сам за себе, можда садржавао такву власт за Арх. Сабор, јер, овде, *sedes materiae* је не § 68. него увод §-а 93. истога Законика, увод који је, као што се зна, контроверсан: поставља се наиме питање да ли је, по том уводу, набрајање у §§-има 93. А) и 94. Б) Грађ. Зак. *exempli cause* или је, пак, оно лимитативно. Ми мислимо да је ово друго, али, у сваком случају, потребно би било аутентично тумачење реченога увода а за то је надлежан за-

cogens-у, мада се она сматра иначе као таква т.ј. ако је постојала већ у моменту склапања брака, али једно такво законодавство било би крајње нелогично. И онда би једино остало, као што сам то приметно и у своме Личном Брачном Праву, да се

конодавац (§ 9. Срп., § 8. Аустр. Грађ. Зак.) а не Арх. Сабор. У осталом, баш и да би се могао Арх. Сабор пуноважно ослонити на увод §-а 93. Срп. Грађ. Зак., то би могло вредети само за Православне Хришћане територије прератне Србије а не и за Православне Хришћане осталих покрајина наше Државе.

Не може се, заиста, претпоставити да би, у данашње време где се и много мање важне ствари и односи регулишу законом т. ј. с актом у коме узима учешћа цео Народ преко својих изабраних представника (Народнога Представништва), Држава оставила Архијерејском Сабору састављеном из чланова који не излазе из народног избора већ се бирају од стране самога Архијерејскога Сабора (епархиски Архијереји: чл. 52. Устава Срп. Прав. Цркве) односно од стране једног нешто ширега колегијума (Патриарх: чл. 3. Закона о Избору Патријарха Српске Православне Цркве од 6. Априла, 1930. год.) а затим се, као и други државни чиновници, постављају (потврђују) Краљевим Указом (чл. 99. Устава Срп. Прав. Цркве, чл. 2. Зак. о Избору Патријарха Срп. Прав. Цркве), да он, Архијерејски Сабор, нормира *суверено* једну од најважнијих друштвених и државних устанава, управо темељ друштвенога и државнога уређења. Осим тога, брак не интересује само она лица која верују (les croyants) т. ј. која припадају једној признатој вери већ и она која не верују (les incroyants, атеисти) т. ј. не припадају ни једној вери односно припадају којој непризнатој вери, те, према томе, било би неосновано да прописе о тој и таквој институцији доноси само и једино Црква. Истина, на територији прератне Србије брак припадника Католичке и Протестантске Цркве потпада, и формално и материјално-правно, под наређења Права тих Цркава (Cognus iuris canonici за Католичку Цркву) али за то постоји један специјалан Српски Закон, Уредба од 7. Децембра, 1861. год., стим да је то стање имало да важи дотле „док се нарочити закон не пропише за католике у духу Цркве Католичке а за Лутеране у духу њихове Цркве“ (то није ни до данас урађено). Тај уступак учињен наведеном Уредбом (уступак који би се могао, између осталог, објаснити и малим бројем католика и протестаната у прератној Србији) не може, дакле, бити аргуменат у прилогу законитости Брачних Правила са материјално-правнога гледишта: чл. 1. Зак. о Срп. Прав. Цркви као ни чл. 63, 13) Устава Срп. Прав. Цркве не могу се, код овога питања, ставити на равну ногу са наведеним прописом Уредбе од 1861. (ова примедба вреди, тако исто, и односно мухамеданских бракова за које имамо чл. 100 од. 4. Устава и §§ 1. и 2. Зак. о Шеријатским Судовима од 21. Марта, 1929. год.). Разуме се да би и данашња наша заједничка Држава, по сили своје и унутрашње и међународне суверености, могла, такође, подвргнути својим законима и брак Католика и Протестаната овако исто као и брак појединца који не припадају ни једној вери (који су безверни), само, што се тиче Римо-Католика чије вођство Ватикан (Рим) представља најјачу духовну организацију у Хришћанском Свету, питање је да ли би Југославија требала и имала довољно снаге да њихов брак регулише једнострано, на основу своје правне суверености, или ће и она морати, једним међународним уговором (конкордатом) са Ватиканом, признати Римо-Католичкој Цркви, односно брака, ону власт коју она у њој већ има (изузимајући Војводину, где вреди у опште грађански брак, и Словеначку и Далмацију где постоји и грађански брак по нужди). У колико, пак, овде долази у питање и чл. 4. Устава о једнакости југословенских држављана пред законом, у то не можемо сада улазити.

И тако, у обиму материјално-правних прописа Личнога Брачнога Права припадника Срп. Православне Цркве, остали су, и после Зак. о Срп. Прав. Цркви и Устава Срп. Прав. Цркве (односно и после Брачних Правила), и даље у снази покрајински закони.

Нема спора, сада, да би црквени судови (и епархиски и Велики Црквени Суд) имали власт да одбију примену Брачних Правила у реченом погледу, јер судови суде само по *закону* (и законитим уредбама) — чл. 100, од. 1. Устава који се, несумњиво, тиче свих судова а не само редовних па, дакле, и црквених судова, али тешко је веровати да ће, данас, када су ти судови зависни од Јерархије (која их поставља и смењује — чл. 100. одељ. 1. Устава Срп. Прав.

у својој грађански брак где се не води рачуна о вери супруга. Међутим, ако се хоће црквени брак, тада нема другога излаза него да се стане на гледиште Г. Аранђеловића али то може бити само *de lege ferenda*. *De lege lata*, ја мислим, да се мора усво-

Цркве), заузети такво (правилно) гледиште према Брачним Правилима. Међутим, ми немамо никаквога суда за сукобе изнад световних и црквених судова који су две категорије координираних и једна од других независних власти. Штетност одсуства једног таквог суда осетиће се када редовних судова, по својој дужности (чл. 100. од. 1. Устава), почну да одбијају обавезност материјалних прописа Брачних Правила у споровима из њихове надлежности (н. пр., жена, разведена црквеним судовима по једном узроку за који не зна Срп. Грађ. Законик, тражи, код редовнога грађ. суда, повраћај мираза од мужа; муж спори вредност развода брака и суд му даје за право, налазећи да Брачна Правила нису могла да нормирају развод брака; или, код грађ. суда појави се питање брачности детета и интестатског наслеђивања у вези с тим Правилима и т. д.).

Али, што се тиче формално-правних прописа Брачних Правила, она су, по моме мишљењу, заковита и обавезна и имају се применити на припаднике Срп. Православне Vere у целој нашој Држави па, дакле, и у Војводици (где је иначе, по Мађар. Зак. чл. XXXI од 1894. год., брак грађански): материјално-правно, пак, брак тих наших држављана потпада и у Војводини (као и у другим покрајинама) и даље под досадашње законе (тешкоћа постоји у Војводини само за брак између Православних Хришћана и Нехришћана, јер, с једне стране, не може се Срп. Прав. Црква нагонити да венчава своје припаднике са Нехришћанима а, с друге стране опет, у Војводини нема установе грађ. брака по нужди).

Исто тако, и Поступак за Судове у Српској Православној Цркви од 30. Маја (12. Јуна), 1933. год. АСБр. зап. 169 [постави обавезан 1. Јануара, 1934. год.: в. „Гласник“ Срп. Прав. Патријаршије Бр. 44. и 45. од 8. Децембра (25. Новембра), 1933. год.] има законску снагу на основу чл. 63. 11) Устава Срп. Правосл. Цркве. Рлузуме се да, у колико би и у њима било прописа Материјалнога Права, она не би вредела. (В. о овом Поступку документовни чланак Г. адв. Драг. П. Ђорђевића: *Посупак за Судове у Српској Православној Цркви*, „Бранич“, Број 12., од Децембра, 1934. год.).

Да додам, најзад, да се поставља у опште питање о обавезности Брачних Правила и Поступка за Судове у Српској Православној Цркви, у опште т. ј. без обзира на категорију њихових норма, а због начина како су те Уредбе објављене: другим речима, да ли се, због тога што је њихов текст оштампан само у Патријаршиском службеном органу „Гласнику“, оне могу сматрати као *објављене* [услов потребан за обавезност уредаба са законском снагом као и код закона: в. чл. 94. одељ. 5. Устава Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 28. Јуна, 1921. год.: Устав од 3. Септембра, 1931. год. не предвиђа ову врсту уредаба тако изречно као прошли Устав, он вели у чл. 81. само: „Управна власт може издавати уредбе потребне за примену закона“, али, несумњиво, и по садашњем Уставу Законодавна Власт, као суверена, може дати такво овлашћење Управној Влади; пракса је у том смислу: в. овде Др. Л. Костић: *Коментар Устава Краљевине Југославије од 3. Септембра 1931. (Југословенско Уставно Право)*, Београд, 1934., стр. 208. и 209.); о томе до којих граница може законодавац ићи у овом делегирању своје власти у корист Власти Управе в. Слободан Јовановић, *Уставно Право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд, 1924., стр. 343. и 344., Др. Ђ. Тасић, „Архив за Правне и Друштвене Науке“, 1924., Dr G. Krek , *Grundzüge des Verfassungsrechtes des Königreichs der Serben, Kroaten und Slovenen*, Berlin und Breslau, 1926, стр. 76 à 79]? Устав (чл. 66. од. 1.) предвиђа само за законе да морају бити објављени у „Службеним Новинама“ а за Уредбе не каже ништа, чак ни то да морају бити у опште обнародоване (чл. 94. одељ. 5. Устава од год. 1921. наређивао је објављивање уредаба али без означења начина објављивања). Треба ли из тога извести, на основу аргумента аналогije, да се и уредбе са законском снагом (правне уредбе) имају обнародовати у „Службеним Новинама“ и да, ако ту нису обнародоване, оне нису обавезне? Ако се тако ствар схвати, онда поменуће Уредбе Арх. Сабора немају још ни у колико законске снаге, пошто нису објављене у „Службеним Новинама“. (В. опширније о овом питању исцрпан чланак Др. Милана Бартоша: *Неправилно Публиковање Уредаба. Прилог за обавезно објављивање у „Службеним Новинама“*, „Архив“ бр. од 25. Новембра, 1934. год.).

јити тумачење које дајем §-у 94. Б) 4°. Грађ. Зак. Истина, ако се донесе један закон у смислу тумачења Г. Аранђеловића, то ће бити једна законодавчева нелогичност. Али, законодавац је свемоћан (суверен) и као такав он, као што веле енглески правници, може све осим да од мушкога направи женско и од женскога да направи мушко¹⁴⁾ па, дакле, може да буде и нелогичан. Само, он, законодавац, треба да то каже и зречно. А докле, ми не смемо претпостављати да је закон такав него, напротив, да је он логичан (па ма нас, можда, то одвело аномалији или неправичности) и та идеја да је законодавац логичан као и Вациона мора нам бити основно правило за тумачење нејасних или непотпуних законских прописа.¹⁵⁾

Живојин М. Перић,
проф. Беогр. Универзитета

И разлози карактера брака који је једна хармонична заједница не говоре у прилог мишљења да би брак, и после преласка једног супруга у коју нехришћанску веру, могао и даље остати (т. ј. ако не би тражио развод супруг који је остао Хришћанин). Због тога карактера брака и постоје прописи по којима жена узима име свога мужа (в. наш Закон о Личним Именима од 19. Фебруара, 1929. год., чл. 13. одаљ. 1.) и његов друштвени положај као и његово држављанство. (У Сједињеним Сев. Амер. Државама, где је индивидуална слобода претежнија од брака, жена задржава, и после венчања, своју народност. Наш Закон о Држављанству од 21. Септембра, 1928. год. представља овде средњи систем, између Европскога и Сев. Амер. Система, § 10.). Што се тиче вере, ту, истина, и жена има своју индивидуалност, али се, у пракси, избегава да супрузи буду разних вера а нарочито да један супруг буде Хришћанин а други Нехришћанин. И сада, ако се допусти да могу бити у браку и два лица од којих једно припада Хришћанској а друго н. пр. Мухамеданској или Јеврејској Религији (што би се, код нас, могло десити у случају којим се бавимо овде) брачна хармонија може бити сасвим поколебана. Тако, један супруг, Хришћанин, ишао би у Цркву а други, Нехришћанин, у Џамију или Синагогу, први би светковао Божић и Ускрс а други Рамазан и Пасху, као што им ни Ноае Године не би биле исте. Хришћанин би се управљао по Христовој а Нехришћанин по Мухамедовој односно Мојсијевој Етици. Па, овда, какав би био положај деце из таквога брака? Да ли би се над њима извршило крштење или обрезивање, сунећење? [В. Уредбу о Обрезавању (Сунећењу, Circumcisio) од 17. Јуна, 1925 год.]. Србијански Закон од 9. Септембра, 1853. год., предвиђа, *implicitite*, само мешовити брак између Хришћанина (наиме између Православних и Неправославних) и наређује крштење у Православној Вери деце произишле из таквога брака (као што и Конкордат између Ватикана и Краљевине Србије од 24. Јуна, 1914. год., садржи, такође, једино одредбу, у чл. 12., о мешовитом браку између Хришћана т. ј. Римо-Католика и припадника других Хришћанских Цркава). Нити је, у осталом, Закон од 1853. год. (као ни Конкордат од год. 1914.) могао мислити на брак између Хришћана и Нехришћана који је забрањен. Све то показује да је, по Срп. Грађ. Законику, брак између Хришћана и Нехришћана противан јавном поретку без обзира на то што је тај факат наступио, можда, тек, после склапања брака.

Само тамо где се, код венчања, не води рачуна о религији будућих супружника т. ј. где је брак грађански, може бити брака између Хришћана и Нехришћана, може га бити по Позитивном Праву тих земаља, мада се, и ту, у животу, изузимајући чисте атеисте, избегавају бракови међу Хришћанима и Нехришћанима.

Интересантно би, дакле, било знати како би наш Архијерејски Сабор одговорио на горња питања када допушта да, после венчања, може бити брачне заједнице између Хришћанина и Нехришћанина

¹⁴⁾ В. примедбе F. Lagnaude-a на студију L. Guérin а: „*Étude sur les droits et libertés du citoyen aux États-Unis*“, у „Bulletin de la Société de Législation comparée“, Paris, 1892., avril-mai, p. 394.

¹⁵⁾ Г. Аранђеловић се позива и на § 4. Брачних Правила где стоји: „Да ли су испуњени брачни услови и да ли има какве сметње и забране, цени се по

www.unibg.rs Др. Борислав Т. Благојевић, асистент Универзитета — Београд.

ОСНОВ ПРАВА НАСЛЕЂА

Ако се баци поглед на историју људског друштва, јасно се види да је оно морало проћи кроз многобројне стадиуме еволуције док је дошло у стање у коме се оно данас налази. Каква огромна разлика, заиста, између наших предака који су били тако немоћни према природи, и човека двадесетог века са свим могућим средствима помоћу којих он скоро управља природом. Огроман број генерација се смењивао у томе бескрајном низу, чији се почетак губи у преисторији а чији се крај не може никада догледати. Народи су се јављали, делили, живели и утицали једно извесно, дуже или краће, време, да затим изчезну са позорнице историје, и да уступе своје место другим народима. Свака од тих генерација, сваки од тих народа имали су своје посебне методе у борби за одржање, своје сопствене методе рада, своја убеђења и схватања живота и друштва. Свака од ових генерација, сваки од ових народа, скоро сваки појединац, који је у даном моменту био члан друштва, имали су своје циљеве, борећи се за свој опстанак. Отуда је и свака од тих генерација стварала и свој систем друштвеног уређења, помоћу кога и у оквиру кога је она сматрала да може најбоље да оствари своје циљеве, повинујући се при томе чињеницама које су у једном моменту биле од утицаја на формирање друштвеног система, трудећи се да тај систем заиста најбоље и одговори потребама времена, управо да буде што бољи израз фактичног стања, тежња и идеала свога времена. Стога ми видимо, у свима гранама друштвених наука, које одговарају појединим облицима (т.ј. отсецима) друштвеног живота, једно стално превирање које није до сада никада могло бити заустављено и које свакако неће моћи бити никада ни заустављено. Филозофија, социологија, моралне науке, религија, право, све је то у једном вечитом стању формирања, не успевајући да даде никада један коначан систем, а што је у самој ствари и неизбежно, јер и чињенице¹⁾, чији су они одблесак, не претстављају један стални и утврђени однос.²⁾

часу склапања брака (§§ 2, 36 и 66). — Чињенице које би се јавиле после склапања брака не утичу на важност тога брака, али ја мислим да Г. Аранђеловић то чини више теориски а не стога што би он Брачним Правилма признавао у свему законску снагу (в. прим. 13. овога нашега састава).

1) Које ми овде схватамо у најширем смислу, т. ј. све околности које у даном моменту могу да утичу и стварно утичу на формирање друштвеног уређења. Њихов је број врло велики: економске, правне, религијске, политичке, идеолошке и многе друге. Ми се овде не можемо бавити питањем међусобног односа чињеница. Ипак мислимо да, признајући узајамност утицаја свих ових чињеница једних на друге, па према томе и стварни утицај и рефлекс свих њих на друштво, његову садржину и облик, у низу ових чињеница преобладајућа и одлучујућа важност припада економској чињеници, економском фактору, који се, дакле, јавља као прачињеница, као одлучујућа чињеница, у крајњој линији, у сукобу појединих чињеница. В. више о овоме наш рад *Кодификација грађанског права*, у Правосуђу за 1935 годину.

2) Léon Duguit је изразио магистрално ту идеју речима: „Наши оцеви веровали су да је правни систем, који је био метафизички, индивидуалистички и

Беза свих облика друштвеног живота, који су, сви, условљени једним те истим чињеницама, које само дејствују у различитим комбинацијама и са разном јачином, што изазива и различите облике друштвеног живота, је очигледна. Она је у толико очигледнија и стварнија у колико се тиче конкретних појава сваког од појединих облика друштвеног живота, јер је и истоветност не само чињеница него и комбинација и јачина дејства чињеница, већа у сваком поједином одсеку друштвеног живота. Стога су се, поред једне опште науке о друштву, која има за циљ изучавање укупности односа свих чињеница у свима областима и свима правцима друштвеног живота, одговарајући ужој, регионалној координацији чињеница и облика друштвеног живота, формирале и посебне друштвене науке које, дакле, имају за циљ изучавање односа чињеница у појединим областима и појединим правцима друштвеног живота. Њихов је број врло велики, а у њихов кадар долази и правна наука. И она је, с обзиром на велики обим предмета које обухвата и с обзиром на различит правац испитивања појединих од тих предмета, била, током времена, подељена на више делова, међу којима је наследно право заузимало а и данас заузима, једно од најглавнијих места. Чак шта више, место наследног права је данас важније него икада до сада, што долази као последица довођења његовог система у сагласност са потребама времена и општим тежњама друштвеног духа. Отуда се оно, што је до сада, бар од стране правника, врло често занемаривано па чак и заборављано, морало довести у склад са општим током друштвене еволуције, т. ј. морало се изучавати не засебно као једна институција или као један систем који је „дат“ и који је као такав неприкосновен, већ у вези са осталим институцијама правног система и правне науке, првенствено у вези са својином, положајем појединца, породице, државе.

Међу многим проблемима који се постављају у наследном праву, један од најзначајнијих и свакако најактуелнији, је проблем основа права наслеђа. То је врло стар проблем у правној науци, али је он добијао своју актуелност увек када се поставило питање реформе права и његовог прилагођавања животним односима, који су га, као што је то случај и са свим другим проблемима како правне науке тако и других наука, наметнули, тако да је теорија дошла да му да оправдање и да рудиментално схватање, изражено у међусобном односу чињеница и промењених

субјективистички, дефинитиван и непроменљив. Не чинимо сличну погрешку. Објективистички, социјалистички и реалистички правни систем, јесте творевина историје. Још пре него што је његово изграђивање изграђено, пажљиви посматрач приметитиће прве знаке рушења и прве елементе новог система." Закони једне земље, ма на коју се област односили, не могу се никада сматрати да су постигли своју дефинитивну форму; створени да одговоре извесним потребама, они се морају мењати са променом тих потреба, јер би иначе могли да проузрокују поремећаје и препреке у друштвеном животу, у место да га олакшају. Увек неизбежно долази моменат када закони, ма колико да су они били добри по својим принципима и идејама које садрже у себи, морају да буду модификовани, или чак и потпуно промењени. Ernest Vallier: *Le fondement du droit successoral en droit français*, Paris, 1902, p. VIII.

институција, буде конкретизовано у облику идеје, а преко ње и у облику правне норме и теорије о тој правној норми.³⁾ Отуда питање основа права наслеђа, као у осталом и питање основа свих других права, у крајњој линији, претставља питање његовог разлога, његовог зашто. Кажемо у крајњој линији т. ј. у проблему комбинација чињеница које га намећу друштвеној организацији, јер се, као што ћемо ниже изложити⁴⁾, непосредни основ свакога права, права као једног односа заштићеног правном нормом, налази у тој правној норми, у закону. Овако схваћен, проблем основа права наслеђа садржи у себи два питања: питање саме институције, т.ј. питање основе самога права као таквог, које се, у односу на друго питање, појављује као претходно, као прејудицијелно; и, у случају да одговор на прво питање буде позитиван, т.ј. установа наслеђа буде добила свога реалног оправдања, буде, дакле, одговарала потребама и стању односа у друштву, питање основа конкретног права, т.ј. овог или оног система који би имао да најбоље одговори потребама друштва. Та би два питања имала да буду предмет овога чланка.

Питање саме институције наслеђа, т.ј. питање основе самога права као таквог, добијало је, у току времена, различита решења која су одговарала схватањима времена када су донесена. Као првог теоретичара у томе погледу могли би навести Гроцијуса. По њему право наслеђа и институција наслеђа јесу нужна последица права својине, које, као природно право, овлашћује свога титулара да, делимично или у целини, располаже тим својим правом, т.ј. правом својине, па било да је у питању располагање за време живота титулара, било после његове смрти. Отуда се институција наслеђа јавља као један од облика овога права располагања, па било да се она јавља као тестаментално или интестатско наслеђивање, које није ништа друго, по Гроцијусу, него претпостављено тестаментално.⁵⁾ Овакво схватање везује, као што је то у осталом чињено, мислимо погрешно и доцније, институцију наслеђа искључиво за институт својине, сматрајући је као њен неизбежан дериват, дакле као природно право с обзиром да је и својина сматрана за такво. Разуме се да је то погрешно, и критика је била ускоро формулисана од стране Пуфендорфа.⁶⁾ Указујући на чврсту везу објекта са субјектом, он сматра да се свако право гаси са смрћу титулара, разуме се само као конкретни изражај према томе лицу а не и као институција у опште, јер је и Пуфендорф сматрао како право својине тако и право наслеђа, као и многа друга права, као природна права, те отуда да и право располагања постоји само за време живота титулара, док се оно гаси на случај смрти, остављајући онима који долазе на место умрлог титулара да сами реше питање трансмисије својине која је као таква и даље остала. На тај начин својина, коју он сматра

³⁾ B. Raymond Saleilles: *Personnalité juridique*, 2 éd., p. 214. h.

⁴⁾ В. о овоме основно схватање у нашој књизи: *Уговори по ирисханку — формуларни уговори*, Београд, 1934, стр. 15.

⁵⁾ B. Grotius: *De jure pacis et belli*, књ. II глава VI, §§ 1 и 14.

⁶⁾ B. Puffendorf: *Droit de la nature et des gens*, liv. IV, chap. X, § 2.

природним и вечитим правом, не даје никакво посебно право располагања на случај смрти, т.ј. право наслеђа као свој дериватим, али ово право и по Пуфендорфу постоји и то с једне стране као последица тежње појединаца да остваре продужење свога рода а с друге стране у циљу да се избегну поремећаји у друштву који би могли настати смрћу једног субјекта. Многобројна су мишљења која су се, у низу попуњавања ове две концепције, јављала у даљем току година⁷⁾ све до Француске револуције, и она су била врло често теолошким елементима под утицајем католичке цркве. Кулминацију у томе погледу, која је сасвим оправдано изазвала реакцију у виду филозофије осамнаестог века и схватања Француске револуције, претставља мишљење чувеног француског правника Dollat. По њему сва добра и све што постоји на земљи потиче од Бога, који човеку прописује права и дужности, међу којима дужност живљења у друштву је једна од основних, јер је оно одблесак Бога, а човек живи за друштво и за Бога. Међу тим друштвима породица је једно од најглавнијих и, водећи рачуна о свима институцијама, Бог установљава и право наслеђа, разуме се као једно природно право, у циљу да омогући одржање породице.⁸⁾ На страну то што је такво схватање права данас одбачено⁹⁾, оно није сагласно ни са доктрином на којој се оснива:

⁷⁾ Нарочито је интересантно гледиште славнога филозофа Лајбница, који покушава, држећи се као основног схватања Гроцијуса, т. ј. сматрајући институцију наслеђа као последицу установе својине, да право наслеђа заснује на бесмртности душе. По њему, тестаменат се не може сматрати као дело воље која је изчезла, јер појединац продужује своје постојање и с друге стране гроба. Сопственик задржава вечито своје право на добрима које је стекао; смрт му не допушта да ужива своја добра до само неколико година, али он може, као што и ради, да одреди лице које ће заузети његово место и уживати то право на место њега. Наследник ужива у самој ствари добра која је добио у наслеђе као заступник или пуномоћник, те отуда као год што свако мора да поштује право сопственика, исто тако мора да поштује и право наследника, јер су та два права идентична, или тачније једно је последица другог (В. Brocher: *Etude philosophique et juridique sur la réserve*, p. 286). — Остављајући на страну могућност живота, и с оне стране гроба, могућност живота у неком другом свету из кога се, као што је то лепо приметио проф. Vivante (*La pénétration du socialisme dans le droit privé*, Lyon, p. 13-14), још нико није вратио, а који, мислимо, нити постојити је могућ: једини, за човека, могућ и постојећи живот је живот на земљи, те тражећи, кадкада из рачуна а кадкада из страха пред његовим тешкоћама и суровостима, неки други живот, одстрањује се рад човека од његовог првог задатка: побољшање овога друштва, и тиме се ни мало не чини никаква услуга друштву, ако не штета, гледиште Лајбница би одвело апсурдностима постојање читавог низа власника на једној ствари, јер и он не искључује право наследника да наслеђеним добрима располаже и отуђују. Или, пак, води претпоставци да је први сопственик хтео и могао да предвиди све доцније односе који ће се стварати у будућности у погледу добра у питању, дајући било унапред свој приставак на све те односе, било постављајући као услов да се то његово одобрење тражи при сваком конкретном правном послу. У сваком случају, немогућности које данашња правна свест не може да одобри, али које у толико више потврђују тачност релативистичког схватања и временске важности свих, па чак и филозофских, идеја.

⁸⁾ В. Dollat: *Traité des lois*, chap. VII, § 1; Dollat: *Lois civiles*, livr. IV, préface. — Исто мишљење прихвата и Laurent: *Principes du droit civil*, t. VIII, Bruxelles—Paris, 1878.

⁹⁾ На жалост не потпуно. И данас има врло угледних правника који стоје на гледишту да omnes potestas a Deo. Такав је, међу најугледнијим, проф. Georges Ripert, у своме делу, *La règle morale dans les obligations civiles*. В. критику овог

хришћанством, бар у њеној основној концепцији. Задржавајући све оно што постоји, не може се никада извести никаква реформа, а то је био или требао да буде и циљ хришћанству. Отуда априорно прихватање неједнакости као природног права и израза воље Божије, које налазимо како код Dollat тако и код многих других теоретичара хришћанства, значи негирање њеног значаја који је, у осталом, био негиран и радом и држањем његових претставника, претставника Бога на земљи.¹⁰⁾

Француска револуција, заједно са филозофским покретима који су јој претходили, претстављала је, у питању институције наслеђа и наследног права, ново схватање. Следујући основној идеји Монтескија, да закони морају да одговарају приликама сваке поједине земље за коју се доноси¹¹⁾, и поред схватања природног права израженог у Декларацији права Човека и Грађанина, које је схватање било потребно с једне стране ради борбе против угњетавања и свемоћи једног малог броја племића и монарха, а с друге стране, када су извесна права већ била задобивена, ради њихове заштите од евентуалне реакције, у моменту када се ако не учврстио нови режим а оно бар онемогућио повратак старог режима, трибуни револуције су стали на сасвим исправно становиште да сва права потичу из друштва, да је друштво извор и основ свих односа, па према томе и правних, и да с тога њему припада право да регулише односе онако како то најбоље буде одговарало друштвеним интересима. Отуда и ако Декларација права Човека и Грађанина у своме првом часу проглашује својину за природно и неповредљиво право, Мирабо, у једном свом говору, тврди да је својина производ друштва, које је оличено у облику државе, те је отуда држава и господар свих својина: Закони не штите и не одржавају само својину; они је пак стварају, утврђују и одређују јој положај и обим у општем систему права појединаца.¹²⁾ Исти је случај и са свим осталим правима, па и са правом наслеђа. Нико нема никакво право наслеђа као природно право, ни пасивно ни активно, т.ј. нити да остави некеме, изрично или прећутно, извесна добра у наслеђе, нити да узме извесна добра као наслеђе. Ипак држава, и ако по схватању Робеспјејера¹³⁾ и Мирабоа¹⁴⁾ смрћу свакога лица сва његова права престају и њихова добра прелазе у посед државе, оставља појединцима, одређеним законом као основом наследне деволуције која има да одговара схватањима друштва у једном

гледишта: François Gény: *Laïcisation du droit naturel*, у Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique, № 1-2, 1933; J. Bonpécasse: *Science du droit et romantisme*, Paris, 1928.

¹⁰⁾ В. М. Трувер: *Le matérialisme historique chez K. Marx et Fr. Engels*, thèse, Paris, 1933, p. 88-91; као и наш рад *Кодификација грађанског права*, у Правосуђу за 1935 годину.

¹¹⁾ Што се најбоље огледа у самом називу његовог главног дела: *De l'Esprit des lois ou du rapports que les lois doivent avoir avec la constitution de chaque gouvernement, les moeurs, le climat, la religion, le commerce, etc.*

¹²⁾ Archives parlementaires, t. XXIV, p. 564.

¹³⁾ Archives parlementaires, t. XXIV, p. 563.

¹⁴⁾ Archives parlementaires, t. XXIV, p. 564.

одређеном времену (блискост сродства, јачина породичних веза, вредност добара у вези идеје изједначења, учешћа државе у приватном животу појединаца као коректива или чак и суплетива), добра умрлога лица, сматрајући да ће на тај начин бити најбоље задовољен интерес заједнице. Отуда се како право својине тако и право наслеђа јавља као производ законодавца, који их ствара, одређује обим и садржину, па према томе који их може и изменити, па чак и укинути.¹⁵⁾ То је било схватање Француске револуције, а у великој мери и Монтескија и Жан-Жак-Русоа. Оно, због наступеле реакције, није и схватање Code civil-а. Његови творци се поново враћају теорији природнога права, које, консакрирано француским грађанским закоником, прелази у скоро све доцније грађанске законике, да остане, до скоро, као такво и у правној теорији.

Рекли смо већ више пута да промењени животни односи изазивају и друге правне институције, друга правна схватања.¹⁶⁾ Машина је мобилизовала свет, и институције у којима се оличава друштвени живот, институције које су претстављале кадар друштвених односа, добиле су, током деветнаестог века, и свој нов облик и своју нову садржину. Исти је случај био и са институцијом наслеђа, као и са свим другим правним установама. Погледајмо само установе које стоје у непосредној вези са установом наслеђа: породица, држава, својина. — Скоро непостојећа, у данашњем смислу речи, породица је, под утицајем различитих чињеница¹⁷⁾, добијала, у разним периодима времена, и различито значење и разлито обим. Од стуба друштва, она је постајала последња ћелија егоистичке заштите појединаца, јер је изгубила, појавом машинизма и велике индустрије, свој стварни економски значај; да добије сасвим друго, своје право, значење у новоме друштву: да постане стуб новог друштва, ћелија васпитања и друштвеног формирања и да изгуби сваки економски значај; да добије, дакле, свој прави значај: животна заједница двају слободних и једнаких лица која проистиче из брака заснованог искључиво и само на узајамној љубави супружника без сваких материјалних интереса који данас, на жалост, играју у закључењу

¹⁵⁾ Тако Mirabeau тврди: Отуда што закони признају право својине и штите га, отуда што закони обезбеђују власницима права да могу располагати својим добрима, не проистиче никако да сопственици могу својевољно располагати својим добрима и за време када они неће више постојати. Провалија коју је природа створила под ногама човековим, повлачи са њима сва његова права, тако да у овом погледу бити мртав је исто као и да се није никада постојало. Друштво отуда има право да не допусти појединцима да по својој вољи регулишу питање њихове имовине. (*Archives parlementaires*, t. XXIV, p. 565). Слично тврди и Tronchet: Ако је немогуће схватити да је човек у периоду натуралне привреде имао право својине, у толико је више немогуће признати томе праву карактер перманентности и преносивости... Несумњиво је да закон може одузети појединцу свако право да располаже својим добрима за случај смрти. (В. Jean Chevalier: *L'évolution des droits de l'Etat dans les successions et la question de l'héritage*, Paris, 1925, p. 18).

¹⁶⁾ В. ближе о овоме наш чланак: *Клаузула конкуренције код уговора о раду*, у Браничу за март 1934.

¹⁷⁾ В. о'овоме: Alvarez: *De l'influence des phénomènes politiques, économiques et sociaux sur l'organisation de la famille*, Paris, 1899; Fr. Engels: *L'origine de la famille, de la propriété privé et de l'Etat*, Paris, 1893.

брака и институцији породице тако значајну, чак преобладајну, улогу.¹⁸⁾ Обим породице је исто тако промењен. Док је она у почетку обухватала читаво племе, смањење њенога обима у току историје, ишло је дотле да се она данас односи само на брачне другове и њихове потомке, обухватајући, доста ретко, и неке претке. У будућности, њен ће се обим и даље мењати јер, као што је рекао Letourneau, врло вероватно (у колико остане овакво стање) да ће се породица и даље губити, док не изгуби сваки свој значај и не дође до анархије.¹⁹⁾ — Еволуција улоге државе у друштвеном животу је ишла од т.зв. полициске државе, који карактер она није ни до данас изгубила и која ће тај свој карактер задржати све док буде постојао данашњи друштвени систем, ка т.зв. културној, која је на себе узела, нагната силом прилика, много послова који су дотле долазили у делокруг рада појединачна или породице. Њен је задатак и делокруг рада јако проширен, што има значаја и за схватање саме установе наслеђа.²⁰⁾ — Право својине, коме је у почетку придавана особина неприкосновености, па према томе апсолутности и вечности, изгубило је све те особине, тако да је схваћено као социјална функција чији ће се обим, па према томе и предмет, имати да одређује од стране друштва сходно општим интересима, а што је све имало утицаја и на установу наслеђа.²¹⁾ — Сва ова нова схватања нису могла остати без утицаја на схватање наследнога права. Отуда је оно

¹⁸⁾ У науци се врло често тврди да историјски материјализам тежи уништењу породице и институције брака. То је, међутим, сасвим погрешно. Гледиште историског материјализма о овом питању изложио је Fr. Engels у капиталном делу *L'origine de la famille, de la propriété privée et de l'Etat*. По њему, историски материјализам не тежи никако уништењу брака, нарочито не моногамије, већ, на против, тежи његовом потпуном остварењу. Узајамна љубав која треба да буде једини основ брака и породице, у данашњем браку је само његов случајни, чак врло ретак, корелатив. Економски чинилац је скоро једино одлучујући у овом погледу. Он указује на бракове причева који се закључују не само без њиховог знања, него и против њихове воље, јер то захтева „интерес отаџбине,“ „интерес породице,“ јер то каткада захтева спас породичног имена које је доведено у опасност финансијским банкротством. Исто је то и у погледу чланова средњовековних еснафа: брак се закључује само између синова и кћери мајстора, да не би право монопола рада ишло ван постојећих граница. Данас, ситуација је иста. Брак је, најчешће правни посао који се заснива на чисто материјалним интересима. Све то, по схватању Енгелса, и историског материјализма, значи само изигравање саме институције. У новом друштву, моногамски брак ће добити свој прави значај: биће слободном вољом заснована заједница на узајамним осећајима љубави, која ће, што је сасвим правилно и оправдано, имати да траје само док постоји и тај осећај. Чим њега нестане, та заједница губи свој разлог оправдања и њен даљи опстанак значи само изигравање установе, што већ постоји у данашњем друштву, јер то захтевају сви други, само не интереси брака. Отуда би у томе систему и развод брака био олакшан, мада би се он много ређе догађао него што је то данас случај, јер би се закључивао само и једино у циљу стварања брачне заједнице. Стога је сасвим разумљиво што је број развода бракова у Совјетској Русији мањи него на пр. у Француској или Америци. — В. о овоме Introduction проф. г. Edouard Lambert-a: (*La place des codes russes dans la jurisprudence comparative*) и књигу: *Les codes de la Russie soviétique: Code de la famille et Code civil*, Paris, 1925; као и одличну докторску расправу г. W. J. Brockelbank: *La formation du mariage dans le droit des Etats-Unis*, Paris, 1934.

¹⁹⁾ Letourneau: *Evolution du mariage et de la famille*, Paris, 1888, p. 443.

²⁰⁾ В. о овоме Слободан Јовановић: *О држави*, Београд, 1922, као и Леон Даги: *Преображају јавног права*, Београд, 1929.

било подвргнуто критици од стране теоретичара деветнаестог века, посебно од стране социјалиста. Та критика, у колико се она тиче наслеђа као установе која постоји, је једногласна: с обзиром на то да се установом наслеђа ствара и одржава друштвена неједнакост, чије је отклањање циљ друштва, она нема свога оправдања и као таква има да буде укинута. Што се тиче, пак начина за њену реформу и најзад коначно укидања, у томе не постоји сагласност и то како у погледу средстава тако и у погледу обима.²²⁾ У новом, пак, друштву, установа наслеђа је различито третирана од стране социјалиста. Док једни траже њено коначно укидање (Сенсимонисти, Луј Блан), дотле други траже њено свођење у разумне и друштвено корисне границе, тако да она не би претстављала више средство за одржавање неједнакости у друштву, већ служила правилном развоју личности (Schäffler, Menger, Vallier). Данас та критика добија све већи значај, узимајући све више позитиван карактер, т.ј. не задовољавајући се само негирањем постојећег стања, него износећи и предлоге за његово уређење у будућности.

Пре него што би дали коначан одговор на питање основа саме установе наслеђа, т.ј. питање основа самога права као таквог, потребно је да изложимо добре и рђаве стране ове институције, да би коначно решење питања било засновано на стварним чињеницама, које једине могу да детерминишу друштвено уређење. —

²¹⁾ В. о овоме Léon Duguit: *Les transformations générales de droit privé depuis le Code Napoléon*, Paris, 1920; Marcel Chauffardet: *Le problème de la perpétuité de la propriété*.—Etude de Sociologie juridique et de Droit positif, Paris, 1933.

²²⁾ Због ограничености простора немогуће нам је да изнесемо све системе и пројекте предлагане од појединих социјалиста, али ћемо ипак нагласити као најважније: систем Schäffle-a (*La quintessences du socialisme*), по коме би држава имала да конфискује сва добра која прелазе непосредну потребу за живот, на којем би остатак поред права својине припадало појединцима и право наслеђа; систем Ripano-a (*Un socialisme en harmonie avec la doctrine économique liberale*), по коме би наслеђе у принципу остало, али би оно изгубило, као што би то имао да буде случај и са својном, карактер вечности: држава би, у циљу изједначења економског положаја појединца, узимала трећину наслеђа када оно прелази првом наследнику де сциус-а, половину наслеђа када оно буде припало другом наследнику, т. ј. наследнику наследника, тако да остатак наслеђа припадне држави после смрти другог наследника. На тај начин би установа наслеђа у принципу остала, али би добила временски карактер који би, мислимо, одвео најзад и његовом коначном укидању; систем Herckenrath-a (*La question sociale et l'héritage*), по коме би имовина свакога појединца имала да припадне, после његове смрти, општини у којој је он завичајан, али, за разлику од колективиста, општина не би задржала наслеђено имање за себе већ би га, у равним деловима, поделила свима грађанима те општине; систем Vallier-a (*Le fondement du droit successoral en droit français*), по коме би држава имала да добије код сваког наслеђа, тестаменталног, интестатског или уговорног, закони део, на место дела који припада сада породици, а све то због преузимања од стране државе многих функција које су падале раније на породицу. В. о овоме, поред горе наведених дела: Charles Turgeou: *Le socialisme et le droit d'hérédité*, у Travaux juridiques et économiques de l'Université de Rennes, 1906; Jean Chevalier: *L'évolution des droits de l'Etat dans les successions et la question de l'héritage*, Paris, 1925; Ivan Bessis: *De la limitation de la successibilité en ligne collatérale*, Tunis, 1935; Napoléon Lannes de Montebello: *La critique de l'héritage chez les socialistes français du XIX siècle*, Paris, 1927; Francis Mazurié: *La succession en ligne collatérale*, Paris, 1912; Menger: *L'Etat socialiste*, Paris, 1904; Menger: *Der bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*, Tübingen, 1904; Bernhöft: *Reform des Erbrechts*, Berlin, 1894.

Без сумње, и ту је критика од стране социјалиста била претерана јер је била једнострана, институција наслеђа има и својих добрих особина. Она најпре пружа могућности родитељима да, у случају њихове неспособности за рад и привређивање, пруже својој деци потребна средства за живот. Она осим тога омогућава очување извесних добара која претстављају успомене једне породице и као такве су од интереса за читав низ генерација. Она, најзад, долази као неизбежна последица постојања породичне везе између појединаца који се смењују у низу времена и генерација, претстављајући оличење постојања те везе на извесним добрима која су као таква у различитим периодима времена сматрана (на пр. у феудално доба то су била непокретна добра; у Совјетској Русији то су покретна добра потребна за живот, а до одређене вредности). То би биле добре особине институције наслеђа, које данас постоје и које ће постојати у сваком друштву. С друге стране, број и важност њених рђавих особина, разуме се у колико стиче наслеђа онакво какво оно данас постоји у појединим земљама, је много већи. Најпре идеја једнакости, која од свога формалног значења почиње да добија и своје садржајно, стварно значење (које је на пр. довело до изједначења мушке и женске деце у наслеђу), која претставља данас основ друштвеног уређења, и као основна идеја тежи да буде до потпуности остварена, баца на институцију наслеђа врло неповољну оцену. Неједнакост заснована и одржавана до сада у друштву (остављајући на страну то како се до ње дошло и зашто се она одржава), има свој најбољи подржак у установи наслеђа која на тај начин ономогућује спровођење коначног циља друштва: једнакости социјално схваћене и социјалне правде, а које се као неизбежне намећу друштву. Отуда је, у циљу остварења те једнакости, потребно укинути уставну наслеђа.²³⁾ Институција наслеђа, онаква каква данас постоји, показује и своју рђаву особину у односу на својину, за коју је она до сада била неизбежно везана. Својина је, као што смо рекли, постала социјалном функцијом²⁴⁾, чије је вршење пове-

²³⁾ На овај аргуменат, присталице установе наслеђа, истичу да је немогуће уклонити неједнакост, јер је она последица природне конструкције човека, чак и када би наслеђе било укинuto, чак и када би била створена т. зв. социјална једнакост, јер једнакост може бити стварна само када је апсолутна, (в. Napoléon Lannes de Montebello: *La critique de l'héritage chez les socialistes français du XIX siècle*, Paris, 1925). Та примедба није ни уколико оправдана, јер прво не постоји у свету ништа апсолутно, сем ако није закон релативности апсолутан, те који, на тај начин, даје ту своју особину, релативитет, свима другим институцијама, а друго неједнакост које ће неизбежно постојати и у колективистичком друштву осниваће се на стварним способностима појединаца а не на случају рођења, богатства, и као таква служиће друштву, управо ће значајно остварење социјалне једнакости, јер значи остварење *la justice distributive*, дакле право схватање у смислу: свако по његовим способностима, сваком по његовим потребама.

²⁴⁾ Све јасније испољавање ове карактеристике својине огледа се у сталној интервенцији друштва у погледу одржања правног стања појединаца. Тако на пр. интервенција државе у питању регулисања обавеза земљорадника има за циљ, поред другог, очување постојећег распореда својине, т. ј. постојеће расподеле функција, које би биле поремећене без те интервенције (јер би на пр. продајом селачких добара она дошла у руке зеленаша или других поверилаца, који не би могли да правилно врше функцију својине, већ би стварали закупце, што не одговара данашњем схватању својине). Истог је таквог карактера и интервенције државе —

рено, силом прилика, извесним лицима. Како је она вршење једне функције, то је, како је то или како би то требало да буде на пр. случај са најмањим положајем у државној функцији, која је један део опште, друштвене функције јер и држава не постоји као једна творевина оправдана сама собом (или Богом или Природом), већ као организација са одређеном функцијом чије задовољење оправдава њено постојање а чије ће коначно извршење значити и њен престанак, неопходно да вршење те функције, функције својине, буде поверено лицима (или лицу, у колико је у питању колективистички уређено друштво) која су заиста најспособнија за њено вршење. Оставити случају да ово решава, а тај случај је наслеђе јер од њега зависи ко ће доћи на чело једног огромног привредног предузећа, значи онемогућити правилно испуњење ове функције. На тај начин својина, управо односна институција па ма којим је начином називали, која је оправдавала постојање установе наслеђа, намеће данас њено укидање. Међутим, промењено схватање у погледу постојања и делања појединца у друштву, у погледу односа родитеља и деце, које су све појаве (интерес породице, потреба обезбеђења будућности и лаког живота потомцима) оправдане и наметале установу својине, траже данас њено укидање, бар у оном обиму у коме она данас постоји. Појединац као члан друштва има за дужност рад у друштву (који је у исти мах и његово право које му се мора осигурати, а што све значи да појединац има одређену функцију у друштву), и свака институција која би имала за последицу или за циљ да га одвоји од те дужности, од те функције, мора бити укинута. А таква је институција наслеђе, у оном обиму у коме се оно данас често јавља, јер, дајући могућности појединцима да живе а да не раде, они, на жалост, радо прихватају ту могућност. На тај начин она проузрокује погрешно схватање о појави појединца у друштву, и изазива поремећаје у животу друштва. С друге стране, као последица овог промењеног схватања о задатку појединца у друштву, дошло је и до промене схватања односа родитеља и деце, управо дужности родитеља према деци. Поред те чињенице да је велики део дужности који је спадао на родитеља прешао на друштвене заједнице (васпитање, школовање, осигурање), однос родитеља према деци, који се од *ius vitae ac necis* претворио у дужност социјалног старања и правилног васпитања деце да постану корисни чланови друштва, што ће рећи да раде у друштву за друштво, налаже родитељима да не стварају од своје деце лењивце већ раднике, а то ће рећи да им не оставе толико да могу живети не радећи. Отуда се, у циљу тог правилног испуњења родитељске дужности према деци, предлаже укидање наслеђа, и оправдава се баш родитељском љубављу за осигурањем дечије

друштва у погледу великих индустријских и новчаних етаблисмама. Све ово јасно показује да сва права имају свој основ у друштву; да их оно може, кад то буде захтевао интерес друштва, укинути. Право је постало друштвена функција чију поделу и обим одређује само друштво. Отуда је, мислимо, потребно извршити отворено признање оваквог стања, и прићи његовом уређењу на бази најбољег задовољења интереса целине. Иначе, право се почиње да одваја све више од живота, од чињеница, чији оно треба да буде одблесак.

будућности и срећнога живота.²⁵⁾ Најзад и идеја правичне расподеле терета, захтева укидање установе наслеђа. Држава и остале друштвене организације примиле су на себе огроман број дужности које су раније припадале појединцима, те је по принципу *ibi emumentum ibi opus*, неопходно да она прибави потребна средства за извршење свих ових дужности. Осим тога, непосредни и посредни удео државе у раду појединаца и прибављању добара је данас толики да је њен део учешћа у присвајању и уживању тих добара, па било да се то врши путем пореза или непосредним узимањем извесног дела, било за време живота или на случај смрти, потпуно оправдано. С тога се, и са ове стране и са ових разлога, предлаже укидање установе наслеђа.

(Свршиће се).

Др. Јурај Кулаш, адвокат — Београд.

ДЕЛОВАЊА ЛЕКАРА И НАДРИЛЕКАРА DE LEGE LATA ET FERENDA

Проблем кривично-правне одговорности лекара и надрилекара много је старијега датума него што би се то могло у првим и помислити. Законске прописе о деловањима лекара налазимо већ у чувеном Хамурабијевом законнику.¹⁾ Од тога времена до данас кривично правни положај лекара и надрилекара стално се мењао, да и не спомињемо, да ни у теорији ни у пракси неко јединствено мишљење по томе питању није постигнуто ни до данас. Расправљање овога проблема у теорији је узело већег маха од времена, када је немачки јуриста Опенхајм изнео своју

²⁵⁾ Ова идеја о неопходности наслеђа као последице љубави *de cuius*-а према члановима породице, која има свога оправдања у погледу непосредних потомака и родитеља, сасвим је безразложна у колико се тиче даљих сродника. Ригано је с правом нагласио да човек чини жртве само ради обезбеђења будућности своје деце, не мислећи никада на удаљене сроднике, (*Un socialisme en harmonie avec la doctrine économique liberale*, Paris, 1904 p. 65-66), те је отуда неоправдана бојазан да би, у случају строгог ограничења круга наследника у данашњем буржоаском друштву, штетња била доведена у питање. Познате су речи Charles Schwab-а многоструког милионера: Ја не радим да стекнем новаца, јер га имам већ и сувише, тако да га не могу никад потрошити. Ја не радим ни за моју децу, јер их немам; ја радим из љубави за радом која ми замењује и децу и све остало. В. Read: *La limitation de l'héritage*, Paris, 1922 p. 139).

¹⁾ О Хамурабијевом законнику видети код Др. Ч. Марковића, нарочито §§ 215., 216., 217., 218., 219., 220. и 221. Тај законик гледа на успех лекара и тамо где лекар не постиже успех његово је деловање кажњиво. Само деловање лекара сматра телесном повредом. У одређивању казне нема увек сразмере—спореди §§ 218. са 219. и 220. У истом законнику одређена је и награда лекарима за случај постигнутога успеха и то је ваљда прва лекарска тарифа у историји. С обзиром на старост овога законика свакако су и ови прописи о деловањима лекара веома интересантни тако да би се и уз њих могло рећи оно, што за цели тај законик каже Dr. H. Winkler: „Eine der wichtigsten Urkunden in der Geschichte der Menschheit überhaupt.“

теорију о деловањима лекара тврдећи, да се право деловања лекара базира на обичајеном праву, које толерира рад лекара с обзиром на циљеве њиховога деловања.²⁾ Цели низ теорија покушао је да оправда лекарска деловања и право лекара задржати у људски организам, међу којима је т.зв. теорија позитивног права до данас задржала доминантан положај.³⁾ Нас овде неће интересовати све те теорије него само практично решење тога питања по нашем кривичном законнику.

Не може бити сумње о томе, шта ће лекари да раде, када је позитивним законским прописима њихово деловање регулисано. Њима не преостаје друго него се покоравати законским прописима и по њима поступати. Уколико би дакле позитивни законски прописи ово питање регулисали могло би се само још теориски расправљати, да ли су законска решења целисходна и ваљана, да би се законодавцима пружио прилика да при доношењу нових законских прописа искористе нове резултате науке и узаконе их у својим кривичним законцима. Наш кривични законик донео је извесне прописе о лекарским деловањима, али како је круг деловања лекара веома велик и та деловања разноврсна, то нас већ сама та чињеница доводи у сумњу, да је наш кривични законик у оно неколико својих прописа могао сва та питања регулисати. А што је најважније и сами ти прописи тумаче се од стране наших истакнутих коментатора кривичног законика на разне начине и по њима се види, да траже многа разјашњења. Непротивправност лекарских деловања може се дедуцирати из § 23. кр. зак., који је у закон ушао у последњој редакцији.⁴⁾ Сами законски пропис није донет првенствено ради лекара и њиховог деловања, али ослањајући се на њега можемо рећи, да су наши законодавци — хтели они то или не хтели — у ствари усвојили по овоме питању теорију позивног права. Међутим ако непотправност деловања лекара дедуцирамо из тога законског прописа, онда нам се одмах намеће питање, шта заправо сме лекар да предузима. Кажемо ли да лекар сме предузимати сва деловања која су саставни део његовог позива, онда нисмо добили никакво решење. Тако вршење стерилизације свакако би спадало у лекарски позив, а оно код нас није дозвољено. Било би веома проблематично, да ли и вршење операција за подмлађивање и козметичке операције спадају у лекарски позив. Ако као критериум узмемо лечење, опет нисмо добили никакво решење, јер свакако не можемо рећи да једна козметичка опера-

²⁾ Oppenheim, Das ärztliche Recht zu körperlichen Eingriffen an Kranken und Gesunden, 1892.

³⁾ Теорију позивног права заступају најмаркантнији претставници немачких јуриста (Бернер, Лист, Биндинг, Маркел и др.). У нас је заступа Др. Јосип Шиловић. Судећи по њиховим коментарима исту теорију заступају Др. Чубински и Др. Доленц. Др. Т. Живановић заступа теорију пристанка. Познату Штосову теорију заступао је у нас Др. Е. Милер, бив. професор загребачког универзитета. Треба споменути да сви споменути аутори уносе у те теорије извесне своје модификације, али се у главном држе поменутих теорија.

⁴⁾ § 23. к. з. гласи: Нема кривичног дела ако прописи јавног или приватног права искључују противправност делања.

ција спада у лечење.⁵⁾ Могућа је и трећа комбинација — да су деловања лекара фиксирана у специјалним законима, па би се према тим специјалним законима могао одредити круг лекарских деловања. Али и то није. Истина из наших санитарских закона дало би се инсконструисати, шта су и у чему се састоје деловања лекара, али да су у њима та деловања таксативно набројана, не може се рећи. Уосталом санитарски закони ни уз најбољу вољу не би могли таксативно набројати, шта све спада у лекарски позив. Др. Чубински⁶⁾ изводећи непротивправност деловања лекара из § 23. к. з. каже: „... јер је лечење његова професија законом дозвољена и према томе, ако он ту професију врши савесно, скрупулозно, узимајући у обзир прописе закона, тражење медицинске науке, лекарске етике и стварно болесниково стање онда у његовом деловању не може бити ни говора о противправности.“ Али истицање свих тих момената само показује, како је цео проблем много тежи него што то на први поглед изгледа. Деловање лекара мора само у себи носити елементе, који га чине да није противправно. Истицање савесности, лекарске етике (веома неодређен појам), медицинске науке и осталог није уопште потребно, јер се то само по себи разуме. Налазимо да Др. Чубински нема право кад каже, да се у ово питање унело доста сколастичких, вештачких контроверза ради тога, што се питало, да ли некажњивост лекарског деловања следи из његовог позивног права или што има намеру да помаже и т. д. Чим се наиме истакне питање деловања надрилекара лако се може осетити, како баш ту и лежи логично решење овога проблема. Др. Доленц⁷⁾ каже, да је повреда телесног интегритета у циљу лечења или из козметичких разлога дозвољена, ако је извршена уз пристанак дотичне особе. Али ако би неко дозволио лекару да изврши операцију, која би га учинила неспособним за рађање деце, онда би лекар ипак био кажњен, јер он таквим радом задира у интересну сферу државе. Доленцовом мишљењу морало би се приговорити следеће: Ако је деловање лекара телесна повреда (како се то у већини теорија по овом питању узима) онда се лекар не може оправдати пристанком повређенога, јер пристанак повређенога на нанету повреду не чини такво деловање нити непротивправним нити некажњивим.⁸⁾ Други је случај са лаком телесном повредом, односно код деликта који се гоне по предлогу и приватних деликата. Наше је мишљење, да код овакових деликата пристанак истина не искључује противправност самога деловања, али

⁵⁾ Ни вршење побачаја, трансфузија (уколико се односи на онога, од кога се узима крв) и друга деловања лекара, не јављају се као лечења.

⁶⁾ Др. Михајло Чубински: Научни и практични коментар кривичног законика, год. 1934. уз § 23.

⁷⁾ Др. Метод Доленц, коментар уз § 23. к. з.

⁸⁾ Др. Кулаш, Пристанак повређенога, Правосуђе бр. 1|1935 и даље. Немачко-аустриј. пројекат крив. зак. сматра, да задирање лекара у људски организам и начин лечења не спадају у телесне повреде. Телесна повреда, кад је учињена и уз пристанак повређенога, кажњиво је деловање, ако се не слаже са добрим обичајима (contra bonos mores). Чески пројекат из 1926. г. каже, да телесна повреда уз пристанак повређенога неће се блаже кажњавати, јер се ту не ради ни о каквим „Типичним случајевима.“

искључује кажњивост, јер се повређени пристанком већ унапред одрекао свога права да гони односно да стави предлог за гоњење, а то је могао учинити с обзиром, да му је сам закон дозволио, да у овим случајевима слободно располаже, па кад је једном дао пристанак на нанету повреду не може више тај пристанак повући подизањем тужбе односно стављањем предлога за гоњење.⁹⁾ Свакако је питање компликованије код деликата, која се гоне по предлогу, с обзиром да се та дела гоне по званичној дужности, чиме би појединац већ унапред располагао са јавним интересом гоњења, а закон му је ту концесију очито дао ради тога, што ће појединцу често бити непријатно да се кривац прогони. Уза све то ми налазимо, као што смо рекли, да се и овде повређени пристанком на повреду *facite* одрекао свога права на стављање предлога за гоњење и тиме и изгубио право тражити да се кривац прогони.

Ни циљ лекарских деловања — лечења — не може да оправда лекара, јер је циљ нешто, што лежи изван самога деловања. Уосталом ако је закон признао деловање лекара ради његовог циља — лечења — онда је то *de lege lata* — сасма на свом месту, једино што лекари у томе случају не би могли предузимати деловања, која немају нити могу имати за циљ лечење. Теоретски би дакако онда остало нерешено питање, шта је са надрилекарима. Зар можда и они не предузимају своја деловања у циљу лечења и шта је навело законодавца да та деловања не толерише? При томе неће бити неких потешкоћа, када се ради о буцаклијским надрилекарима, који на први поглед показују, да се у свој односно медицински посао ни мало не разумеју. Њихова опасност по друштво је и више него очита. Нас могу да интересују само такви надрилекари, који у своме раду показују видне успехе, чији су резултати рада повољни, често куд и камо повољнији него и код многих апробираних лекара. Они врло често показују темељито познавање медицинске знаности и онда се природно намеће питање: зашто законодавац њима забрањује рад? Јер из § 23. к. з. не може се за њих инконтруисати право вршења лекарског позива, а ни специјални закони их не признају као дозвољену професију. Нема сумње да и такви надрилекари раде у интересу грађана као и сами апробирани лекари и чиме онда оправдати поступак законодавца? Види се дакле, да ово питање тражи своје теоретско решење, јер за правника није довољно, да је закон нешто одобрио, а друго забранио, него он тражи и оправдане разлоге за овакав поступак законодавца.¹⁰⁾ Наши комента-

⁹⁾ Противно Др. Милер: Криминално-правна одговорност лијечника, Мјесечник, 1903. Аутор се дакако обазире на хрв. каз. законик, који је тада важио у Хрватској све до ступања на снагу нашег новог кр. з.

¹⁰⁾ У теорији није ово питање никада рашчишћено онако, како би то требало рашчистити. Код свих тих теорија осећа се потешкоћа, када треба дати оправдане разлоге за забрану деловања надрилекара. Данас је расправљање о кривично-правној одговорности лекара актуелно, а савремени криминалисти углавном се држе досадањих теорија или комбинују поједине захтеве из више теорија и задовољавају се таквим решењем. У ствари све те теорије нису дале задовољавајуће решење овога проблема, па ће по својој прилици у томе бити и разлог, да позитивни кривични законици не дају о тим деловањима ни довољан број прописа, као и да су и у тим прописима прилично нејасни и неодређени.

тори се не слажу ни у томе, што се има подразумевати под „стручним спремом“ у смислу § 262. к. з.¹¹⁾ Ми налазимо да је стручно свако лице, које је свршило медицински факултет било код нас или на страни.¹²⁾ Како смо непротивправност деловања лекара дедуцирали из § 23. к. з. не преостаје нам друго него да из прописа специјалних закона одредимо, ко је овлаштен на вршење лекарске праксе. По нашим санитарским законима тражи се за вршење лекарске праксе свршени медицински факултет (наш или страни, ностифициран), одређени стаж и овлашћење. Уколико се ради о стажу могло би се још и расправљати, али само овлашћење нема никакова значаја по нашем мишљењу за кривично-правну одговорност лекара. Лице квалификовано за лекара може по нашем кривичном законнику некажњено вршити праксу и ако нема овлашћења. Овлашћење има више административни карактер и ради тога не можемо рећи да само услед недостатка овлашћења сматра наш кривични законик једно иначе квалификовано лице за надрилекара. Кривични законик забрањује деловање надрилекара с разлога, јер у њиховом раду види опасност по грађане, а то нема са овлашћењем никакве везе.

Коментатори се не слажу ни у томе, да ли је законодавац у § 263. к. з. под изразом „оштети здравље“ разумео тежу повреду (тако Шиловић и Франк) или ту долази у обзир и лака телесна повреда (тако Др. Чубински, Др. Доленц изгледа исто тако). Нама изгледа прво мишљење тачнијим. Коликогод је по нашем кр. з. могућа минимална казна (7 дана — § 39. к. з.), ипак би било неоправдано кажњавати лекаре за кулпозну лаку телесну повреду, која иначе није кажњива (§ 181. к. з.). Тачно је да је лекар при лечењу дужан обратити већу пажњу, али је тачно и то, да лекаре њихов посао замара и да већином те мање непажње и незнатније погоршање здравља болесниковог с тиме у вези долази услед заморености лекара. За ово мишљење говори и сама стилизација овог законског прописа, јер када бисмо исти хтели употпунити у смислу противног мишљења, онда би он морао гласити: лако оштети здравље или знатно погорша болест, а таква би стилизација очито била бесмислена. Не изгледа нам оправданим ни мишљење Др. Чубинског, да се у § 263. к. з. не може радити о повреди здравог човека, што он закључује из речи „лечити“ (јер се лечи само болест). Ако је наиме законодавац мислио употребом речи „лечити“ да се ради само о болеснику, а не евентуално и здравом човеку, онда ми са истим правом можемо рећи, да и изразом „оштетити здравље“ није могао законодавац мислити на болест, јер је здравље супротно од болести, и ако лечење претпоставља болест онда је искључено да је лекар могао оштетити здравље, јер је здравом човеку непотребно лечење. Исто тако не можемо акципирати ни тумачење Др. Чубинског о стицају (Коментар уз § 262. к. з.). По том мишљењу човек који нема стручне

¹¹⁾ § 262. к. з. гласи: Ко немајући прописане стручне спреме лечи болесника... „Л. Урошевић (Коментар) мисли, да се у смислу кривичног законика не може сматрати лекаром онај, који нема овлашћење, макар је и свршио медицински факултет. Противно Др. Чубински (Коментар), нејасно Др. Доленц (Коментар).

¹²⁾ Видети: Др. Кулаш, Положај лекара и надрилекара, Правосуђе бр. 7|1934.

спреме, а лечи болеснике издавајући се за лекара, при чему наступи смрт болесника, одговарао би за повреду 4 законска прописа у стицају и то: § 262. т. 1., 2. и 3. и § 167. (долозно) односно § 177. (кулпно). То би свакако била за надрилекаре претерана казна, а ми не можемо тврдити да је то била интенција законодавца. По нашем мишљењу и лекари и надрилекари уживају по нашем кривичном закону егзимирани положај баш с обзиром на циљ свога деловања — лечења — с тим, да законодавац деловања лекара толерише (§ 23. к. з.), а деловања надрилекара забрањује (§ 262. к. з.); али да би надрилекаре строже кажњавао него обичног човека он нема за то збиља никакове потребе.¹³⁾

Тиме дакако нису ни издалека исцрпљена сва питања која могу да се појаве у пракси. Тако случајеви експериментисања по нашем кривичном закону нити су најбоље нити у целости решени. Интересантан случај експериментисања је онај Пастеров, који је једном 12 годишњем дечаку уз пристанак мајке дао пециво које се употребљава против бесноће. Дечак је имао епилептичне грчеве и Пастер је успоређујући те грчеве са грчевима код бесноће нашао да су веома слични и на основу тога дошао до закључка, да ће за оба случаја успешно послужити исти лек. Успео је. Опенхајм (ор. с.) мисли, да је оваково експериментисање некажњиво, чак и да није довело до успеха. По § 264. нашег к. з. оваково би деловање било кажњиво за случај да је дечак умро. Последњи значајнији случај ове врсте догодио се г. 1930. у Либеку (Немачка). Приликом пелцовања деце против туберкулозе дошло је до велике несреће. Деца, која су била пелцована, добрим су делом поумирала од туберкулозе заражена овим пелцовањем. Из извештаја проф. Лангеа, који је био изаслат од стране министарства ради извиђања, види се: да деца, која су се после пелцовања разболела од туберкулозе, показују све несумњиве знакове типичне туберкулозе услед гутања туберкулозних бацила са генерализацијом туберкулозног процеса у унутарњим органима. Експерименте је вршио проф. Дајк, један од светских научника на пољу медицине, очито заведен схватањима т.зв. немачке школе, која је сматрала, да је за имунитет против туберкулозе потребно преболети једну инфекцију туберкулозом. Експериментисало се на животињама, а проф. Дајк је први почео да врши експерименте на деци, међутим се тај експеримент фатално завршио. Проф. Дајк је био стављен под суд, а и по нашем кривичном закону овжово експериментисање је кажњиво. Са теоретског гледишта ми налазимо, да је како деловање проф. Дајка тако и деловање Пастера, ово последње макар и свршило са успехом, кажњиво, јер таква експериментисања по природи самога експеримента крију у себи велику опасност.¹⁴⁾

У пракси се често појављују случајеви, да је потребно предузети операцију, али лице, на којем се има иста извршити не даје пристанак за то, било што неће, било што услед извесних случајева не може. Ту у првом реду треба разликовати пунолетне

¹³⁾ Видети Др. Кулаш, као и под бр. 12.

¹⁴⁾ Видети исти као под 12. и 13.

особе од малолетних. Пунолетност у овоме случају рачунала би се од навршене 16 године у смислу § 264. к. з. По нашем кривичном закону не може се пунолетну особу присилити да пристане на операцију, ако она то неће, а налазимо, да је то и на својем месту. Личну слободу појединаца треба штитити до крајњих граница, па када само пунолетно лице, које може да схвати значај операције и њену потребу, неће да на исту пристане, збиља нема никакве потребе на то га силити, без обзира, да ли је та операција неопходно потребна или није, па чак ни за случај, да би услед тога наступила и смрт. Може нам се овде приговорити следеће: ако неко хоће да почини самоубиство ми га у томе, колико је могуће спречавамо, а овај случај био би нешто слично са самоубиством. У ствари између овога случаја и самоубиства велика је разлика. Код самоубице ми само уклањамо сретства која му служе за извршење његове намере. Код болесника би смо истина такођер уклонили сретства која му служе да дође до циља, али док код самоубице можемо та сретства уклонити а да не дирамо у његов телесни интегритет, код болесника то не можемо. Коначно самоубица је више мање у неком абнормалном стању, што код болесника није случај.

Други је случај да пунолетно лице не може дати пристанак, јер се налази у бесвесном стању. По нашем кривичном закону ту не бисмо могли наћи неко решење. Али по нашем мишљењу ту би требала да одлучује лекарска комисија и ако нађе за потребно да се операција врши онда ју треба и извршити.

Трећи је случај код умоболних и уопште неурачуњљивих, који су дакле у трајној немогућности да схвате значај операције и према томе се одлучују. За њих би давали пристанак њихови тутори односно куратори. Исто би то важило и за малолетна лица, била нормална или болесна, с тим, да би за њих давали пристанак родитељи, а уколико ових нема, законити заступници. Што се тиче жена оне саме одлучују, ако су пунолетне, а ако су малолетне онда законски заступник. У теорији се на сва та питања одговара разноврсно. Обично се пита, да ли рецимо код малолетних одобравају родитељи, даље да ли је операција која непосредно спасава живот и слично. Ако родитељи дозвољавају операцију, онда се може извршити, а ако не дозвољавају, а операција је веома потребна онда одлучује лекарски консилијум.¹⁵⁾ По нашем мишљењу у свима таквим случајевима требао би да одлучује лекарски консилијум. Лекари су најпозванији да реше, да ли је неке потребна операција или није и према томе свуда, где само заинтересовано лице не може само да одлучи треба то лекарима препустити, јер ће они свакако да донесу најбоље решење. Коначно и они, који оперишу са пристанком заступника и пресумцијама пристанка долазе на крају до истог резултата. Ако наиме законити заступник пристаје онда се врши операција, а ако он не пристаје, а то његово одбијање је последица неког сујеверја или сама лекарска знаност аподиктички тражи да се операција изврши, онда се ствара без потребе пресумција, да је по-

¹⁵⁾ Види: Др. Милер, *op. cit.*

ступак законитог заступника неразборит и да би малолетни или који је у несвесном стању пристао на операцију, да је свестан или да је пунолетан.

На концу да истакнемо: По нашем мишљењу свакако би требало да се у науци кривичног права дође по овом питању до некое јединственијег гледишта и резултата, који би очигледније показивали оправданост лекарских деловања, а у исто време јасније указивали на разлику између деловања лекара и надрилекара уопште. Па кад би то питање јасније било решено у теорији без сумње би и законодавци у већој мери приступили и његовом решењу у позитивним кривичним законима. Овако колебање самих научника, истицање разних момената, на којима би базирала непровласт односно некажњивост деловања лекара и веома разнолико гледање у теорији на овај проблем онемогућава законодавце, да и они у кривичним законима приступе једном бољем, јаснијем и потпунијем решењу овога питања, које би обухватило целу, релативно огромну сферу лекарских деловања.

СУДСКА ПРАКСА

Маћеха и пасторак нису родитељ и дете. Застарелост између њих тече према § 303. а. грађ. зак. иако живе у једној кући.

I. Приликом расправе масе пок. С. Х. његова друга жена Т. изјавила је пред судом 4. априла 1924. да се одриче свог удовичког ужитка на имању пок. С. у корист др. Х. сина пок. С. (из првог брака).

ДХБ. која се сматрала оштећеном таквом изјавом Т., која је њен дужник, поднела је децембра 1931. год. тужбу противу Т. и Х. и тражила да се то одрицање, које је наклон — јер је учињено без наде, огласи за неважеће.

Т. и Х. су у својим изјавама пред Судом тражили: да — се ДХБ. одбије од свога тражења као застарелог. Јер је изјава о одрицању дата у 1924. год. а тужба за поништај тога одрицања — поднета у 1931. год. Та је тужба према § 937. ал. 1. требала да — буде поднета најдаље до 4. априла 1927. год. Јер застарелост почиње тећи од дана када је уговор начињен (4. април 1924. год.) и истиче после три године (4. април 1927. год.) И Т. и Х. су признали да су после смрти пок. С. остали да живе у заједници са осталим члановима породице.

У погледу тога питања ДХБ. је истакла: да тужба није — застарела зато што иста почиње тећи тек од дана сазнања. А ДХБ. је за то одрицање сазнала тек у 1931. год. када је одмах и тужбу подигла. Осим тога је навела да застарелост не тече, аналого §. 303. а. ал. 6. зато што Т. и Х. живе и после смрти пок. С. у заједници.

II. Окружни Суд за град Београд својом пресудом од 5. децембра 1933. год. Бр. 49.650 усвојио је гледиште ДХБ. и нашао да тужба није застарела. Јер, вели, није, ничим доказано да је ДХБ. — као треће лице, знала за изјаву Т. пре 1931. год. Осим тога да застарелост у овом случају не тече према ал. 6. § 303. а., по којој застарелост не тече када је побијање правних послова између — сродника, који живе у заједници.

III. Тужени Т. и Х. у своме незадовољству упућеном Београдском Апелационом Суду задржали су се, између осталог, и на том питању и истакли: да према § 937. грађ. зак. застарелог за побијање послова према § 303. а. грађ. зак. тече од дана када је тај посао учињен, а не од дана када је треће, оштећено, лице сазнало за извршење тога посла. Осим тога да према § 303. а. грађ. зак. застарелост не тече само између: родитеља и детета, између задругара и између мужа и жене. Та три изузетка се имају најстрожије тумачити. Према томе има места застарелости између лица, која се не налазе у једном од тих односа, ма она живела под истим кровом. Тужени Т. и Х. се — налазе у односу маћехе и

пасторка. Они нису ни родитељ и дете, нити сродници. И зато је тужба застарела.

Београдски Апелациони Суд у својој пресуди од 27. фебруара 1934. год. Бр. 1407 је у целости усвојио гледиште тужених и пресудио да се ДХБ. одбије од свога тражења као застарелост. Ту пресуду је оснажио Касациони Суд својим решењем од 29. децембра 1934. год. Бр. 720.

Може ли се одрицање удовичког ужитка побијати по § 303. а. и 565. грађ. зак.

1. С. Х. умро је 10. марта 1915. год. При расправи његове масе у Београду удова Т. је 4. априла 1924. год. дала изјаву да се одриче удовичког ужитка у корист сина пок. С.—Х.а.

ДХБ. чији је дужник Т., немајући друге могућности, да наплати своје потраживање, поднела је тужбу и тражила да се то одрицање Т. од удовичког ужитка поништи, као штетно за ДХБ. — као Т-ног повериоца.

II. Тужени Т. и Х. су признали ове чињенице, али су — истакли да поништају овога одрицања нема места са ових разлога:

1. По § 565. грађ. зак. то одрицање се не може побијати зато што одрицање од удовичког ужитка није поклон. Поклон се састоји у давању нечега из своје имовине. То одвајање из своје имовине је главни елеменат код уговора о поклону. И према томе ако оно што једна страна даје другој страни не представља имовину дајуће стране, онда нема уговора о поклону, зато што нема услова, који једну праву радњу чини поклоном: а то је одвајање из своје имовине.

Нема поклона када удова одбије да прими ужитак. Наследник, који се тим одбијањем или одрицањем користи, не добија тиме никакав поклон од удове, већ тај део имовине добија директно из имовине покојникове.

2. Овакво тумачење је у сагласности са § 394. грађ. зак. по коме „после смрти житеља српског, добра његова прелазе као наследство на другог“. Према таквој стилизацији мора се закључити да по нашем Грађанском Законику не постоји установе „лежећег наследства“. Самом смрти једнога лица прелази наследство на његове наследнике. Али тај прелаз је условљен изјавом наследника, или — у овом случају — удове да се прима наслеђа, односно да прими удовички ужитак. И ако заинтересовано лице изјави, да се тога права не прима, да га се одриче, делује та изјава ретроактивно, „екс тунк“. Сматра се да оно, што иначе припада удови, није било ниједнога момента њено, и да је у имовину наследникову отишло право из имовине покојникове а не кроз имовину удове.

3. Примени §. 303. а грађ. зак. нема места зато, што он предвиђа само поништај теретних уговора. Он не предвиђа и могућност поништаја пропуштања, услед којих је неко оштећен (на супрот закону о побијању правних послова, који у своме § 7. предвиђа побијање пропуштања).

III. *Окружни Суд за град Београд* је усвојио гледиште тужених и 1. марта 1932. под бр. 9231 пресудио да се ДХБ. одбије од тражења као неоснованог на закону. *Апелациони Суд* се сложио с тим у својој — пресуди од 1. фебруара 1933. год. Бр. 516.

Касациони Суд је својим решењем од 22. априла 1933. Бр. 2519 поништио пресуду Апелационог Суда, јер је нашао: да је овде главно питање, да ли изјава удове Т. с обзиром на § 303. а. грађ. зак. учињена на штету повериоца Т-ног онога времена, и да ли се може поништити без обзира шта у себи садржи. Касациони суд је нашао да је Т. као удова стекла право удовичког ужитка по сили § 413. г. з. То стварно право плодоуживања добра пок. С. очевидно представља извесну материјалну вредност, и оно траје све дотле га се Т. није одрекла. Потребно је да Суд узме у оцену, да ли одрицање права удове Т. није штетно за ДХБ. као ранијег повериоца и да ли овде не — стоји случај из § 303. а. гз. без обзира да ли та изјава представља поклон или не. Јер, свака изјава правне вредности може се по § 303. а. гз. побијати ако се њему штете интереси повериоца.

Београдски апелациони Суд није усвојио ове разлоге, већ је дао противразлоге, који гласе: (16. маја 1933 бр. 4371): По § 303. а. гз. за поништај преноса ствари односно права, поред оштећења повериоца из времена преноса, потребно је да је тај пренос извршен у виду поклона или теретног уговора. Није довољна ма каква изјава дужникова којом би поверилац био оштећен, да

би лице, које је том изјавом добило какве материјалне користи, било одговорно повериоцу за целокупно, односно у висини добивене користи потраживања његовог према лицу које је такву изјаву учинило. Већ је потребно да је то оштећење наступило услед преноса извесног права или ствари дужника на другога, и да је тај пренос извршен једним правним актом у форми поклона или теретног уговора.

У противном дошло би се у сукоб са битном особином приватног права, израженом у § 22. гз., по коме од личне воље сваког лица зависи, да ли ће какво право, које му припада, користити или не. И изишло да је свако лице као дужник дужно да користи права, којима би се потраживања његових поверилаца обезбеђивала. Дакле, удовица као дужник, била би дужна да прими удовичкоживање, наследник као такав да прими наслеђе. А то не само да ни у једном пропису грађ. законика није предвиђено, већ је такав закључак противан и самом његовом духу.

Према томе, правилно је гледиште Окружног Суда, да је у овом случају главно и од битне важности једино питање, да ли у одбијању права удовичког ужитка од стране тужене стране постоји поклон у корист туженог Х. или не. Јер, с обзиром на горе речено, само ако би се узело да у таквом акту тужене Т. постоји поклон, могло би у овом случају бити места примени прописа § 303. а. односно § 565. гз.

Сама чињеница да је изјавом тужене Т. којом се одриче пријема права удовичког ужитка, онемогућена наплата њеним повериоцима из времена тога одрицања, не може оправдати примену поменутог прописа грађ. законика пошто би такво тумачење било противно не само духу Грађанског законика него и изричној вољи законодавца, да су ништави само они преноси права и ствари, који су извршени путем поклона или теретног уговора.

Према свему реченом, пошто се тужена Т. учиненом изјавом није одрекла извесног свог права, које јој по закону припада, већ је само одбила да постане власник тога права (што према § 22. гз. може чинити, без обзира какво дејство та њена изјава има на сигурност потраживања њених поверилаца из времена те изјаве) јасно је да изјава не садржи у себи ни један од оних акта, које предвиђа §. — 303. гз. и према томе да у конкретном случају нема места примени тога прописа.

Касациони Суд у својој општој седници од 26. августа 1933. год. бр. 5579 усвојио је примедбе свога Одељења о противразлоге Апелационог Суда одбацио.

Следујући томе Апелациони Суд је поништио пресуду — Окружног Суда и овај је, поступајући по тим примедбама као обавезним, својом пресудом од 5. децембра 1933. бр. 49.650 пресудио да се изјава удове Т. о одрицању ужитка у корист наследника Х. — поништи у корист повериоца ДХБ. У својим разлозима Суд је навео, да је — удова Т. право ужитка стекла самом смрћу свога мужа — а то је 10. марта 1915. год. и да је тај ужитак имала до 4. априла 1924., као дана када га се одрекла у корист наследника Х. Суд је нашао да је Т. таквом изјавом ишла на то да оштети свога повериоца, и зато је донео ову пресуду.

IV. Виши Судови су потом одбили ДХБ. од тражења по основу застарелости тужбе. Али да није било застарелости, ова пресуда Окружног Суда остала би свакако у снази с обзиром на примедбе Опште седнице Касационог Суда.

У овом случају карактеристично је мишљење Касационог Суда: „да се свака изјава правне вредности може по § 303. а. гз. побијати, ако се њоме штете интереси повериоца“. Изгледа да је то мишљење мало широко за наш Грађански Законик. Јер ГЗ. предвиђа само поништај правних радњи, које су поклони или теретни уговори. — Пропуштања као таква се у §§ 565. и 303. а. гз. не помињу. Мишљење да се свака изјава правне вредности може побијати, одговара прописима Закона о побијању правних дела, али није у сагласности за прописима ГЗ.

Иако се Закон о побијању правних дела има примењивати на све случајеве, који су се догодили до 5. марта 1934. год. овај је случај изнет зато што није искључено да ће се пред нашим судовима још појављивати спорови у којима ће се расправљати поништај правних послова према Грађанском Законик.

Самуило Демајо,
адв.

Застарелост права на кривично гоњење и кажњавање не утиче на грађанско-правне последице учињеног дела. Одлука опште седнице Касационог суда.

Тужилац Ј. представио је суду, да му је тужени Ђ. изнуду признаницу на 24.280 дин. Ову признаницу тужени је остварио, тражећи код суда обезбеду и осуду. Зато га тужи и моли суд за пресуду, да поменута признаница нема важности. За доказ својих навода поднео је кривичну пресуду, којом је констатовано постојање кривичног дела изнуде али је тужени том пресудом пуштен испод суђења услед застарелости дела.

Окружни суд у Неготину пресудио је, да се спорна признаница огласи за неважећу, налазећи, да је поднетом кривичном пресудом утврђено, да је иста признаница на означени начин изнуђена тужиоцу. Што се тиче навода туженог да је он пуштен испод суђења због застарелости, суд је нашао, да је ирелевантан за пресуђење спора, пошто је од битне важности моменат, да ли је признаница изнуђена или не, без обзира на то, да ли је оптужени и осуђен за ту изнуду. Апелациони суд у Београду одобрио је ову пресуду. Касациони суд примедбама свога II одељења од 2. - II 1934. г. Рев. бр. 183 поништио је пресуду апелационог суда са следећих разлога:

Није морао суд изрећи пресуду, да је спорна признаница изнуђена тужиоцу само на основу извршеног решења Касационог суда од 26 - II 1931 г. Бр. 2849 којим је тужени пуштен испод суђења услед застарелости, јер поменуто решења у овој грађанској парници може бити пуноважан доказ само о ономе, о чему гласи диспозитив одлуке суда а то је, да је оптужени Ђ. пуштен испод суђења услед застарелости дела а не и чињенице, утврђене рефератом и разлозима тога решења. С тога је Апелациони суд погрешно, што је одобрио пресуду Окружног суда, којом нису цењени сви остали докази тужилачке стране о томе, да ли је спорна признаница изнуђена од стране туженога Ђ. или не, па да, према оцени и приговора парничних страна, донесе одлуку.

Београдски апелациони суд није усвојио ове примедбе већ је у писму од 20 - VIII - 1934. г. Бр. 5185 дао следеће противразлоге:

Тужилац је тражио, да суд утврди неважност признанице, јер му је она силом и претњом од стране туженог изнуђена. За доказ свога тврђења позвао се на сведоке, који су у току спора посведочили тужбене наводе. На основу исказа ових сведока а по тражењу тужиоца, отворена је кривична истрага против туженог, која се окончала на тај начин, што је ислеђењем а на име рефератом решења апелационог суда и примедбама Касационог суда утврђено, да је тужени силом принудио приватног тужиоца, да напише признаницу на нај начин, што је оптужени С. имао нож у једној руци а кониепт признанице у другој док је Ђ. држао једну гвоздену полуку над главом прив. тужиоца а оптужени Ј. држио у руци сикуру и тако претили приватном тужиоцу, да ће га убити и бацити у Дунав, ако не напише признаницу. Налазећи даље, да у таквој радњи оптужених стоји доказ § 194. крив. зак., коме одговара § 242. новог крив. зак. а не дело из § 195. к. з. како је Апелациони суд, пре примедба Касационог суда нашао, да оптужени заслужују казну и да би им се иста имала одмерити по § 242. новог крив. зак., као блажијем од § 194. к. з. Али, како се из акта ислеђења види, да су ово дело учинили 1924. год. а до дана изречене одлуке апелационог суда 20-XII-1930 г. протекао је двоструки број година, потребних за застарелост кривичног дела у смислу §§ 78. и 79. крив. зак. то је апелациони суд донео решење, којим се оптужени пуштају испод суђења услед застарелости дела. Према оваком стању ствари, апелациони суд је, према извршеном ислеђењу у току овога спора, и олобрио пресуду окружног суда, да се спорна признаница огласи за неважећу. Налажење Касационог суда, да поменуте примедбе истог суда, односно решење апелационог суда у овој грађанској парници може бити доказ само о ономе, о чему гласи диспозитив одлуке суда а то је, да је оптужени Ђ. пуштен испод суђења услед застарелости дела а не и чињенице, утврђене рефератом и разлозима, — апелациони суд не може примити. Диспозитив ових одлука најпре не негира чињенице, које утврђују изнуду признанице, већ је последица сасвим особите околности, на основу које је оптужени Ђ. избегао заслужену казну и која не можа њему ићи у корист, противно ислеђењу, којим је у току овога спора сасвим противно утврђено. Застарелост права на кривично гоњење и кажњавање не утиче на грађанско правне последице учињена дела, чије је постојање овде потпуно утврђено, што се јасно констатује и у реферату и у разлозима судских одлука у Кривичном поступку и такве конста-

тације, без обзира што нису унете и у диспозитив тих одлука, (што често бива и код кондемпнаторних пресуда) потпуни су доказ у смислу §§ 187. и 188. гр. с. п. Касациони суд у својој општој седници од 29-XI-1934. г. Рев. бр. 183/2 усвојио је око противразлоге Апелационог суда и његову пресуду оснажио а примедбе свога II одељења одбацио.

Саопштио
Т. Иваковић

Ако Призивни суд, одлучујући о самој ствари у смислу § 591 грађ. пар. пост., не одлучи пресудом већ закључком, онда је такав поступак Призивног суда ништаван по § 571 тач. 9 у вези § 579 тач. 2 грађ. парн. пост. (Закључак Касационог суда у Београду од 12 фебруара 1935 год. Рек. 126.

У правној ствари тужилаца фирме О. и М. противу тужене фирме М. Б. и Комп. ради дуга, Срески суд за град Београд, пресудом својом од 16 фебруара 1934 год. осудио је тужену фирму на плаћање горњег дуга.

Трговачки суд у Београду, као призивни, решавајући по призиву туженика противу горње пресуде среског суда, закључком својим од 20 јуна 1934 год. Пл. 31/34, није уважио призив туженика.

Касациони суд у Београду, као ревизиони суд, разматрајући ревизију туженика изјављену на закључак призивног суда, закључком својим од 12 фебруара 1935 год. Рек. 126, решио је, да се закључак Трговачког суда у Београду од 20 јуна 1934 год. Пл. 31/24, као ништаван укине и предмет врати истоме суду на усмену расправу, са разлога:

„При размотрењу списка овога спора Касациони суд је приметио да је трговачки суд у Београду као призивни суд приликом суђења по призиву изјављеном на пресуду среског суда за град Београд доносећи своју одлуку о самој ствари порведио пропис § 591 гр. п. п. Наиме, призивни суд, према овом законском пропису одлучује о самој ствари пресудом у колико има места примени наређења из §§ 588, 589 и 590 гр. п. п. Трговачки суд у Београду међутим одлучио је по призиву а о самој ствари својим закључком од 20 јуна 1934 год. Пл. 31/34/1. Због наведене повреде закона из § 591 гр. п. п. Касациони суд је, не упуштајући се у оцену ревизионих навода туженика и не улазећи у меритум по главној ствари, а на основу § 571 тач. 9 у в. § 597 тач. 2. гр. п. п. донео одлуку као што је у диспозитиву изложено.

Саопштио:
Јован Д. Смиљанић
Секретар Касационог суда

„Најприхватљивија понуда“ и „најнижа прихватљива понуда“ из 115. и 119. Закона о извршењу и обезбеђењу није једно и исто.

Тужилац Драгутин тужбом својом од 27. децембра 1934. г. тужио је Окружни суд у Ужицу полицијског писара Ј. Б. због неуредно извршене јавне продаје његовог непокретног имања, извршене на дан 11. децембра 1934. г. од стране извршне власти, наводећи да је продаја неуредно извршена са следећих разлога:

1) Што извршна власт није потпуно поступила по пар. 478. Грађ. суд. пост., јер се из списка обављене продаје не види да је позив предат и првом интабулисаном повериоцу М. И., чиме му је одузета могућност да се користи правом учествовања у надметању;

2) Што је извршна власт погрешно ставила у оглас да је „најприхватљивија“ понуда за имање 10.000 динара, уместо да у смислу пар. пар. 115. и 119. Закона о извршењу и обезбеђењу стави у Закону употребљени јасни и једино правилни израз „најнижа прихватљива понуда“, што са рђаво употребљеним изразом „најприхватљивија“ не чини једно исто, јер док се под изразом „најнижа прихватљива понуда“ разуме цена од које ипошње надметање, дотле се под рђаво употребљеним изразом „најприхватљивија“ може разумети она највећа цена по коју се имање може уступити куцу.

Стога је молио суд да продају као неуредну поништи и да туженога писара осуди да му накнади плаћену таксу у износу од 465 динара.

Тужени у одговору на тужбу тврди да су на продају била позвана сва заинтересована лица и да су позиви свима достављени благовремено.

Што се тиче употребљеног израза „најприхватљивија“, г. писар налази да је то исто што и „најнижа прихватљива понуда“, па моли суд да продају одобри, а тужбу одбаци.

За овим је Окружни суд у Ужицу донео решење којим је јавну продају непокретног имања тужиоца Драгутина као неуредну уништио и туженога писара Ј. Б. Судио да тужиоцу накнади 465 динара плаћене таксе.

Суд је у својим разлозима рекао отприлике следеће:

Умесна и оправдана су оба навода тужилачке стране, јер се из списка обављане продаје заиста не види да је о продаји извештен и интабулисан поверилац М. И., што је по пар. 478. Грађ. суд. пост. требало учинити, а из огласа се заиста види да је у њ стављен погрешан израз „најприхватљивија“ уместо израза „најнижа прихватљива понуда“ — како то изрично стоји у пар. 115. т. 4. у вези пар. 119. Закона о извршењу и обезбеђењу.

Тужилац је лепо подвукао разлику која постоји између израза употребљеног у огласу и оног који је употребио законодавац. Суд је са своје стране, потпуно уважавајући наводе тужбе, правилно донео решење о поништају обављане продаје. Из тих разлога не мислимо да се много позабавимо овим случајем, већ желимо да укажемо само на једно а то је: да су и они који су позвани да примењују законе почели да га тумаче онако како су понеке изразе из појединих закона тумачили они који су их у законе уносили. Уосталом, то је у духу времена.

Леон А. Амар,
судијски приправник

О правилном тумачењу §-а 218 кривичног закона.

Често је у правничким круговима, као и у пракси, различито третиран и тумачен пропис §-а 218 крив. зак., који текстуелно гласи:

„Ко чини да се у домаћим или страним јавним исправама, записницима или књигама овери каква неистинита чињеница која хоће да се докаже овим оверавањем, казниће се робом до пед година или строгим затвором.“

„Истом казном казниће се и ко овакву исправу употреби као праву знајући да је неистинита чињеница која је исправом оверена.“

Став први овог законског прописа предвиђа дакле једно дело *sui generis*. Тамо је предвиђена казна и за онога, који чини—а не само који учини—да се у домаћим или страним јавним исправама, записницима или књигама од стране власти овери каква неистинита чињеница, да као тврдња власти—а не онога који је то чинио—тако што буде оверено. Ово треба да буде чињено у намери да се таква чињеница докаже тим оверавањем.

Овај законски пропис не обухвата и чиновнике, који по дужности врше таква оверавања, јер је таква радња посебно инкриминисана прописом §-а 397 крив. закона.

Дакле и граматичко и логично тумачење овога прописа иде у прилог схватању, да би дело из овога прописа стојало и онда, када би ко само чинио што, да се у јавним исправама, записницима или књигама овери каква неистинита чињеница. Не мора дакле и учиниши, да се тако што овери. Дело је свршено самим чињеница да се неистинита чињеница овери у исправи у намери доказивања такве чињенице истом исправом без обзира да ли је оверавање исправе извршено или не.

Међутим, из разлагања наших уважених коментатора Кривичног законика г. г. Ј. Урошевића и Др. М. Чубинског излази, да је дело из цитираног законског прописа свршено тек онда, када и у колико буде исправа оверена; дакле када буде учињено, а не само чињено, да се неистинита чињеница у исправи овери. Дотле, док се исправа не овери, не би могло бити ни свршено дело из горњег законског прописа.

Г. Урошевић, наш одлични коментатор Кривичног закона, у своме коментару истог („Судски требник део II“—стр. 342, од 1929. (вели: „Кад је у исправи само оверена нека изјава, њена садржина може бити и лажна, ово дело неће стојати, ако није оверено и потврђено да је та изјава тачна, већ само да је дата таква изјава. Дело из овога прописа (т. ј. из § 218 к. з.) свршено је, чим је извршено оверавање.“

Исто тако коментарише ово „интелектуално фалсификовање докумената“ и уважени професор крив. права г. Др. М. Чубински у своме „Коментару Кривичног законика“ од 1930 г.—стр. 343—и каже: „Дело је свршено, у колико се завршило оверавање у исправи горње чињенице, а и сама је исправа готова (потписана и већ може послужити за правни обрт.“)

Овакво тумачење горњег прописа је се и у пракси ионављало и примењивало.

Према изложеном, г. г. Урошевић и Др. М. Чубински сматрају да не може бити дела из цитираног зак. прописа, ако су оверене само изјаве појединаца, али није на основу истих оверена и потврђена исправа од стране власти о истинитости дотичне чињенице изнети у тим изјавима.

Ако те изјаве појединаца не би биле учињене у намери да се на основу истих овери каква неистинита чињеница, и ми се слажемо, да се такве радње не могу подвести под горњи зак. пропис. Али ако би такве изјаве биле учињене у намери, да се од стране власти овери—потврди извесна неистинита чињеница у исправи као истинита да би се таквим оверавањем доказивала,—сматрамо да би морало стојати дело из горњег зак. прописа без обзира да ли је та исправа оверена или не. Они су дакле учинили све, што до њих стоји, да се таква исправа овери, а такво *чињење* је законодавац изрично са оно „ко чини“..., а не само „ко учини“...—инкриминисао у цитираном законском пропису.

Да наведемо један пример:

Уобичајено је нарочито у Општини београдској, да кад извесно лице тражи уверење у извесној чињеници, општина захтева да јој молилац приведе два грађана „јемце“, који ће ту чињеницу протоколарно потврдити пред том влашћу и изјавити готовост, да буду и заклетети. Ово се чини у случајевима, где општина не би била позната дотична чињеница. Када учине то „јемци“, Општина издаје тражено уверење—оверава такву чињеницу у исправи. Но узмимо случај да општина после узетих изјава од „јемаца“, а пре издавања—оверавања исправе—уверења, дозна за неистинитост такве чињенице и одбије издавање уверења—оверавање исправе.

Да ли би у оваквом случају стојало дело из ст. I §-а 218 к. з. у радњи „јемаца“, што су *чинили*, али нису *учинили*, да се у јавној исправи овери једна неистинита чињеница?

Ми мислимо да би то дело у даном случају стојало без обзира, да ли је таква јавна исправа оверена или не; јер за постојање горњег дела законодавац и не тражи да таква исправа мора бити оверена, да би могло стојати дело из цитираног зак. прописа. Напротив, он је предвидео казну и за онога који *чини*, а не само који *учини*, да се неистинита чињеница овери у јавној исправи.

Можда би се приметило, да би се горњи пример „јемаца“ могао оквалификовати као давање лажних исказа пред влашћу под обеаном заклетвом.

Јест, али ти искази нису учињени ни пред судом, ни пред управним властима, већ пред самоуправном општинском влашћу. Такви искази, учињени пред самоуправном влашћу, нису законом инкриминисани; јер §§ 146. и 148. к. з., који говоре о лажним исказима учињеним пред судовима и управним властима, не помињу и самоуправну—општинску власт.

Но, и када би били такви искази учињени баш пред судом или управном влашћу, ипак мислимо, да се „јемци“ не би могли узети на одговор за дело давања лажних исказа под обеаном заклетвом по горњим зак. прописима; јер они у конкретном случају не би могли имати својства сведока—још мање ваштака, преводиоца или тумача. „Јемци“ овде не исказују своја *непосредна* чулна опажања, већ потврђују постојање извесног факта, извесне чињенице, која је „јемцима“ *посредно* позната по томе—што познају молиоца, његов живот, његова својства, као његови суграђани, суседи, познаници и т. д.

Ето и због тога мислимо, да се горњи пример мора подвести само под пропис § 218/1, који претставља дело *sui generis*.

Можда би се приговорило, да се не може на изложени начин тумачити пропис §-а 218/1 к. з. и због тога, што у њему дословно стоји: „Ко чини да се у домаћим или страним јавним исправама, записницима или књигама *овери* каква неистинита чињеница“... Дакле потребно је да таква чињеница предходно буде оверена у исправи, да би могло бити речи о постојању дела из истог зак. прописа. Али оно: „Ко чини“... у почетку текста овога прописа обара и ову претпоставку; јер из истог несумњиво излази, да није потребно да ко што *учини*, већ само да *чини*, да се таква неистинита чињеница овери у исправи. Оно „овери“ долази после „чини“—дакле: „Ко чини... да се овери“, а не „Ко учини... да се овери“...

Сматрамо дакле, да је законодавац оно „чини“ намерно овде употребио у садашњем времену од трајног глагола чинити, а не од тренутног—учинити, баш због тога, што је хтео да казни и она лица, која само чине штогод, да се неистинита чињеница овери у исправи без обзира, да ли је то њихово чињење произвело последицу—оверавање исправе—или не. Према томе, дело од стране *оних*, који „чине“ имало би бити свршено онога момента, када су та чињење:

завршена од њих у циљу, да се каква неистинита чињеница овери у исправи без обзира на њено оверавање—потврђивање.

Можда би се приговорило, да се из текста другог става §-а 218 к. з. може извести закључак, да неистинита чињеница у исправи претходно мора бити оверена, да би могло стојати дело из § 218|I к. з., јер § 217|II к. з. гласи: „Истом казном казниће се и ко овакву исправу употреби као праву знајући да је неистинита чињеница која је исправом оверена.“

Дакле истом ће се казном казнити и онај, који употреби такву исправу знајући за њену неисправност. Али како је могао законодавац предвидети исту казну и за онога, који употреби ту исправу, ако не би иста претходно морала постојати—пронизићи из чињења дотичних—у конкретном случају—„јемаца“, дакле бити оверена—издата?

По нашем мишљењу, законодавац је у § 218|I к. з. предвидео, да ће се на тамо предвиђену казну осудити сви, који чине да се овери каква неистинита чињеница у исправи, без обзира да ли је као резултат тога чињења следовало и потврђивање такве исправе или не. На случај да се таква исправа овери и иста умишљајно буде од кога употребљена, казниће се и то лице истом казном као и они, који су чинили да се таква исправа овери.

Према томе казни из § 218|I к. з. подлежи свако лице, које чини, или учини да се овери каква неистинита чињеница у исправи, или се буде послужило истом, јер је у тексту тога зак. прописа оно „чини“ употребљено као нешто трајно, које обухвата све радње чињења, које у конкретном случају претстављају радње извршења без обзира да ли је само чињено, или и учињено, да као последица тих радњи буде и оверена односна чињеница у исправи.

Зато је ваљда законодавац и оставио суду широко поље кретања у погледу одмеравања казне између робије и строгог затвора у овоме пропису; имајући свакако у виду, да треба омогућити суду да може изрећи блажију казну и по врсти и по количини за оне, који само буду чинили, али не и учинили, да се извесна неистинита чињеница овери у јавној исправи, записнику или књижи. Суд је дакле слободан по својој оцени осудити учиниоце дела на казну од седам дана строгог затвора па све до пет година робије—§ 39 к. з. по овом пропису, а према тежини дела—према томе: да ли су само чинили или и учинили да се овери неистинита чињеница у исправи и према тежини евентуалних последица таквог делања.

Сошир В. Тренчевић
адв. припр.

ПРИКАЗИ

Милорад Зебић: Престанак и ликвидација акцијских друштава. Београд, 1935. Издање пишчево. Стр. 303.

У времену економског просперитета, пише се о оснивању акционарских друштава. У времену кризе, пише се о престанку и ликвидацији ових друштава. Горња књига г. *Зебића* јесте израз ове друге потребе и као таква послужила је и послужиле корисно свима онима које ово питање интересује. Она је нужна допуна већег система акцијског права, који је г. *Зебић* раније отпочео са својом књигом под насловом: Акцијско право и многим чланцима из ове области права, те тако значи изграђивање ове иначе недовољно обрађене правне материје код нас.

Систематска излагања г. *Зебића* карактеришу и ову књигу. Пошто је добро упознат са материјом коју изучава, писац дели сродне групе у више раздела, глава и подналова, покушавајући да сваку главу обради као целину. С тога се читалац лако сналази.

Писац дели своја излагања на две велике групе: на она о престанку — развргавању акцијског друштва и на она о спровођењу развргавања — престанка акцијског друштва. И једна и друга група садрже многе поднаслове. То су у првој групи: узроци престанка акцијског друштва, општа теориска разматрања о престанку — развргавању акцијског друштва, са три главна узрока о престанку: безусловни законски престанак, условни законски престанак и законско развргавање — престанак акцијског друштва по одлуци власти. Излагања су потпуњена разматрањима о стечају и спајању акцијског друштва са другим акцијским друштвом. У другој групи налазимо следеће материје: промена циља и обустава редовног пословања, ликвидација акцијског друштва и његово гашење. У додатку налазе се три уредбе и два правилника у вези са изученом материјом.

Ова иначе тешка и компликована материја из акциског права, због многих спорних питања, задавала је велике тешкоће правницима јер није до сада било систематског дела које би пружио потребне елементе за упознавање и лако манипулисање институцијама ове материје. Са делом г. Зебућа посао је знатно олакшан, јер су тамо многа питања добила своја законска и логична објашњења и решења. То је у исто време и разлог што је горња књига г. Зебућа примљена лепо у правничким и банкарским круговима, јер су је систематска и стручна излагања пишчева препоручила свима онима који су позвани да се баве овом материјом. Они пак који имају намеру да се овом материјом научно баве на упоредној бази, наћи ће у књизи г. Зебућа богату страну литературу са упоредним излагањима из стране теорије и праксе, тако да с погледом на ово преимућство, књига г. Зебућа, као озбиљан научни прилог акциском праву, заслужује највећу пажњу.

Др. Душан Узелац: О емисионим банкама. Београд, 1935. Издање Издавачког и књижевског предузећа Геце Кон А. Д. Стр. 168.

Писац горње књиге познат је ширим правничким и привредним круговима преко солидних радова из економско-финансиске области, који су га препоручили свима онима које интересују извесне новине везане за времена у којима живимо. Отуда из његовог пера налазимо веома интересантне студије, као: Инвестициона политика кредитних установа (с обзиром на наше банкарство), Девизна политика Краљевине Југославије (пишчева докторска дисертација) и Клиринг у теорији и пракси, о коме смо већ писали у Б р а н и ч у за јули—август 1934. год. усвајајући пишчеве закључке.

Важност емисионих банака као монополисаних издавача државног новца, регулатора кредита и вршилаца дужности државних банкар, писац је изложио у предговору свога дела. Како се ова материја готово искључиво налази у уџбеницима Политичке економије, често недоступним широким масама, а како ова материја није до сада била систематски обрађена у једном делу, — то је књига г. Др. Узелца у истини попунила једну осетну празнину у нашој економско-финансиској књижевности. Г. Др. Узелац је нарочито био позван да ово дело напише, јер као високи функционер Народне банке и дугогодишњи њен чиновник одлично познаје механизам ове наше емисионе институције. Благодарети својој теориској спреми, писац је могао рад наше Народне банке подвести под научне форме и дати му научно образложење, не губећи из вида, да једна књига о емисионим банкама мора бити и практичан приказ њиховог рада и њихових установа.

Народна банка код нас као, и у многим другим земљама, за време рата и после рата добила је извештај државни карактер, која је се у извесним периодима веома снажно осећала. Тиме је емисиона банка добила нове атрибуције и дужности, јер се није могла одупрети државном утицају. Из тога периода имамо извесне послове Народне банке о којима г. Др. Узелац говори у специјалном делу своје књиге. Те нове функције учиниле су, да је наша емисиона установа скренула са свога старог пута и пошла новим путем, о коме се може дуго дискутовати.

О свима пословима наше Народне банке г. Др. Узелац говори у горњој књизи, у најширим потезима, дајући потребна теориска и практична образложења. Од закључака уздржао је се колико му је то било могуће, али своје излагање није могао а да не заврши једним општим закључком. „Може се оценити колико је тежак положај емисионе банке, која је с једне стране изложена страним утицајима, партикуларистичким интересима и специјалним обзирима — а с друге стране треба да решава сва питања своје пословне политике објективно и на задовољење Државе, банака и земаљске радиности. Ако подлеже страним утицајима и задовољава неке засебне обзире, тиме може неправедно да буде погођен не само општи интерес него и поједине гране земаљске радиности. Ако пак високо држи заставу независности од Државе, отежава се положај банчних високих функционера, које је Влада на положаје довела. Ипак, и ако је и једно и друго схватање тачно, управа емисионе банке треба, поред осталих услова који су законом прописани за именовање њених чланова, да се одликује самосталношћу у решавању банчних питања, јер ће тако најбоље одговорити како својој савести тако и високо схваћеној свести о својој дужности и одговорности.“

Један кратак приказ није могао да обухвати све материје које писац у горњој књизи изучава. Циљ нам је био само да скренемо пажњу нашој ужој и широј јавности на појаву једне књиге коју је данашњица изазвала и преко које је лако видети шта се и како ради у Народној банци, чије новчанице примамо као законско платежно сретство и у чију солидност и будућност верујемо.

Др. Видан О. Благојевић, адвокат.

Узбуђена Европа

16. марта 1930. год. Немачка је објавила Закон о установљењу опште војне обавезе, утврдивши величину своје војне силе. Тиме је она отказала једнострано пету главу Версаљског уговора о миру. Објављивању овог Закона претходила је прокламација немачком народу, која је оставила најдубљи утисак како у Немачкој тако и у иностранству.

Оружање Немачке, нарочито од доласка г. *Хитлера* на власт, била је јавна тајна. Али је се веровало, да до обавезне војне службе у Немачкој неће доћи, јер би то значило, једнострано отказивање једне од најважнијих глава Версаљског уговора. Међутим, до тога је ипак дошло.

Пошто је се мало стишало узбуђење које је овај немачки корак произвео, почела је енергична дипломатска акција у Берлину. Најпре Енглеска предаје протестну ноту 18. марта, затим Француска и Италија предају сличне ноте 21. марта на које одговара немачки Министар иностраних послова г. *Фон Нојраш*, да је практично глава пета Версаљског уговора престала да постоји услед непоштовања тамо означених одредаба од стране савезника. Уочи предаје ових нота, 20. марта, француски Министар претседник г. *Фланден* излаже у Сенату становиште француске владе по овом крупном догађају, па по добијеном поверењу, француска влада цело питање око једностраног отказивања пете главе Версаљског уговора од стране Немачке, поставља у Женеви пред Лигом народа у виду оптужбе Немачке, тражећи, да се Сенат Лиге народа сазове што пре у ванредан сазив ради предузимања потребних корака противу овог немачког поступка.

Немачки корак одложио је за кратко време одлазак енглеских министара у Берлин. У место до одамах путују у Берлин, они су претпоставили да се претходно споразумеју са парламентарним круговима у Енглеској, затим са Француском и Италијом, што су учинили на једном састанку у Паризу. У томе циљу одржан састанак 23. марта потврдио је „једногласност погледа“ све три владе — енглеске, француске и италијанске — по истакнутом питању.

Потом, британски министри г. г. *Сајмон* и *Иди* путују у Берлин (в. комунике од 27. марта) па се г. *Сај-*

мон враћа у Лондон, а г. *Иди* предузимају пут у Москву (в. комунике од 31. марта), посећује Варшаву (в. комунике од 3. априла) и Праг (в. комунике од 5. априла).

По повратку г. *Идна* у Лондон, г. *Сајмон* даје у Доњем дому важну декларацију (9. априла), пред одлазак у Стрезу.

Састанак у Стрези, који је почео 11. априла између претставника Енглеске г. г. *Мак Доналда* и *Сајмона*, Француске г. г. *Фландена* и *Лавала* и Италије г. *Мусолинија*, завршио је се у пуној сагласности. Том приликом донета резолуција од 14. априла, представља један од најважнијих међународних актова после рата и гласи:

„Претставници влада Италије, Француске и Велике Британије испитали су у Стрези општу европску ситуацију у светлости измене погледа вршене у току последњих недеља, одлуке донете 16. марта од стране немачке владе, као и обавештења од стране британских министара о току посета које су они учинили разним европским престоницама.

„Пошто су размотрили последице ове ситуације, у односу на политику која је одређена у споразумима постигнутим како у Риму, тако исто и у Лондону, они су се сложили у разним питањима која су дискутована.

„1) Сложили су се у линији заједничког става којим ће ићи у току дискусије по оптужби коју је француска влада поднела Савету друштва народа.

„2) Прикупљена обавештења учврстила су их у осећању да треба наставити и преговоре који иду за жељеним развитком безбедности у Источној Европи.

„3) Претставници трију влада извршили су ново проучавање аустриске ситуације.

„Они потврђују енглеско-француско-италијанске изјаве од 17. фебруара и 27. септембра 1934., којима су три владе признале да ће њихову заједничку политику и даље испирисати потреба да се одржи независност и интегритет Аустрије.

Позивом на француско-италијански протокол од 7. јануара 1935. и на француско-енглеске изјаве од 3. фебруара 1935., којима је поново потврђена одлука да се консултују о мерама које се имају предузети у случају кад би интегритет и независност

Аустрије били угрођени, сагласили су се да препоруче састанак у скором времену претставника свију влада побројаних у Римском протоколу, у циљу закључења споразума, који би се односили на Централну Европу.

4) Што се тиче ваздухопловног пакта, предложеног за Западну Европу, претставници трију влада потврђују принципе и поступак којима ће се ићи, онакве, какви су предвиђени у лондонском комуникеу од 3. фебруара и саглашују се да живо наставе проучавање питања у циљу припреме једног уговора између пет сила, поменутих у Лондонском саопштењу, као и свих билатералних споразума могућих да му се прикључе.

5) Прелазећи на испитивање проблема о наоружањима, претставници трију сила потсетили су да је Лондонски комунике предвиђао један аранжман о коме би се слободно преговарало с Немачком и који би заменио односне одредбе петог дела Версаљског уговора; они су решавали, уз осећање своје одговорности о скорашњем кораку немачке владе и о извештају који је поднео сер Џон Сајмон о разговорима што их је имао са немачким Канцеларом по томе питању.

Претставници трију влада са жаљењем су констатовали да је начин једностраног отказа, усвојен од немачке владе у часу кад су били у току кораци за остварење једног аранжмана слободно постигнутог по питању наоружања, нанео тешку повреду поверења јавног мњења у чврстину мирољубивог поретка. С друге стране, обимност немачког програма наоружања, онаквог какав је објављен, — програма чије је извршење већ доста напредовало — одузела је сваки значај квантитативним предвиђањима, на којима су досад заснивани напори за разоружање и у исти мах поколебала је наду коју су испирисали ти напори.

Претставници трију сила при свем том поново потврђују своју дубоку жељу да одрже мир, стварајући осећање безбедности и изјављују, са своје стране, да су вољни да се придруже сваком напору практичне вредности, који би ишао на то да се оствари један међународни споразум о ограничењу наоружања.

6) Претставници трију влада примили су к знању жеље изражене од стране држава чији је војнички положај одређен уговорима, а наиме Сен-

жерменским, Трианонским и Нејским, да оне постигну ревизију тога положаја.

„Одлучују да о томе обавесте дипломатским путем друге заинтересоване државе.

„Они су се сложили да препоруче заинтересованим државама проучавање овог питања у циљу да се оно реши уговорним путем у оквиру општих и регионалних гаранција безбедности“.

Изјава влада Енглеске и Италије

Заједничку изјаву овако стилизовану учинили су претставници Италије и Уједињене Краљевине, у погледу Локаранског споразума:

„Претставници Италије и Уједињене Краљевине, сила које су пришле Локаранском споразуму само у својству гараната, свечано поново потврђују све обавезе које, по одредбама овог уговора, падају на ове силе и изјављују, да су оне решене да се верно по њима одуже у случају потребе.

„Пошто су горепоменуто обавезе закључене и према свима другим силама потписницама Локаранског споразума, ова заједничка изјава учињена на конференцији у Стреси, на којој учествује и Француска, биће званично саопштене немачкој и белгијској влади“.

Закључна изјава

„Три силе чија политика има за циљ опште одржање мира у оквиру Друштва народа, констатују свој потпун споразум, да се одупру свим пригодним средствима сваком једностраном отказу уговора који може да доведе у опасност мир Европе; у томе циљу оне ће делати у тесној и срдачној сарадњи“.

Резолуција у Стреси утишала је јавно мњење и умирила узнемирене духове, јер је ставила до знања Немачкој, да у заштити Версаљског уговора није више Француска усамљена.

По закљученом састанку у Стреси, министри иностраних послова г. г. *Лавар* и *Сајмон* са италијанским претставником г. *Алоизиом* похитали су у Женеву на ванредно заседање Савета Лиге народа. Претседници влада г. г. *Мак Доналд* и *Фланден* пошли су својим земљама да положе рачун о своме раду у Парламенту (в. велики говор г. *Мак Доналда* сд 17 априла), док г. *Мусолини* није имао кога да обавештава о своме раду.

Међутим на ванредном заседању Савета Лиге народа у Женеви, г. Лавал, остајући у свему при оптужби против Немачке због једностраног отказивања војних клазула Версаљског уговора о миру, поднео је Савету предлог резолуције, који као веома важан такође у целини објављујемо и он гласи:

„Савет,
„сматрајући

1) да је тачно поштовање свих уговорених обавеза основно правило међународног живота и првокласни услов за одржавање мира;

2) да је главни принцип међународног права да се ниједна сила не може ослободити обавеза из једног уговора нити да може изменити његове одредбе друкчије него у споразуму са другим уговарачким странама;

3) да је декретавање војног закона од 16. марта 1935. године од стране немачке владе у супротности са овим принципима;

4) да се оваквом једностраном акцијом не може створити никакво право;

5) да се ова једнострана акција, уносећи нови елемент нереди у међународну ситуацију, неминовно претставља као нова претња против европске безбедности;

„сматрајући с друге стране.

6) да су британска и француска влада, са пристанком италијанске владе, обавестиле још од 3. фебруара 1935. немачку владу о једном програму општег споразума, који би се закључно слободним преговорима, у циљу организовања безбедности у Европи и да се приступи општем ограничењу наоружања под режимом равноправности обезбеђујући у исто време активну сарадњу Немачке у Друштву народа.

7) да је једнострана горепоменута акција Немачке не само несагласна са овим планом, већ да је она наступила онда, када су преговори стварно били у току;

I

„изјављује, да је Немачка пропустила своју дужност која се намеће сваком члану међународне заједнице да поштује обавезе које су закључене и осуђује свако једнострано одрицање међународних обавеза;

II

„позива владе које су узеле иницијативу за програм од 3. фебруара 1935. или оне које су му приступиле, да наставе преговоре које су отпочеле, и, нарочито, да припреме закључење, у оквиру Пакта друштва на-

рода, споразума, који би, водећи рачуна о обавезама из пакта, који би били неопходни да се постигне циљ назначен у том програму да би се обезбедило одржање мира;

III

„сматрајући да једнострано одрицање међународних обавеза може да доведе у опасност и опстанак самог Друштва народа, установе намењене чувању и одржавању мира и организовању безбедности,

Савеш решава

„да такво одрицање, не наносећи повреду примени одредаба већ предвиђених у међународним споразумима, кад је реч о обавезама које интересују безбедност народа и одржавање мира у Европи, мора да изазове све потребне мере од стране чланова Друштва народа, а у оквиру пакта;

„налаже једном одбору састављеном од... да у том циљу предложи одредбе које ће учинити ефикаснијим Пакт друштва народа у организовању опште безбедности и да прецизира нарочито економске и финансиске мере, које би се могле применити у случају кад у будуће једна држава, члан или не Друштва народа, доведе у опасност мир одричући се једнострано свих међународних обавеза“.

После дуге дискусије по предлогу ове резолуције, уз пуну сагласност представника Енглеске, Италије, Русије, Мале Антанте и Балканског споразума, предложена резолуција најзад је једногласно примљена у саветском заседању од 17. априла. Дански делегат као представник своје земље и других Скандинавских држава једини је се уздржао од гласања, пошто извесне његове сугестије, у погледу интерпретације предложене резолуције, нису примљене.

Како резолуција предвиђа одбор за појачање колективне безбедности, то су истога дана изабрани преставници тринаест држава у тај одбор и то: Енглеске, Канаде, Чила, Италије, Француске, Мађарске, Пољске, Холандије, Португалије, Турске, Совјетске Русије и Југославије. Овај одбор предложиће Лиги народа мере које ће учинити ефикаснијом организацију колективне безбедности, као и тачно одредити привредне и финансиске мере које ће се моћи применити у случају да у будуће једна држава, без обзира да ли је или није члан Друштва народа, доведе у опасност мир отказу-

јући једнострано своје међународне обавезе.

Изгласавање ове резолуције о осуди Немачке изазвало је најдубљи утисак у целој свету, а нарочито у Берлину, где је се после стишавања од узбуђења, поставило питање враћања Немачке у Лигу Народа, о чему изгледа да ће г. *Хишлер* консултовати намачки народ путем плебисцита.

Европа изгледа да је се привремено стишала.

Поступак Немачке бацио је понова Енглеску у европски вртлог. После консултовања у Паризу, Берлину, Москви, Варшави и Прагу, Енглеска је се нашла на чистој линији са Француском, Италијом, Малом Антантом и Балканским споразумом с једне стране и Совјетском Русијом с друге стране, што би, без немачког једностраног отказивања пете глава Версаљског уговора, ишло веома тешко. Француско-италијанско пријатељство добило је снажну помоћ у Енглеској и цементано је новом опасношћу од Немачке. Савез француско-руски изгледа да је готова ствар. Гласање Пољске за резолуцију г. *Лавала* у Женеви обећава преоријентацију ове словенске државе у њеној спољној политици, тако да је се Немачка тренутно нашла усамљена. Хоће ли она и даље својим поступцима који преставају опасност за мир и који стварају лиге против ње, узбуђивати Европу чак и пред перспективом да ће у тим својим поступцима остати сама и имати против себе готово целу Европу, то ћемо ускоро видети. Само, из целокупног овог слета догађаја, може се извући закључак, да Европа неће нове трзавице и да зато ствара најчудније и најневероватније споразуме и савезе. У сваком случају, ако данас Немачка жели рат и хоће да га изазове, сигурна је да га неће добити, јер има готово целу Европу противу себе. А под таквим перспективама илузорно је изазивати крвопролиће чак и под претпоставком да је оно потребно режиму коме данас на челу стоји г. *Хишлер*.

Др. Видан О. Благојевић
адвокат

Оснивање Друштва за правну философију и социологију

Три истакнута правника са Правног факултета у Београду, професори г. г. *Др. Ђорђе Тасић*, *Др. Илија Пржић* и *Др. Божидар С. Марковић*, са већом групом млађих правника из свих грана

правних наука, нашли су да је сазрела идеја за оснивање Друштва за правну философију и социологију јер је се зато показала потреба, па су позвали велики број београдских правника на оснивачку скупштину овог Друштва, која је одржана 7. априла 1935. год. на Правном факултету у Београду.

Пошто је саслушала излагања г. *Др. Ђорђа Тасића* о потреби оснивања овог Друштва и удруживања правника у циљу пропагирања идеја везаних за правну философију и социологију, одредила уписнину и чланарину и примила предложена правила, скупштина је преко кандидационог одбора изабрала пет чланова за управни одбор и то: г. г. *Др. Ђорђа Тасића*, *Др. Милана Жујовића*, професоре Правног Факултета, *Др. Божицара С. Марковића* универзитетског доцента, *Др. Јована Ђорђевића* и *Милорада Симића* асистенте Универзитета, и надзорни одбор од три члана и то: г. г. *Др. Михаила Коншанишиновића* проф. Правног факултета, *Др. Илију Пржића* универзитетског доцента и *Владимира Симића* адвоката. Управа је се конституисала. За претседника је изабран г. *Др. Ђорђе Тасић*, за секретара г. *Др. Јован Ђорђевић* и за благајника г. *Милорад Симић*.

Циљ је Друштва према правилима „да гаји правну философију и социологију и њихове помоћне науке на основи слободног научног уверења“, а „Друштво постиже свој циљ дискусијама и рефератима на састанцима чланова, јавним предавањима, публикацијама, одржавањем библиотеке и читаонице, конгресима, анкетама, одржавањем везе са сличним удружењима и другим подобним средствима“.

Органи друштвени су скупштина, која може бити редовна и ванредна, затим управни и надзорни одбор.

Ово Друштво, с погледом на личност његовог претседника г. *Др. Тасића*, има услова за развој и плодан рад. Али, није довољно само ограничити се на сарадњу младих људи, већ ће бити врло корисно ако се старији уважени правници као г. г. *Живојин Перић*, *Слободан Јовановић*, *Др. Драгољуб Аранђеловић* и други позову на сарадњу, било као почасни чланови, било као редовни чланови, пошто их млађи правници не могу обихи приликом сарађивања на друштвеним циљевима, који су још давно били њихови циљеви у раду ва овој грани правних наука и који и данас развијају своју делатност у истом смислу.

В. Б.

Теме за Конгрес правника

Поред објављених тема, које је наша Комора предложила овогодишњем Конгресу правника, чија ће се годишња скупштина вероватно одржати у септембру у Београду под претседништвом г. Др. Милана Стојадиновића (В. Бранич за март 1935.), предложене су још следеће теме:

А) Од стране Адвокатске коморе у Сарајеву:

1. Поништај пресуда изабраних судова нарочито с обзиром на повреду принудно-правних прописа;
2. Конверзија земљоралничких дугова или заштита земљорадника;
3. Проблем нашега банкарства;
4. Правни однос власника листова и новинара;
5. Питање накнаде штете почињене од државних и самоуправних органа с обзиром на прописе јавног и приватног права;
6. Присилно осигурање сваког појединог радника (свих сталеча) у држави;
7. Како би се имала одмерити осповица за разрез течевине с обзиром на државу и данашње стање привреде и умних радника;
8. О јемству адвоката за таксе по Закону о судским таксама;
9. О ваљаности генералног пуномоћја с обзиром на прописе Грађанског и Процесуалног права;
10. Кривично-правна одговорност чланова управног одбора и виших чиновника новчаних завода;

Б) Од стране Правног факултета у Загребу:

1. О упрошћењу југословенског правосуђа, или, о потреби даљне унификације већ изједначених закона, односно како да се дође до уредаба које су потребите за уредно функционисање изједначених процесних закона.

В) Од стране Друштва Правника у Љубљани:

1. Да ли и како би требало реформисати правне студије у Југославији;
2. Задржавање власничког права при предаји покретности;
3. Изједначење приватног осигуравајућег права;
4. Да ли треба реформисати Кривични законик о условној осуди с погледом на временски циљ казне;
5. Које би законе требало издати у погледу новчаних завода.

Г) Од стране Правног факултета у Љубљани:

- Теме предложене од стране Друштва Правника под бр. 2 и 4, и још:
1. Питање издавања посебног закона за кривично правосуђе у погледу млађих малолетника;
 2. Циљеве политике цена, тарифних и пореских позиција с обзиром на повишење финансијских доходака.

Д) Од стране секције Љубљана Удружења судија:

1. Проблем стерилизације и наше будуће законодавство;
2. Закон о иступима;
3. Потреба посебног закона о судству малолетника.

Ђ) Од стране Удружења судија Краљ. Југославије у Београду:

- 1) Однос судске власти према осталим властима у модерној држави;
2. Правно васпитање грађана у модерној држави.

Е) Од стране Југословенског удружења за међународно право:

1. Сукоб нашег Закона о држављанству са страним законима о држављанству;
2. Питање нострификације правничких диплома;
3. Могућност планске привреде у нашој држави у вези са изменом робе са иностранством;
4. Спречавање и угушивање дела и злочина који се чине у циљу политичког тероризма (у вези са пројектом међународне конвенције чије је закључење предложио Савет Друштва народа својом резолуцијом од 10 децембра 1934 године).

Ж) Од стране г. Обрада Благојевића

1. Права браниоца у претходној истрази.

З) Од стране г. Др. Данила Данића:

1. Владини акти.

И) Од стране г. Др. Јосипа Барића:

1. Закон о Главној контроли с погледом на жалбу противу Указа.

Ј) Од стране г. Др. Ђорђа Тасића:

1. Уједначење мишљења наших правника о тумачењу закона.

К) Од стране г. Др. Томе Живановића:

1. Потреба и обим кривичноправне заштите породице у друштву;

2. Заштита кривичноправног принципа легалитета од злоупотреба у нормативним актима управне власти.

Л) Од стране г. Др. Радоја Вукчевића:

1. Одговорност акционарских друштава и њихових органа.

Љ) Од стране г. Др. Илије Јелића:

1. Однос појединаца према држави.

М) Од стране г. Ђуре Субошића:

1. Питање реалне сусвојине на зградама.

Н) Од стране г. Милована Вуковића:

1. Остојбина и теткинство.

Пошто је у другој половини марта месеца већи скуп правника у два маха дискутовао по предложеним темама под претседништвом г. Др. Драгољуба Аранђеловића, проф. Универзитета и почасног претседника Конгреса правника, и пошто су том приликом изнета мишљења достављена Сталном одбору, заказана је седница Сталног одбора Конгреса правника у Загребу на дан 14. априла 1935. год. и иста је одржана под претседништвом г. Др. Рудолфа Сајовица, апелационог судије из Љубљане и првог потпретседника Конгресног одбора а у присуству г. г. Др. Ива Полишеа, почасног претседника Конгреса правника, Др. Хуга Верка, потпретседника Конгреса правника и Др. Стевана Адамовића, Др. Данила Данића, Др.

Жарка Јакшића, Др. Алексе Браговића, Луке Кравине, Стојана Јовановића, Др. Јураја Андраши, Др. Нашка Кашичића, Др. Фрање Липолда и Др. Хинка Лучовника, чланова Сталног одбора.

После дуже дискусије Стални одбор изабрао је следеће теме:

1. О јемствима судске независности.

2. Изједначење права уговореног осигурања.

3. Кривично-правна одговорност органа и чиновника новчаних завода.

4. Права бранилаца за време припремног поступка.

Као референте, Конгресни одбор одредио је по првој теми г. г. Др. Ђорђа Тасића, и Др. Данила Данића, с тим да Загреб и Љубљана одреде накондно референте, по другој теми г. г. Др. Хуга Верка и Др. Ива Мого адв. из Љубљане, с тим да Београд одреди накондно референта, по трећој теми г. Др. Тому Живановића, с тим да Адвокатске коморе из Београда, Загреба и Љубљане одреде по једнога референта.

Сем тога, Конгресни одбор је позвао и све друге правнике, преко дневних листова, да се пријаве за теме које желе да обраде, да своје евентуалне реферате доставе Конгресном одбору најдаље до краја јуна 1935. год., па ће Конгресни одбор накондно решити које ће од израђених реферата штампати у Споменци за овогодишњи Конгрес правника.

В. Б.

САДРЖАЈ ПРАВНИХ ЧАСОПИСА

Б р а н и ч ће доносити садржаје свих правних часописа код нас.

Архив за правне и друштвене науке, орган Београдског правног факултета. Уредник Др. Михаило Илић.

Садржај бр. 3. књ. XXX. (XVVII.) од марта 1935. год.:

Чланци: Др. Евгеније Спекторски: Стогодишњица руске кодификације у светлости теорије о законодавству; Др. h. c. Живојин М. Перић: Одговорност судије у изабраним судовима; Др. Бранислав М. Недељковић: Примена новог Грађ. пар. пост. (Поводом једног мишљења о томе); Др. Јован Ђорђевић: Теорија демократије и њена критика. — Хронике: Међународно-правна од Др. Милете Ст. Новаковића; Административна од Милорада Д. Поповића; Судска од Тихомира М. Ивановића, Ивана Д. Петковића, Петра Д. Вучковића и Милорада Манојловића.

Мјесечник, гласило Правничког друштва у Загребу. Уредници: Др. Едо Ловрић и Др. Иво Полишео,

Садржај бр. 3. год. LXI. за ожујак (март) 1935. год.:

Казнена наређења закона о сузбијању сполних болести од Др. Владимира Тимошкина; Како је данас с ратификацијом хаџких правила од Др. Јулија Могана; Кривична одговорност из дјела активног подмићивања од Др. Мавра Рајаца; Ме-

Међународна унификација трговачког права од Др. Јураја Андраши; О парничним радњама у нашем новом Грпп. по службеној дужности без обзира на приједлог странака од Јовице Б. Мијушковића; Искључење и изузеће од Јована Катунарића.

Одвјетник, орган Адвокатске коморе у Загребу. Уредник Др. Иво Полишео.

Садржај бр. 2.—4. од 1. травња (априла) 1935. год.:

Наше мировинско питање; Г. Министар правде о реформи правосуђа; Осигурање одвјетничког трошка; Интерес странке, али не и безвјетјни послуш њој; Без скрајње нужде нема се промијенити састав вијећа; Потребни трошкови поступка; Адвокатура у православном црквеном правосуђу; Зар проширење надлежности средских судова?; Из сталешке јудикатуре. — Вијести Адвокатске коморе у Загребу. — Разно.

Правосуђе, часопис за судску праксу. Уредник Стојан Јовановић. Власници: Др. Иво Мацијевић и Др. Фердо Чулиновић и Уређивачки одбор. Издавач Живко Мацаревић.

Садржај бр. 3. Год. IV. од марта 1935. год.:

Кривично право: Др. Август Мунда: Младостне приче (сведоци) и њих заштита в правдах због злочиних проти морали; Фердо Чулиновић: Оптужно или акузаторно начело. — Грађанско право: Станош Иво: О даривању без правне предаје; Др. Љубомир Х. Стевић: Изречан споразум странака о мировању поступка у привизној инстанцији; Др. А. Зоковић: Забијешка о пресуди; Благо Павићевић: Проширење тужбе по новом Гр. п. п. — Из иностраног правног свега: Др. Вилан О. Благојевић: Међународни плебисцити (свршетак); Др. Борислав Благојевић: Продаја аутомобила на кредит у Француској. — Судови и судије: Душан Јанковић: Социјална и државна важност судске власти и независности судије; Стојан Јовановић: Конференција судија у Београду; Милош Мунишић: Судијски стажеви.

Полиција, часопис за управно-полицијску и судску праксу. Власник и уредник Васа Лазаревић.

Садржај бр. 5. 6. Год. XXII. за март 1935. год.:

Лажна пријава и њен стицај са клеветом или увредом од Др. Мих. П. Чубинског; Албанија — Организација управно-административне и полицијске власти у њој; Улога полицијских службеника на сузбијању монополских кривица од Реље А. Борђевића; Бирачки спискови и мајски избори од Рад. В. Јовановића; Доказ саслушањем странака — § 467 г. п. п. од Душана П. Мишића; Метрично сликање. Корист метричног сликања у полицијској и обавештајној служби од В. Валтазара; Криминалистика и судска медицина од Др. Х. Меркела; Лажне новчанице од А. Еро-а; Најновији научни изуми криминологије од Др. Немање Вукићевића; Систем радио-патролних аутомобила од Ђорђа А. Петровића; Јанка-Пуста; Нешто мало о значају аутомобилског туризма од А. Анђелковића; Дисциплинско судство по З. У. У. од Атан. Јаковљевића; О нехату (наставак) од Ћ. Вере Ј. Дравићево; Поступак око регулисања права на пензију државних службеника (свршетак) од Милоша М. Златића; По коме ће се пропису казнити силовање мушког лица испод 14 година? од Саве Н. Поповића. Казнене санкције за повреду тајности расправа од Љубише П. Стокића; Надлежност управне власти по § 4. зак. о општинама од Драгољуба Пандуровића; Стручно васпитање старешина градских стража од Т. Алагића; Непотпуност нових земљишних књига или потреба доношења специјалног закона за уписивање задружних књижних права од Милоша М. Станишића; Сваки свој сопствени детектив. — Одговори за питања из јануарског броја Полиције. — Судска пракса од Милорада М. Јовановића и Јована Д. Смиљанића.

ПРЕГЛЕД ЗАКОНОДАВСТВА

Објављеног у Службеним новинама од 17. марта до 12. априла 1935. год.

Бр. 69.-XVI, од 22. марта 1935. год.:

167) Уредба о премештају седишта средског шеријатског суда из Андријевице у Гусиње. — 168) Уредба о преносу послова опште управе од градова на државне управне власти. — 169) Уредба о распоређивању звања I и II категорије и служитеља. — 170) Правилник о извозу семена лудерне и тревене дегелине. — 171) Правила о полагању практичног учитељског испита за учитељице домаћинских школа и течајева. — 172) Правила о полагању државног стручног испита заповедника чувара и стручних занатских пословођа при казним и другим сличним заводима. — 173) Измене Правилника за извршење закона о обнављању и унапређењу виноградарства. — 174) Земље заражене раком на кром-

пиру. — 175) Измена и допуна решења М. Г. Бр. 24550/33 о категорисању, називу и нумерисању бановинских путова. — 176) Технички одељак у Шибенику. — 177) Решење Министра финансија о ослобођењу копре од скупног пореза при увозу. — 178) Расписи: Ослобођење од плаћања увозне царине туристичко — пропагандног материјала при увозу из Италије; Објашњење о царинењу вештачких смола и израда од њих. — 179) Одобрење за слободан увоз од царине прецишћеног сумпора и сумпорног цвета из бр. 197 тач. 2 увозне паринске тарифе. — 180) Укидање забране извоза ораховог дрвета. — 181) Предаја саобраћају путног прелаза. — 182) Исправке.

Бр. 71.-XVII, од 25. марта 1935. год.:

183) Уредба о простијем и бржем поступку код кривичних судова. — 184) Уредба о оснивању судова за млађе малолетнике на подручју апелационог суда у Београду. — 185) Уредба о оснивању судова за млађе малолетнике на подручју апелационог суда у Скопљу. — 186) Уредба о оснивању судова за млађе малолетнике на подручју Великог суда у Подгорици. — 187) Правилник за спремање учитеља народних школа за рад у сеоским продужним школама. — 188) Измене у Правилнику за извршење закона о вину. — 189) Допуна решења Министра саобраћаја о додацима на скупоћу пензионера, удовица и ратне сирочади Дирекције речне пловидбе.

Бр. 73.-XVIII, од 27. марта 1935. год.:

190) Уредба о додатцима на скупоћу пензионера потпорног фонда радника по артилериско-техничкој грани. — 191) Приступ Јужне Родезије међународној Конвенцији за изједначење извесних прописа о међународном преносу ваздухом. — 192) Приступ Индије међународној Конвенцији за изједначење извесних прописа о међународном преносу ваздухом. — 193) Ратификација Чехословачке Конвенције за изједначење извесних прописа о међународном преносу ваздухом.

Бр. 75.-XIX, од 29. марта 1935. год.:

194) Уредба о начину извођења наставе у жандармерији.

Бр. 77.-XX, од 1. априла 1935. год.:

195) Уредба о оснивању и раду празничних течајева и извршењу осталих одредаба Закона о обавезном телесном васпитању. — 196) Правилник о оцени способности обвезника обавезног телесног васпитања. — 197) План и програм наставе обавезног телесног васпитања у празничним течајевима, соколским и осталим друштвима телесног васпитања. — 198) Правилник о организацији и раду отсека обавезног телесног васпитања општине у. . . — 199) Упут за рад отсека обавезног телесног васпитања општине града. . .

Бр. 81.-XXI, од 5. априла 1935. год.:

200) Уредба о измени Уредбе од 31. децембра 1934. године о измени Закона о ликвидацији аграрне реформе на великим поседима са изменама и допунама од 24. јуна 1933. године. — 201) Уредба о бановинским трошаринама. — 202) Уредба о регулисању услова производње, предаје и откупне цене шећерне репе. — 203) Уредба о такси на подвозна средства и државној трошарини на планиско уље. — 204) Уредба о привременом упоређењу звања градских службеника са звањима и положајима државних службеника. — 205) Уредба о условима под којима могу полагасти помоћничке и мајсторске испите она лица која су била упушена као ученици или стручни радници у радионицима или предузећима. . . итд. — 206) Правила о помагању државних испита за средњег школског надзорника. — 207) Правилник о полагању мајсторских испита из занатских струка којима се прежебно баве жене. — 208) Правилник донет на основу овлашћења чл. 5. Уредбе од 2. фебруара 1935. год. о изменама и допунама Уредбе о заштити земљорадника од 3. августа 1924. год. 209) Допуна к Правилнику о постављању пословође у занатским радњама које воде удовице од 8. августа 1933. године II бр. 29440/у. — 210) Измене у Правилнику за полагање вишег државног стручног испита пореских чиновника. Бр. 36536/III од 17. маја 1930. — 211) Измене у Правилнику о полагању апотекарског државног испита. — 212) Упуство о склапању уговора са ученицима у индустријским предузећима, о издавању пословних књижица и о полагању помоћничких и мајсторских испита фабричких радника. — 213) Решење о настави веронауке. — 214) Ослобођење од наплате таксе по Тарифи IV уз Закон о катастру земљишта овлашћеним геометријама за преписе и копирање података из свих делова катастарских операта. . . и т. д. — 215) Преглед државних расхода и прихода за месец фебруар 1935. и за период април 1934 — фебруар 1935. године по буџету за 1934/35. годину. — 216) Приступање Ирака Међународној Конвенцији о стварању једног бироа за јавну хигијену у Паризу. — 217) Приступ Турске Међународној Конвенцији о филосери са закључним протоколом од 3. новембра 1881. и допунској декларацији од 15. априла 1889. — 218) Општи телефонски саобраћај између Југославије и Енглеске. — 219) Телефонски саобраћај. — 220) Уредба о простијем и бржем поступку код Кривичних судова — Исправка. — 221) Исправка.

Бр. 86.-XXII, од 11. априла 1935. год.:

221) Уредба о спајању историско-уметничког музеја и музеја савршене уметности у Београду. — 223) Уредба о нормирању интереса на капитал чиновничког пензионог фонда код Државне хипотекарне банке. — 224) Уредба о запослењу страних држављана. — 225) Уредба о уређењу услова рада на пионирским бродовима Краљевине Југославије. — 226) Измене правилин жандармериског потпорног фонда. — 227) Распис — Ослобођења од плаћања увозне царине на туристичко-пропагандни материјал при увозу из републике Польске. — 228) Среске катастарске секције. — 229) Допуњен списак.

Бр. 87.-XXIII, од 12. априла 1935. год.:

230) Обзнана Министарства финансија о разврставању линије аутобуског путничког саобраћаја по чл. 2. Уредбе о такси на подвозна средства. . . и т. д.